

UNIVERSUM

REVUE ČESKÉ KŘESŤANSKÉ AKADEMIE 1/2010

Česká křesťanská akademie –
nástroj dialogu v duchu pravdy

*Tomáš Halík, Václav Peřich, Daniel Kroupa, Jan Bednář,
Anna Šerých, Michal Semín, Štěpán Špinka, Martin C. Putna*

Jsme spíš robustní obránci,
než ofenzivní hráči v poli

S Paulem Zulehnerem hovořil Petr Kolář

Mimoekonomické předpoklady
fungování volného trhu

Tomáš Ježek, Lubomír Mlčoch

Archeologie a bible

Filip Čapek

Náboženství – inspirace světců i teroristů

Petr Kolář

Nenápadné a škodlivé stresory

Deborah Du Nann Winter, Susan M. Koger

Dříve vyslovená přání

Jana Maryšková

Mravnost dnes?

Radim Palouš

Nepřeslechnutelný hlas Ivana Medka

Helena Medková

Josef Reischig: objevovatel
skryté krásy stvoření

Jitka Kočová

Hřebejkovo nenápadné
unikání životu a vině

Lukáš Jirsa

Duch, který posvěcuje

Tomáš Špidlík

ROČNÍK XX, CENA 40 Kč

ISSN 0862-8238

01

9 770862 823000

- ▶ Dne 25. 11. 2009 se v benediktinském klášteře v Emauzích konalo kolokvium Příčiny současného extremismu. S úvodním slovem vystoupili politolog Jan Charvát, Ph.D z Fakulty sociálních věd UK a Mgr. Karel Bačkovský, zástupce ředitele Odboru bezpečnostní politiky MV ČR.
- ▶ **Výjezdní zasedání Akademického výboru ČKA se 12. 12. 2009 uskutečnilo v Písku.** Členové prezidia ČKA, ředitelé odborných sekcí a představitelé místních skupin si jako hosté písecké místní skupiny ČKA nejprve prohlédli historické jádro města a expozice ve zdejší Prácheňském muzeu. Poté se konalo zasedání AV, který mj. schválil ustavení nové místní skupiny ve Vizovicích, v pořadí již 77. Díky za milé přijetí a veškerou péči patří místní skupině ČKA v Písku, zvláště jejímu předsedovi Mgr. Pavlu Sekyrkovi.
- ▶ 27. 1. 2010 se v emauzském klášteře uskutečnilo kolokvium Chudoba a sociální vyloučenost, kde úvodní slovo přednesl doc. ThDr. Jindřich Halama, vedoucí Katedry teologické etiky Evangelické teologické fakulty UK.
- ▶ Dne 1. 2. 2010 uplynulo dvacet let, kdy František kardinál Tomášek pověřil P. Tomáše Halíka, aby při kostele Nejsvětějšího Salvátora v Praze obnovil duchovní správu pro studenty.

ČESKÁ KŘESŤANSKÁ AKADEMIE je občanské sdružení, jehož posláním je přispívat k rozvoji vědy, umění a vzdělání v České republice.

Je nezávislým sdružením občanů, otevřeným pro křesťany všech církví a pro každého, kdo cítí odpovědnost za uplatňování křesťanských kulturních a morálních hodnot ve společnosti. ČKA má v současné době již více než 1 700 individuálních členů a kolektivními členy jsou Společnost pro církevní právo, Křesťanské občanské sdružení ve Vsetíně, Asociace kolegií katolických lékařů a Vysokoškolské katolické hnutí Praha. Její sídlo je v Praze, ale působí i v řadě dalších měst: Aš, Benešov u Prahy, Blatnici pod Sv. Antonínem, Bohumíně, Brandýse nad Labem, Časlavi, Bruselu, Českých Budějovicích, Českém Krumlově, České Třebové, Domažlicích, Duchcově, Dvoře Králové nad Labem, Havlíčkově Brodě, Hodoníně, Hradci Králové, Humpolci, Chrudimi, Jeseníku, Jihlavě, Jindřichově Hradci, Kadani, Karlových Varech, Klatovech, Kostelci nad Orlicí, Kroměříži, Kyjově, Ledči nad Sázavou, Letohradě, Liberci, Litomyšli, Milevsku, Milíně, Mladé Boleslavi, Moravské Třebové, Mostě, Náchodě, na ostrově Nelson, v Nové Pace, Novém Jičíně-Hodslavicích, Opavě, Pardubicích, Pečkách, Pelhřimově, Písku, Plzni, Poličce, Prachaticích, Praze 5, Praze 6, Prostějově, Přerově, Příbrami, Rožmitále pod

Třemšínem, Rožnově pod Radhoštěm, Říčanech, Strakonících, Strážnici, Sušici, Světlé nad Sázavou, Šternberku, Táboře, Tachově, Třebechovicích pod Orebem, Třebíčí, Třeboní, Týnu nad Vltavou, Ústí nad Labem, Valašským Meziříčím, Veselí nad Lužnicí, Vizovicích, Vodňanech, Vrchlabí, Vysokém Mýtě, Zábřehu na Moravě a Železném Brodu. ČKA žije z příspěvků svých členů a z darů domácích i zahraničních sponzorů. Nejdůležitějšími zahraničními partnery ČKA jsou: Ackermann-Gemeinde, Renovabis a Konrad-Adenauer-Stiftung. Zájemci o členství mohou napsat na adresu: Česká křesťanská akademie, Vyšehradská 49, 128 00 Praha 2. Číslo konta ČKA je 1816056343/0300.

UNIVERSUM REVUE ČKA, číslo 1, vychází 8. února 2010, vydává čtvrtletně Česká křesťanská akademie s přispěním Ackermann-Gemeinde: Vyšehradská 49, 128 00 Praha 2, tel.: 224 917 210, fax: 224 916 237, e-mail: cka@omadeg.cz, www.krestanskaakademie.cz. Reg. č. MK ČR E17764. Redakční rada: Jan Bednář, Josef Beránek, Petr Kolář SJ, Alois Kříšťan, Vladimír Petkevič, Vladimír Roskovec, Přemysl Rut, Vladimír Smékal, Jan Stříbrný, Jaroslav Šebek; přírodovědecká sekce: Jan Fischer, Jiří Grygar, Miloš Havránek, Alois Honěk, Ladislav Krlín, Jiří Ludvík, Karel Šprunk. Výkonný redaktor Lukáš Jirsa. Jazyková úprava Vladimír Petkevič a Eva Jelínková. Sazba Eva Hradiláková. Reprodukce na obálce – Bohumil Kubišta *Meditace* (výřez). ISSN: 0862-8238. Za text jednotlivých článků odpovídají autoři a jejich pohled nemusí vyjadřovat stanovisko ČKA. Redakce si vyhrazuje právo dodané rukopisy krátit.

Cena je 40 Kč, roční předplatné 160 Kč, sponzorské předplatné 210 Kč a více. Členům ČKA je časopis zaslán zdarma v rámci členských příspěvků (pracující 200 Kč ročně, studenti a důchodci 100 Kč). Tisk Sdružení MAC. Předplatné zajišťuje SEND Předplatné, s. r. o., P. O. Box 141, 141 21 Praha 4, tel.: 225 985 225, fax: 225 341 425, send@send.cz.

Vážený čtenáři,

dostáváš do rukou první číslo Universa v novém roce 2010, kdy Česká křesťanská akademie oslaví své dvacáté narozeniny a tytéž narozeniny zároveň oslaví i náš časopis. Současně uplývá deset let od chvíle, co začal vycházet v dnešní obsahové a vnější podobě, a tím, snad možno tak říci, dosáhl období svojí dospělosti. Editorial nemůže poskytnout dostatek místa pro bilancování a odpovědné hodnocení, a tak se při této vzácné příležitosti alespoň pokusme o načrtnutí základního úkolu pro budoucnost. Položme si nejprve otázku: Co od nás především žádá dnešní česká společnost? Snad můžeme předpokládat, že zejména potřebuje, abychom svým dílem přispěli k vyplnění jejího podstatného deficitu. Není to deficit materiální, vždyť bezesporu patříme k té materiálně relativně nejbohatší slupce světového společenství, máme rovněž plnou formální svobodu, otevřené hranice, až nadbytek informací, poměrně bohaté sociální zajištění apod. Chybí nám však dvě podstatné věci: opravdová společenská vize s jasnou perspektivou do budoucna a skutečné společenské elity, které by byly spolu s ostatním i elitami v etickém smyslu. Často žehráme na nemorálnost naší politické a ekonomické scény, ale není to problém samotných politiků nebo ekonomů. Bohužel jde o hlubokou celospolečenskou neschopnost vygenerovat si svoje opravdové elity. Vlastně jde o deficit jediný, neboť opravdová společenská vize nemůže existovat bez svého nositele, kterým jsou vždy společenské elity, a zároveň by tyto elity ani nemohly být pravými elitami, kdyby neměly pozitivní, dlouhodobou a efektivní společenskou vizi. Jak to však souvisí s našim časopisem? Jednoduše tak, že by se měl stát sice subtilním, ale přesto účinným nástrojem přispívajícím k formování křesťanských elit, které by se posléze mohly stát užitečnými krystalizačními jádry napomáhajícími v dlouhodobém procesu ke zformování skutečných elit celospolečenských. Již dnes můžeme optimisticky předpokládat, že Universum v právě zmíněném směru nachází dosti vnímavých a nadějných adresátů v místních pobočkách ČKA i ve svém širším čtenářském okruhu. Přejme si proto na počátku roku 2010 k tomuto úkolu nejen dostatek trpělivosti, vytrvalosti, kreativity, ale především Božího požehnání.

Jan Bednář

PS: Toto číslo provázejí díla sochaře Mojžíře Preclíka (str. 19 – z cyklu Torza, 27 – Pieta, 35 – Figura vzpínající se II), jehož osobnost jsme představili v čísle III/2009 včetně fotografií artefaktů z jeho ateliéru.

LETEM SVĚTEM / 4

ANKETA

Česká křesťanská akademie – / 8
nástroj dialogu v duchu pravdy

*Tomáš Halík, Václav Peřich, Daniel Kroupa, Jan Bednář,
Anna Šerých, Michal Semín, Štěpán Špínka, Martin C. Putna*

ROZHOVOR

Jsme spíš robustní obránci, / 12
než ofenzivní hráči v poli

S Paulem Zulehnerem hovořil Petr Kolář

TÉMA

Mimoeconomické předpoklady / 16
fungování volného trhu

Tomáš Ježek, Lubomír Mlčoch

ČLOVĚK A SPOLEČNOST

Archeologie a bible / 22

Filip Čapek

Náboženství – inspirace světců i teroristů / 26

Petr Kolář

PŘÍRODNÍ VĚDY

Nenápadné a škodlivé stresory / 30

Deborah Du Nann Winter, Susan M. Koger

NÁZORY, DISKUSE, POLEMIKA

Dříve vyslovená přání / 34

Jana Maryšková

Mravnost dnes? / 36

Radim Palouš

HISTORIE

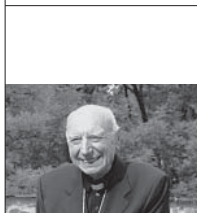
Nepřeslechnutelný hlas Ivana Medka / 38

Helena Medková

Josef Reischig: objevovatel / 42
skryté krásy stvoření

Jitka Kočová

KULTURA

Hřebejkovo nenápadné unikání životu a vině / 43

Lukáš Jirsa

Duch, který posvěcuje / 44

Tomáš Špidlík

Jan Balík: Na cestě s mladými / 46

Jana Hamanová

RECENZE / 47

KOMENTÁŘE

Zápisník Petra Koláře / 50

Svoboda je nedělitelná

Čínští představitelé jsou si vědomi důležitosti, jakou má v globalizujícím se světě Čína. Je významným ekonomickým a politickým hráčem na světové scéně, kterého nelze přehlížet. Proto se o vánocích minulého roku odvážila odsoudit známého obhájce lidských práv Liou Siao-po k jedenácti rokům vězení pouze za to, že je jedním ze spoluautorů Charty 2008, o jejíž rozšiřování mezi občany usiloval. Je to exemplární trest na zastrašení dalších obhájců lidských práv a zároveň lakmuvý papírek, jak bude reagovat světová veřejnost a jaký tlak jsou ochotni a schopni vyvíjet mocní tohoto světa. Čtyřiapadesátiletý Liou Siao-po je spisovatel, univerzitní profesor a čestný člen nezávislého čínského PEN-klubu. Angažoval se už při událostech na Náměstí nebeského klidu v Pekingu v roce 1989, poté se věnoval obraně pronásledovaných spisovatelů a žurnalistů, za což byl několikrát vězněn.

Čínská Charta 2008 byla sepsána k desátému výročí podpisu Mezinárodního paktu o občanských a politických právech čínskou vládou. Autoři byli inspirováni Chartou 77. Prohlášení původně podepsalo 303 signatářů, v současné době jejich počet překročil 10 000. Požadují respektování základních lidských práv a svobod, svobodné volby, možnost zakládat politické strany, oddělení moci zákonodárné, soudní a výkonné. Mezi svobodami je zvlášť zmíněna svoboda náboženská a svoboda vyznání. Dále je požadováno propuštění

Obhájce lidských práv Liou Siao-po exemplárně odsouzen.

všech politických vězňů, rovnost mezi městy a venkovem, právo na soukromé vlastnictví, zlepšení životního prostředí a změna ústavy, která zakotvuje vedoucí úlohu komunistické strany. Charta 2008 je napsána ve věcném a mírném stylu. Přesto vyvolala zuřivou reakci čínských představitelů, kteří se za každou cenu snaží zamezit jejímu rozšiřování.

Zájem o Chartu 77 byl živý mezi čínskými nezávisle myslícími intelektuály dlouhá léta. Mohl jsem se o tom přesvědčit při své návštěvě Číny v roce 2005. Tehdy jsem se setkal i s panem Liou Siao-po a dalšími významnými obhájci lidských práv. Stále se vyptávali na Václava Havla, jehož eseje a projevy byly přeloženy do čínštiny. Projevovali obrovské sympatie ke způsobu, jakým došlo u nás v r. 1989 ke společenským změnám, na čemž mají chartisté též

svůj podíl. Byl jsem překvapen, jak pozorně sledovali má slova, když jsem byl opakovaně vyzván, abych jim přiblížil život a působení chartistů před rokem 1989.

Jsem rád, že na uvěznění Liou Siao-po reagoval Český helsinský výbor prohlášením, které podepsali mnozí žijící chartisté. 6. ledna tři chartisté – Václav Havel, Pavel Landovský a já – podepsali dopis adresovaný čínskému prezidentovi Chu Ťin-tchao, v němž ho žádají, aby se zasadil o respektování lidských práv v Číně a propuštění Liou Siao-po. Dopis chtěli předat čínské velvyslankyni v Praze, ale v tu dobu bylo čínské velvyslanectví hlídáno zvýšenou ostrahou a uzavřeno. Nepodařilo se dopis nikomu z velvyslanectví předat a tak ho V. Havel vhodil do schránky. Je to trapné, jak se zachovali pracovníci velvyslanectví. 6. leden byl k předání dopisu zvolen proto, že ve stejný den v roce 1977 se pokusili V. Havel, P. Landovský a L. Vaculík předat prohlášení Charty 77 na Federálním shromáždění a byli při té příležitosti zatčeni.

Celá akce byla zamýšlena jako projev obyčejné lidské solidarity a slušnosti, že nezapomínáme, jak i nás v těžkých dobách posilovala solidarita mnoha slušných občanů v demokratických státech. Jsem rád, že svou účastí jsem mohl důstojně reprezentovat úsilí Rady Spravedlnost a mír při ČBK o respektování lidské důstojnosti a základních lidských práv, která jsou nedělitelná.

Václav Malý, biskup

Via po čtyřiceti letech: Farní rady

Křesťanský teologický časopis Via, vydávaný v letech 1968–1970, zažíval právě před čtyřiceti lety období největšího rozkvětu. Z řady dodnes aktuálních postřehů a článků vybírá historik Jan Stříbrný.

Autorem páteho úryvku je Jan B. Bárta, který podrobně mapoval otázky provázející působení farních rad. „Systém rad nastoluje i otázku reprezentace a spolurozhodování. Kdo vlastně reprezentuje obec? ‚Dosažený‘, nebo volený? Nebo oba? Když se jen málo úřadů v církvi dnes uděluje volbou či mandátem zdola, jak vyřešit problém spolurozhodování – když se jednoznačně zdůrazňuje, že všichni neseme spoluodpovědnost – aby byly úřady obsazovány

osobami opravdu kvalitními, moudrými a vzdělanými? S tímto problémem souvisí další: Jak budou tito nositelé úřadů v církvi ‚skládat počet‘ směrem dolů?

Při realizaci farních rad se dnes objevuje ještě jiná závažná potíž: Jak budou tyto rady radit či spolurozhodovat, když si na to věřící nezvykli, když se tomu neučili, protože žádnou pravou církevní odpovědnost nenesli? Od doby rozdělení církve na církev učící a církev slyšící, se tyto termíny staly takřka synonymem církve aktivní a posivní, církve rozhodující a ‚předkládající‘ a církve, která poslouchá a ‚věří, co se k věření předkládá. Po koncilu se tedy napravují tyto zjednodušené

představy – a proto se objevují potíže na obou stranách: ‚církev učící‘ si musí zvykat ‚slyšet‘ a ‚církev slyšící‘ se musí učit aktivitě ve věcech království Božího. (...) Konfliktů se však netřeba bát. Vždyť ke každé opravdu ‚dnešní a životné‘ společnosti patří konkurence a soutěžení mínění a ideí jako konstruktivní prvky, které urychlují vývoj společnosti vpřed. (...) Objektivněji než dosud budou moci obě složky církve – hierarchická i laická – posuzovat, zda se stávající možnosti, síly, charizmata i hmotné prostředky optimálně, účinně a plánovitě používají k naplnění svatého, spásného poslání církve.“

(Via, roč. II, č. 10, 1969, s. 157–160)

Eschatologická perspektiva a životní prostředí

Zájem o životní prostředí patří k životní náplni křesťana. Tato skutečnost konečně postupně vstupuje do povědomí věřících.

Skutečností je, že někteří věřící lidé zájem o životní prostředí či jakoukoli angažovanost v jeho prospěch odmítají. Lze se setkat především se dvěma argumenty odůvodňujícími takový postoj. Jedním z nich je, že člověk stejně nic nezmůže. Taková argumentace jako by zapomínala na dar modlitby, na víru v Boží moc a jeho svrchovanost. A součástí opravdové modlitby, vyvěrající z celé osobnosti, je i činnost, aktivita. Jistota smyslu bytí spojená se zájmem o stvoření a osobním nasazením pro ně tak neodlučitelně patří k cestě za Kristem. Pasivita a rezignace svědčí o nedostatku víry.

S druhým argumentem přichází i někteří opravdu hluboce věřící, zbožní lidé. Jsou přesvědčeni, že křesťan se má angažovat jediné pro zvěstování evangelia. Pozemské věci považují za zcela nedůležité. Smysl má podle nich jen to, co se týká nebe. Pomíjívá časnost v jejich pohledu nestojí za nějaké usilování. Tento postoj sice vyplývá z víry, zároveň ale znevažuje Boží dílo, čímž bezděky degraduje Boží majestát.

Bůh je všemohoucí stvořitel. I ony časné věci jsou „dílem jeho rukou“ a Písmo svědčí o tom, že jeho dílo je (velmi) dobré. Proto má smysl se pro ně angažovat. První velké přikázání učí milovat Boha celou osobností. To ovšem nelze při současném znevažování jeho díla. Je pravda, že stvoření je porušeno lidským hříchem, avšak v Kristu Bůh ukázal, že mu na jeho díle neustále, navzdory lidskému hříchu, záleží (viz Jan 3,16). Kristus přišel, aby snal břemeno lidského hříchu, ale jeho obět jako projev Boží lásky (Bůh je láska) je *univerzální*, přesahuje hranice viditelné i neviditelné církve, přesahuje antroposféru, týká se skutečně celého kosmu.

■ ZEMĚ SOUČÁSTÍ VĚČNOSTI

Tedy svět je pro Boha Stvořitele rozhodně důležitý. Jak to však s jeho důležitostí je v porovnání s věčností, s Božím královstvím? Při kladení této otázky si musíme být vědomi, že hovoříme o věčnosti či o Božím království, dostáváme se mimo oblast zkušenosti i za hranice možností rozumového poznání. Jde o věc víry.

K životu Kristova následovníka patří šířit smíření ve stvoření.

Apoštol Pavel píše: „Ale jak je psáno: Co oko nevidělo a ucho neslyšelo, co ani člověku na mysl nepřišlo, připravil Bůh těm, kdo ho milují.“ (1 Kor 2,9) Časnost je přesahována věčností, svět naší zkušenosti a našeho rozumového poznání je přesahován tím, co nazýváme Božím královstvím. Neznamená to, že by věčnost neměla s časností či Boží království s tímto světem nic společného. Ony rozumem nepředstavitelné skutečnosti, jakými věčnost či Boží království jsou, lépe vystihne tvrzení, že *časnost je součástí věčnosti, že svět – pokud jej uvažujeme očištěný od hříchu – je součástí Božího království*. Věčnost prostupuje časností, Boží království je už na světě, je (či může být) v nás. Ježíš říká: „Vždyť království Boží je mezi vámi (ve vás)!“ (Lk 17,21) Zájemem o životní prostředí neztrácíme kapacity, které bychom mohli věnovat práci na vinici Páně, neboť péče o stvoření je jedním z jejich možných projevů, je to „činnost pro Hospodina“. A může mít i evangelizační dosah.

„Hleďte nejprve Boží království a jeho spravedlnost, a to (všechno) ostatní vám bude přidáno“ (Mt 6,33). K hledání Božího království patří snaha plnit Boží vůli a vyjadřovat lásku ke Stvořiteli i myšlenkami a činy, a to není možné bez aktivního kladného vztahu k jeho stvořitelskému dílu. Je tedy žádoucí je poznávat, dobře s ním zacházet a v jeho prospěch se angažovat. Osobní nasazení pro životní prostředí tak dostává eschatologický rozměr, neboť se týká hledání Božího království, a odpovědí na ně se stávají Ježíšova slova „to ostatní vám bude přidáno“.

■ CESTA SMÍŘENÍ

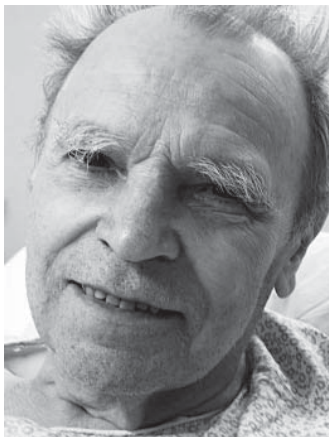
Ve svém listě koloským křesťanům přibližuje apoštol Pavel Krista jako smírce, jehož poslání se týká celého stvoření: „On (Kristus) předchází všechno, všechno v něm spočívá, on jest hlavou těla – totiž církve. On je počátek, prvorozený z mrtvých – takže je to on, jenž má prvenství ve všem. Plnost sama se rozhodla v něm přebývat, aby skrze něho a v něm bylo smířeno všechno, co jest, jak na zemi, tak v nebesích – protože smíření přinesla jeho obět na kříži. I vás, kteří jste dříve byli odcizeni a nepřátelští Bohu svým smýšlením i zlými skutky, nyní s ním smířil, když ve svém pozemském těle podstoupil smrt, aby vás před Boží tvář přivedl svaté, neposkvrněné a bez úhony – pokud ovšem pevně zakotvení setrváte ve víře a nedáte se odtrhnout od naděje evangelia, jež jste slyšeli, jež bylo kázáno všemu stvoření pod nebem a jehož jsem se já, Pavel, stal služebníkem.“ (Kol 1,17–23) K životu Kristova následovníka tak patří šířit smíření ve stvoření. Přijímat všechno stvoření jako Boží dar, z něhož se můžeme radovat a který smíme a máme sdílet s druhými. Od environmentalisty se předpokládá, že při tom myslí především na přírodu, na to, co se označuje jako životní prostředí. Ale ono jde právě tak i o druhé lidi. My lidé jsme si navzájem darování. Dravý liberální kapitalismus toto vědomí hluboké lidské sounáležitosti z našich myslí i srdcí vytěšňuje nezdravým důrazem na individuum a konkurenci jako údajný základ vztahů mezi lidmi na zemi.

Nezdravý duch konkurence infikuje i pole ekumenické vzájemnosti. Tam, kde by měla být patrná radost z různosti, můžeme často najít jakýsi sobecký pocit, že já jsem ten lepší. Často se v cestě za Kristem neumíme sejít, podat si ruce a společně se snažit pracovat pro Boží království, at už společným svědectvím o Kristu, či třeba společnou péčí o nějakou část Božího stvořitelského díla. Apoštol Jakub nás vybízí: „Vzepřete se ďáblu a uteče od vás“ (Jk 4,7). Kéž máme sílu se vzepřít i onomu nečistému duchu konkurence. Ve vzájemné spolupráci usilujme o pravý mír v Božím stvoření, radujíce se z jeho pestrosti a bohatosti.

Jiří Nečas, ředitel Ekologické sekce ČKA

Myslet, věřit a doufat

Fyzik, katolický publicista a překladatel Václav Frei v těchto dnech slaví osmdesáté narozeniny. V rozhovoru vzpomíná na svůj život a zamýšlí se nad potřebami současné církve.

RNDr. Václav Frei (*1930)

► **Po maturitě jsi šel k dominikánům, později ses věnoval fyzice pevných látek a v dobách svobody jsi působil v katolických médiích. Kde ses cítil nejvíc doma?**

Na gymnáziu se mi nejvíc líbila fyzika, krásně náročné a solidní myšlení o přírodě. Dominikánská spiritualita mi byla a je blízká důrazem na rozum v životě víry. S fyzikou jde dobře dohromady, ostatně mezi fyziky je hodně věřících. Rád jsem se k ní vrátil pod tlakem okolností, po internaci a PTP.

Do výčtu mých „profesí“ ještě za totality patřil katolický samizdat a pak hlavně překládání, obojí za vydatné účasti mé manželky Michaely. Prvním překladem bylo Božské prostředí od Teilharda de Chardin... nyní, už tady v LDN Motol, překládám Gilsonovu Jednotu filosofické zkušenosti.

Ale na tvou otázku, kde jsem se cítil nejvíc doma, nemám jednoznačnou odpověď. Spíš chci vyjádřit velikou vděčnost, Pánu Bohu a mnoha dobrým lidem, že jsem mohl a stále ještě můžu takhle pracovat a působit.

► **Čím tě tehdy oslovil francouzský jezuita Teilhard de Chardin?**

Byl to osobitý pohled na duchovní život ve světě, tím božským, k Bohu otevřeným prostředím byl právě hmotný svět. Ale jeho vize s bodem Omega mi jako fyzikovi připadala hodně básnická.

Já jsem se celkově víc orientoval podle myšlenek nebo knížek než podle osobností. Výjimkou je můj dlouholetý přítel, filozof a ctitel Tomáše Akvinského Karel Floss. Hlavně díky němu oceňuji význam filozofie pro katolické a vůbec zdravé myšlení. Hodně jsme se sblížili už v PTP, myslím i jistou anticipací koncilu.

► **Nemýlím-li se, z PTP vás propustili právě v předvečer II. vatikánského koncilu. Jak na tu dobu vzpomínáš?**

Časová mezera byla větší – z PTP nás pustili na Silvestra 1953 – a v mém životě významná. V Praze jsem ještě chvíli zedničil, ale pak byl přijat na MFF UK, byť o osm let starší než spolužáci. Mezi nimi jsem našel i další věřící. Exaktní obor i škola byly mnohem méně ideologicky zamořeny než směry humanitní.

Ale režim tehdy zredukoval život katolíků na „uspokojování kultovních potřeb věřících v prostorách k tomu určených“; výběr perikop byl mnohem užší než dnes. Mnoho kněží a aktivních laiků bylo ve vězení. Nebyl jsem napojen na žádný živý utajený kroužek a tím víc jsem se těšil, že koncil přinese oživení, kterému režim nebude moci snadno bránit, protože Jan XXIII. byl „mírový papež“. Mnoho zpráv o něm k nám však neproniklo.

Koncil začal roku 1962 a už v dalším roce zahájil úřady nerušenou činnost ekumenický seminář v Jirchářích, kde jsme mohli dobře sledovat jeho průběh a kde jsem také získal větší přehled o teologii, zejména o bibli.

► **Která z koncilních myšlenek ti zarezonovala?**

Obecně vzato všechno, co se týkalo laiků a prolomení někdejší mentality ghetta. Například formulace, že specifikem laiků je zabývat se světskými věcmi a upravovat je podle Boha z Lumen gentium 31 (LG), a zejména pak Dei verbum 8 a Gaudium et spes (GS) 43/44. Dlouho mě totiž iritovala teze o ukončení veřejného zjevení smrtí posledního apoštola; dějiny přece stále přinášejí nové otázky. V té pasáži konstituce Dei verbum se píše, že pochopení (dané) apoštolské tradice v průběhu staletí pořád roste, a to přispěním všech věřících, nejen výroky autority. Články 43 a 44 konstituce

GS pojednávají o tom, čím může církev přispět světu prostřednictvím laiků, tedy vlastně v návaznosti na LG 31, a co může naopak získat... Mluví se tam o psychologii a zpovědnících, ale nabízejí se i další oblasti poznání.

U nás pak ve skutečnosti proběhla prakticky jen liturgická reforma, která byla pro věřící také nejsnáze pochopitelná.

► **Ovšem i o dalším se jistě hovořilo minimálně v Katolických novinách?**

O šíření nových myšlenek jsme se opakovaně snažili v období vydechnutí v roce 1968 (působil jsem tehdy v Katolických novinách pod P. Mikuláškem). Soustředil jsem se na tisk. Program Díla koncilové obnovy mi připadal moc široký, aspoň pro mé možnosti. Později jsme s Tomášem Halíkem a dalšími rozvíjeli projekt Desetiletí duchovní obnovy národa.

Mezitím jsem se až do své nemoci účastnil redakčních rad Perspektiv a Universa – a posléze též sněmovního procesu. V Komisi pro život a poslání laiků jsem opakoval myšlenku z GS 43, že laici by měli sledovat nové problémy a samostatně se pokoušet o jejich řešení – s poslušností vůči autoritě – avšak i v situacích, kdy církevní stanoviska ještě nebyla vyřčena. A takových problémů je hodně. Ale nevím, že bychom je pojmenovávali.

► **V Perspektivách jsi psal o křesťanském životním stylu a pak o závislostech...**

Ano a v obou případech ohlas nebyl valný.

► **Proč myslíš, že právě témata společná „světu“ i nám věřícím, nejsou vnímána jako klíčová?**

Těžko odpovědět obecně. Například oblast zvládnutí závislosti, jak mi řekla jedna lékařka, není církevní téma. A to není výjimečný postoj k hraničním tématům. Chovám naději, že někdo zdatný – možná nová charismatická postava či skupina aktivních věřících – vezme ten problém za svůj. Ale jak probudit zájem věřících o veřejný život? Je třeba lépe vyjasnit nauku o svobodě svědomí, ale i vztah naší církve k demokracii a tržnímu hospodářství. A zároveň prohlubovat váhu zásad víry v běžném životě, odvahu odlišit se od sekulární mentality, která se v západní společnosti výrazně odklání od křesťanství. *Josef Beránek*

Papež oslovil astronomy

Posledního říjnového dne loňského roku přijal papež Benedikt XVI. účastníky setkání pořádaného Vatikánskou observatoří u příležitosti Mezinárodního roku astronomie. Ve svém proslvu uvedl:

Tato oslava, která se koná u příležitosti čtyřřetého výročí chvíle, kdy Galileo Galilei jako první pohlédl na oblohu dalekohledem, nás zve k zamyšlení nad nesmírným pokrokem vědeckého poznání v moderním věku a zvláště k tomu, abychom se i my zahleděli k nebesům v duchu údivu, zamyšlení a oddaného pátrání po pravdě, ať má být nalézána kdekoli.

■ VÍRA, ROZUM, MOUDROST

Vaše setkání připadá na dny, kdy jsou uváděna v činnost nová zařízení Vatikánské observatoře v Castel Gandolfo. Jak víte, dějiny této observatoře jsou úzce a velmi reálně spojeny s postavou Galileiho, s kontroverzemi spojenými s jeho bádáním a s pokusy církve dosáhnout správného a plodného porozumění vztahu mezi vědou a náboženstvím. Využívám této příležitosti, abych vyjádřil svou vděčnost nejen za svědomitá studia, která vyjasnila přesné historické okolnosti Galileiho odsouzení, ale také za snahy všech těch, kdo se účastnili pokračujícího dialogu a úvah o komplementaritě víry a rozumu ve službě integrálnímu pochopení člověka a jeho místa ve vesmíru. Zvláštní vděčností jsem zavázán vědeckému sboru observatoře, jakož i příznivcům a podporovatelům Nadace Vatikánské observatoře za jejich úsilí při podpoře výzkumu, vzdělávacích akcí a dialogu mezi církví a světem vědy.

Mezinárodní rok astronomie je v nemalé míře zaměřen i k tomu, aby si lidé celého světa znovu prožili mimořádný zážitek a úžas, jimiž procházela ona doba velikých objevů v šestnáctém století. Mám na mysli například nadšení, které pár kroků odtud prožívali vědci Římské koleje, když prováděli pozorování a výpočty, které nakonec vedly k celosvětovému přijetí gregoriánské kalendáře. Našemu věku, který balancuje na pokraji snad mnohem větších a dalekosáhlejších vědeckých objevů, by takový pocit posvátné bázně a respektu a taková touha po dosažení opravdové lidské syntézy poznání, které inspirovaly otce moderní vědy, velmi prospěly. Kdo může popřít,

že odpovědnost za budoucnost lidstva a opravdová úcta k přírodě a světu kolem nás vyžadují – nyní i kdykoli jindy – svědomitá pozorování, kritický úsudek, trpělivost a disciplínu, které jsou tak podstatné pro moderní vědeckou metodu? Zároveň nám vědecké osobnosti oné veliké doby objevů připomínají, že pravé poznání vždy směřuje k moudrosti a zrak naší mysli neomezují, nýbrž zve nás, abychom pozvedli svůj zrak výše, ke království ducha.

■ NEJZAZŠÍ CÍL

Poznání musí být chápáno a vykonáváno ve své plné osvobozující šíři. Je jistě možné je redukovat na výpočty a experiment, ale pokud poznání aspiruje na to, stát se moudrostí, schopnou člověka vést do světla jeho prvopočátků i nejzazších konců, musí se upínat k sledování oné nejzazší pravdy. Tato pravda, přestože je mimo dosah našeho plného uchopení, je nicméně klíčem k našemu autentickému štěstí a svobodě (viz Jan 8,32), které jsou měřítkem našeho opravdového lidství a kritériem našeho pravého vztahu k fyzikálnímu světu i k našim bratrům a sestřím ve velké lidské rodině.

Milí přátelé, moderní kosmologie nám ukazuje, že středem vesmíru, složeného z bilionů galaxií, z nichž každá má miliardy hvězd a planet, nejsme ani my, ani Země, na které stojíme. Přesto, ve snaze odpovědět na výzvu tohoto roku – totiž pozvednout oči k nebesům, abychom znovu objevili své místo ve vesmíru – jak bychom se nemohli nechat uchvátit úžasem, který vyjádřil už tak dávno žalmista? Ten, rozjímaje o hvězdné obloze, zvolal k Pánu v obdivu: „Vidím tvá nebesa, dílo tvých prstů, Měsíc a hvězdy, jež jsi tam upevnil: Co je člověk, že na něho pamatuješ, syn člověka, že se ho ujímáš?“ (Žalm 8,4–5). Doufám, že údiv a nadšení, jež jsou očekávanými plody tohoto Mezinárodního roku astronomie, povedou od rozjímání o divech stvoření k rozjímání o Stvořiteli a o Lásce, která je motivem jeho stvořitelského díla – té Lásce, která, řečeno slovy Dante Alighierioho, „hýbe Sluncem

Benedikt XVI.: Poznání nelze redukovat na výpočty a experiment.

i ostatními hvězdami“ (Ráj XXXIII, 145). Zjevení nám praví, že v plnosti časů Slovo, skrze něž byly všechny věci učiněny, přišlo, aby přebývalo mezi námi. V Kristu, novém Adamovi, uznáváme pravý střed vesmíru a veškerých dějin, a v něm, vtěleném Slově, vidíme také plnou míru naší velikosti jakožto lidských bytostí, obdařených rozumem a povoláním k věčnému určení.

S těmito úvahami vás, milí přátelé, všechny zdravím s respektem a úctou, a vyslovuji vám své bohabojné přání úspěšné výzkumné a učitelské práce. Na vás, vaše rodiny a vaše drahé srdečně svolávám od Všemohoucího Boha požehnání moudrosti, radosti a pokoje.

Přeložil Jan Fischer

Česká křesťanská akademie – nástroj dialogu v duchu pravdy

ČKA slaví 20. výročí od svého založení. V souvislosti s tímto významným jubileem jsme oslovili některé z osobností, které stály u jejího zrodu. Jim i všem ostatním, kteří byli v průběhu vzniku i následného zrání ČKA blízko, patří upřímný dík.

- 1 S jakými představami či vizemi jste spoluzakládal(a) ČKA?**
- 2 Co se od té doby ČKA podle vás podařilo?**
- 3 Co byste ČKA přál(a) do dalších let?**

TOMÁŠ HALÍK

prezident ČKA

1 O České křesťanské akademii jsem snil už dlouho „v podzemí“ a představoval si i její sídlo. Klášter sv. Tomáše na Malé Straně? Klášter v Plasích? V Břevnově u sv. Markéty?

Když listopad 1989 znenadání otevřel možnost mnohé sny uskutečnit, tak jsem hned v prvním veřejném proslovu ke kněžím pražské arcidiecéze u sv. Josefa – necelý měsíc po 17. 11. – přednesl v rámci desetibodové vize působení církve v nových podmínkách také návrh na založení ČKA. Avšak víchur událostí následujících měsíců mne uchvátil natolik, že jsem s úlevou vzal na vědomí, že prvních kroků k realizaci tohoto záměru se ujali lidé mnohem mladší a že za prvního předsedu byl vybrán Josef Zvěřina. Pamatuji se, jak mne ještě v Apolináři – tedy na přelomu roku 1989 a 1990 – navštívil Martin Putna s pozváním do Čestné rady ČKA.

Koncem roku 1990 jsem byl událostem v Akademii nečekané přiblížen – v létě náhle zemřel Josef Zvěřina, a když odešla tato sjednocující osobnost, v mladé Akademii se objevil generační spor. Úctyhodní představitelé starší generace si představovali „katolický akademický spolek“ ve stylu předúnorových institucí, mladí

zas ekumenickou, dynamickou instituci schopnou oslovit i jejich generaci, včetně těch duchovně hledajících a intelektuálně vyhládlých a dychtivých. Bylo zřejmé, že pokud by zvítězila první varianta, akademie by se brzy stala nostalgickým sdružením důchodců (spolkem, jaký pak opravdu založili a ten, jak se dalo čekat, postupně zanikl). Mladí mne – prostřednictvím Štěpána Špinky – požádali, zda bych je nepodpořil, a na klíčové schůzi 8. prosince byl odhlasován nový koncept akademie včetně funkce prezidenta a já jsem byl do této funkce zvolen. Důležité bylo také to, že na stranu mladých se postavil i jeden z nejváženějších seniorů doc. Jiří Vackář, člověk obětavý, laskavý a všechny smiřující a odzbrojující svou světeckou pokorou a trpělivostí.

Josefu Zvěřinovi vděčíme za to, že nás prozíravě přesvědčil, aby akademie nebyla církevní institucí, nýbrž ekumenickým občanským sdružením, nezávislým na státních i církevních autoritách.

Přál jsem si, aby akademie byla především nástrojem dialogu s občanskou společností, ale bylo mi jasné, že bude muset též po určitou dobu suplovat dosud neexistující instituce vnitrocírkevního vzdělávání (analogie německých Bildungshäuser); netušil jsem, že se církevní struktury nepostarají o vznik tohoto vzdělávacího systému pro katolické laiky po celých dalších dvacet let. Také jsem netušil, že onu „prezidentskou funkci“ potáhnu dalších dvacet let a že zdaleka nebude jen formální – že se budu muset účastnit mnoha jednání a rozhodování, že budu muset akademii reprezentovat na nespočetných mezinárodních odborných konferencích v mnoha

zemích a že budu s přednáškami objíždět místní skupiny od jednoho konce republiky k druhému.

2 Podařilo se opravdu hodně. Máme místní skupiny v 77 městech ČR (byť s různým stupněm aktivity) a dokonce i za hranicemi, jsme jednou z nejstarších a nejrozšířenějších občanských neziskových organizací polistopadové éry a na rozdíl od mnoha jiných nejsme v kritické finanční a personální situaci. Za toto patří uznání především Stanislavu Novotnému a jsem rád, že jsem mu po jeho odvolání z funkce policejního prezidenta nabídl místo ředitele a že se mi podařilo ho získat pro ideu akademie natolik, že se s ní tvořivě a s nadšením sobě vlastním identifikoval. Když na zasedáních Akademického výboru nasloucháme tomu, co všechno naši spolupracovníci na zcela dobrovolnické bázi uspořádali v desítkách českých i moravských měst, je zřejmé, že akademie dlouhodobě vtiskuje zřetelnou stopu do duchovního a kulturního života naší země. Podařilo se vybudovat tradici významných a inspirativních setkání představitelů církvi, politiky, vědeckého a uměleckého světa – Laboratoř dialogu. Dlouholetá setkávání s katolickou organizací vyhnaných českých Němců Ackermann-Gemeinde plodně přispělo k procesu česko-německého smíření (což výslovně ocenili prezidenti obou zemí). Byli jsme iniciátoři a spoluřešiteli mezinárodních výzkumných úkolů (za všechny jmenujme projekt Aufbruch). Vydali jsme řadu velmi dobrých knih a vydáváme časopis Universum, za který se opravdu nemusíme stydět. Druhý časopis, Revue pro církevní právo, dokonce získal mezinárodní uznání.

Současné predsedníctvo ČKA: Vladimír Roskovec, Nina Nováková, Jan Bednář, Tomáš Halík, Stanislav Novotný a Jan Stříbrný.

Na konferencích Zvěřinovy dny přednášela řada předních evropských teologů, biskupů a kardinálů. Zejména náš dlouholetý pracovník dr. Jan Stříbrný se velmi zasloužil o uchování paměti křesťanů z let pronásledování, vybudoval cenný archiv, získal spolupracovníky z řad mladých historiků, pracuje na „martyrologiu“ české církve. A tak bych mohl pokračovat ještě dlouho.

3 Akademie jako všechny podobné instituce stárne, a chceme-li více oslovit mladou generaci, musíme tvořivě hledat nové formy setkávání (nelze se omezit na klasické přednášky), lépe využívat možnosti internetu, hledat aktuální témata, zajímavé spolupracovníky, spolupráci s vhodnými organizacemi doma i v zahraničí apod. Katolické církvi můžeme pomoci v oblasti pokračování synodálního procesu, který by měl překonat jistá zklamání a připravit diecézní synody, aby proběhly lépe než ten nepřilíh plodný plenární sněm. To, co papež Benedikt XVI. označil za dva hlavní úkoly české církve, intelektuální dialog s agnosticou většinou společnosti a vzdělání v církvi, se snažíme dělat v rámci svých možností už celá léta. Přál bych Akademii, aby si toho i odpovědná místa v církvi byla vědoma a více nás v tom podporovala. Společnosti i církvi můžeme pomoci, budeme-li věrohodně a inteligentně představovat hodnoty

křesťanské kultury. A také bych Akademii přál, aby v dohledné době našla někoho, kdo mne nahradí v mé funkci a bude ji vykonávat lépe, než jsem byl schopen já.

VÁCLAV PEŘICH

bývalý viceprezident NKÚ

1 Po pravdě řečeno, vůbec jsem neměl pocit, že „zakládáme“ něco nového. Nová byla situace, ve které jsme se ocitli. Chápal jsem to jako pokus vytvořit jakousi jednotnou střechu pro něco, co vlastně už dávno existuje a vede poměrně bohatý a plodný život. Dali se prostě dohromady lidé se společnými zážitky různých stupňů a způsobů vzdorování nesvobodnému prostředí. Každý z nás měl nějakou zkušenost se studijními či diskusními kroužky. Všichni jsme pocítovali úctu a vděčnost vůči těm osobnostem doma i „venku“, které nás povzbuzovaly a posilovaly pro onu míru duchovní svobody, k jaké se ten nebo onen z nás dokázal odhodlat v předchozím nevládném režimu. Proto jsme se takové osoby snažili oslovit a požádat o podporu vzniku námi zamýšlené integrující organizace.

Na samém začátku jsme se také shodli, že se chceme hlásit ke vzoru, jakým pro nás byla Křesťanská akademie Řím. Dále jsme rozhodně stáli o to, aby se pod námi vytváře-

nou střechou mohlo dobře cítit kterékoli z již působících názorově blízkých společenství a aby se k těmto kroužkům také mohl snadno připojit každý člověk dobré vůle. Myslím, že řada z nás to cítila i jako závazek: Dostalo se nám obdarování vnější svobody a my bychom tohoto obdarování měli použít k uchování a rozvinutí co možná nejvíce plodů laické činnosti, která už mezi věřícími a lidmi dobré vůle probíhala.

2 Mezi mnoha činnostmi k šíření uchovávaného dědictví i k tvorbě nových inspirací a podnětů si zvláště cením toho, že ČKA dokáže plodně spolupracovat jak s oficiální církevní hierarchií, tak s představiteli sekularizované společnosti nebo různých formálních i neformálních seskupení, jako příklad uvádím cyklus kolokvií pod názvem Laboratoř dialogu.

3 Myslím, že je na místě prostě popřát hojnost Božího požehnání a radosti z dobrého díla.

DANIEL KROUPA

filozof a politik

1 Křesťanskou akademii jsem spoluzakládal pouze v tom smyslu, že jsem byl přítomen tomu, když se skupina mladých lidí

→ rozhodla takovou instituci vytvořit. Byli to členové bytových filozofických seminářů, které jsem založil a vedl v osmdesátých letech a na tuto myšlenku přišli sami, bez mého přičinění. A co více, dokázali svůj nápad uskutečnit. Původně zvali k účasti také přátele z evangelického prostředí, ale ti se omluvili s tím, že chtějí raději obnovit organizaci YMCA. Měl jsem představu, že Křesťanská akademie bude sdružovat vzdělané křesťany, ale zároveň zůstane otevřená lidem i z jiných prostředí. Doufal jsem, že bude poskytovat představitelům církví cosi jako zpětnou vazbu, která jim umožní zaujímat odborně kvalifikovanější a fundovanější stanoviska. Doufal jsem také, že hlas akademie bude silným partnerem ve veřejných diskusích.

2 Zakladatelům ČKA se podařilo vytvořit životaschopnou osvětovou a vzdělávací instituci, která si během života jejího prvního představitele P. Josefa Zvěřiny získala pevné místo ve veřejné sféře. Jeho nástupci P. Tomáši Halíkovi se podařilo tuto akademii nejen udržet, ale i rozšířit její činnost do mnoha místních organizací, což je jistě velká zásluha. T. Halík úspěšně proniká do sdělovacích prostředků a prezentuje moderním (a pro někoho kontroverzním) způsobem názory současného křesťanského intelektuála. Jsem rád, že se představitel akademie stal osobností respektovanou i lidmi, kteří se za křesťany sami nepovažují. Byl bych však ještě radši, kdyby T. Halík mohl být více hlasem instituce, kterou reprezentuje.

3 V dnešní době se skoro obávám přát ČKA víc, než aby ve svém díle vytrvala. Jenže jsem si skoro jist, že nenajdou-li se lidé s podobnou energií a inspirací, jako byli její zakladatelé a nedodají-li nové nápady a myšlenky, bude ČKA skomírat. Proto jí přeju právě takové lidi.

(Jména skutečných zakladatelů ČKA ve své odpovědi neuvádím proto, abych dnešním představitelům této instituce poskytl příležitost je s díky vyslovit. Mohou tak po deseti letech napravit faux pas minulého výročí, kdy zaznělo, že se údajně neví, kdo vlastně byli.)

JAN BEDNÁŘ

fyzik

Při formování základů dnešní České křesťanské akademie (ČKA) v roce 1990 (tehdy pod názvem Křesťanská akademie Praha – KAP) jsem měl představu ekleumenicky pojatého občanského sdružení, které bude rozvíjet v širokém vějíři témat dialog mezi křesťanskými církvemi (vzhle-

dem ke své konfesijní příslušnosti a jejímu většinovému postavení jsem mezi nimi osobně na prvním místě uvažoval římskokatolickou církev), nekonfesijními sympatizanty s křesťanstvím a celou občanskou, veřejnou, popř. i státní sférou. Osou tohoto dialogu logicky měly být především hodnoty související s křesťanskými (přesněji židovsko-křesťanskými) kořeny a tradicemi naší euroatlantické civilizace, jejich

”

TOMÁŠ HALÍK

Neusnout na vavřínech.
Akademie jako všechny
podobné instituce stárne,
chceme-li více oslovit
mladou generaci, musíme
tvořivě hledat nové
formy setkávání...

“

současná aktualizace a perspektivy vývoje směrem do budoucna. Očekával jsem, že ČKA se v tomto dialogu stane podstatným mediátorem a elementem vytvářejícím jeho tvůrčí prostředí.

Pohlédnu-li nyní zpětně na právě uplynulé dvacetiletí, mám dojem, že v činnosti ČKA vyrostla na právě zmíněné ose řada bočních větví, které přinesly, někdy až překvapivě, mnoho pěkných dílčích plodů, avšak tato osa sama o sobě zůstala v podobě povážlivě tenkého kmínku, jemuž v každém okamžiku hrozí zlomení nebo zadušení pod tíhou, kterou nese, či náporom vnějších nepříznivých okolností. Příčina zřejmě spočívá na obou stranách zmíněného dialogu. Ze strany křesťanských církví (a přirozeně zde prvotně odpovědnost nese ta u nás největší z nich) do značné míry platí často opakovaný slogan, že „odpovídají především na otázky, které nikdo neklade, a jen málo si všimají otázek skutečně aktuálních“. Ze strany občanské, veřejné a státní sféry jsme zřejmě na prahu nového rozvoje demokracie podcenili, či spíše v přílišném optimismu nedohlédli, rozsah její vyprázdňenosti od tradičních, ale stále platných etických hodnot. Tato vyprázdňenost nepochoybně souvisí s tím, že současná česká společnost si ani po dvaceti letech demokratického vývoje nedokáže vytvořit skutečnou společenskou elitu, která by byla elitou nejen ve formálně intelektuálním, politickém a ekonomickém smyslu, ale především ve smyslu etickém.

Má to i své hluboké historické kořeny, uvědomme si, že u nás již po staletí dochází k opakovaným vlnám decimování společenské elity. Dnešní problém nemorálnosti v oblasti naší politiky není pak jejím újeji vlastním problémem, ale je problémem právě zmíněného celospolečenského deficitu etických hodnot a deficitu schopnosti vygenerovat si skutečnou společenskou elitu. A právě zde spatřuji v současnosti nejaktuálnější úkol ČKA. V maximálně možné míře přispět k formování zdravé, aktivní a kreativní křesťanské elity, jež by se celospolečensky stala oněmi pověstnými „ostrůvky pozitivní deviace“, krystalizačními jádry efektivně působící sítě nové společenské elity, elity nikoli jen v čistě materiálním, ale především ve smyslu etickém, kulturním a duchovním. ČKA má k tomuto úkolu dva, v celospolečenském dosahu sice jen subtilní, ale přesto potenciálně účinné nástroje: existenci svých více než sedmi desítek místních skupin a časopis *Universum*. V souvislosti s rozsáhlou sítí kontaktů, které si ve své dosavadní činnosti vytvořila, a s určitým odborným i morálním kreditem, jehož snad dosáhla, to vskutku nemusí být málo. Třeba však trpělivosti a času, nežijeme a nepracujeme jen pro přítomný okamžik, ale počítáme s hlubší perspektivou dotýkající se až prahu věčnosti. Nemá-li však naše společnost posleze zhynout v křeči všeobecného chaosu a ekonomického bankrotu, musí se v ní nakonec v jisté chvíli projevit sebezáchovný pud a vzniknout hlad po nedostatkových etických hodnotách. Na základě dosavadních zkušeností můžeme předpokládat, že církevně institucionalizované křesťanství bude mít v takovém okamžiku ve svých skladech mnoho komponent pro uspokojení této poptávky, stěží je však dokáže dostatečně rychle zkompletovat, expedovat a „marketinkově“ vhodným způsobem společensky prezentovat. K tomu bude třeba prostředníků typu ČKA.

ANNA ŠERÝCH

muzikoložka

1 V paměti mi tane určitá novota, noblesa a důstojnost chvíle při zakládání České křesťanské akademie. Už nedovedu říct, které roční období to bylo, ale jasně si vybavuji vzrušivé napětí kráčet klášterní chodbou Emauz, setkat se s přáteli, osobnostmi – Josef Zvěřina, Tomáš Halík, Ota Mádr, Marie Rút Křížková, Václav Vaško, Petr Eben, profesor Radim Palouš... a oficiálně a veřejně rokovat o díle, které má veřejně sloužit! Ke vzniku ČKA mne i mého muže

Jaroslava Šerých vedla představa otevřené intelektuální platformy pro sdílení vědomostí, informací, názorů osvícených a formovaných jasně křesťanským stanoviskem. Prezident – Josef Zvěřina! Jasný směr, jasná záruka nejvyšších kvalit morálních, teologických, vzdělaneckých, osobnostních, společenských, most mezi světem a domovem.

2 Považuji za velmi šťastný start ČKA, včetně volby historika PhDr. Jana Stríbrného jako viceprezidenta zaměřeného na výzkum novodobé historie katolické církve a soudobou martyrologii. Jsem vděčná za osobnost Tomáše Halíka, který po náhlé smrti otce Zvěřiny převzal vedení ČKA a je její suverénní ikonou.

Každoroční Dny Josefa Zvěřiny profilují aktuální a důležitá náboženská témata a vytvářejí široký a přátelský okruh zainteresovaných účastníků. Nezapomenu ročníky, kterých se účastnil P. Anselm Grün.

Privětivá je obnovená tradice Popelce umělců. Z edice knih ČKA jsem vděčna zejména za Ticho s ozvěnami Růženy Vackové. Za mou intenzivní úctu k ženě, o které jsem slyšela a kterou jsem potkávala, aniž bych si uvědomila její totožnost a stačila jí poděkovat. Za dokument učebnicové důležitosti považuji studii Rusko a kříž Andrzeje Grajewského. A časopis *Universum* vítám jako informátor o dění, a to nejen v ČKA.

3 ČKA přeji hluboce, radostně a intenzivně věřící vzdělance, kteří umějí život, vědecké poznatky i umění vnímat a traktovat neochvějně, jasně a jasnozřivě, a to z pozice víry nezatížené svůdně ekvilibrujícím intelektem. Nechť je České křesťanské akademii název programem!

MICHAL SEMÍN

ředitel Institutu sv. Josefa

Podílel jsem se na vzniku České křesťanské akademie z popudu P. Tomáše Halíka, s nímž mne pojilo přátelství i čilá spolupráce v „podzemní“ církvi. Myšlenky, s nimiž se omezený okruh osob seznamoval v samizdatu, na bytových přednáškách a kurzech, se prostřednictvím nově vzniklé ČKA a jejích místních poboček začaly šířit po celé republice. Považoval jsem to tehdy za velice významné, a tak jsem se na činnosti ČKA v prvních fázích jejího postnatálního života organizačně a později i vlastními přednáškami aktivně podílel.

Návrat svobody do naší vlasti, bez níž by ČKA nikdy nevznikla, mne však paradoxně od další spolupráce s touto

organizací odvrátil. Důvod je prostý. Díky možnosti cestovat do zahraničí a četbě dosud nedostupné literatury jsem došel k závěru, že pojetí církve a křesťanského života, jak jsem se s ním setkal v okruhu P. Tomáše Halíka, neodpovídá autentickému katolickému učení. Programová negace „předkoncilního“ katolictví a nekritické přijímání všech novot (věroučných, pastoračních i liturgických) byly pro mne rozhodujícím motivem pro přerušení mé spolupráce s ČKA, i když tím příslovečným posledním hřebíčkem do rakve bylo až zjištění, že vedení ČKA odmítá o krizových jevech v pokoncilním pojetí katolického života kriticky diskutovat. Od křesťanské organizace, která se k duchu dialogu a kritického myšlení programově hlásí, bych čekal zcela jiný postoj.

Jedna z posledních akcí ČKA, které jsem se aktivněji účastnil, se jmenovala *Laboratoř dialogu*. Pod tímto názvem se konala (možná dosud konají) příležitostná diskusní setkání českých biskupů s přízvanými odborníky, věnovaná různým oblastem církevního i společenského života. Zde jsem si definitivně potvrdil, že dialog je na půdě ČKA veden jen s těmi, kteří souzní s duchem radikálního pokoncilního obratu a o předkoncilní církvi smýšlí výhradně negativně.

Bagatelizace jakékoli „konzervativní“ myšlenkové opozice a ostrakizace věcných a teologicky fundovaných kritiků modernistického proudu v pokoncilním katolicismu ze strany přinejmenším vedení ČKA vnímám jako nespornou překážku k tomu, abych mohl činnost ČKA v katolickém prostředí hodnotit kladně. Tím nepopírám možná dílčí dobra v její práci, jakož i kvality některých jejích zaměstnanců či spolupracovníků.

ŠTĚPÁN ŠPINKA

filozof

1 V mých tehdejších představách se měla Křesťanská akademie Praha (jak se původně Česká křesťanská akademie nazývala) stát především místem svobodné akademické spolupráce, která by byla založena na víře v osvobodivou moc pravdy, spojovala by nejrůznější badatele, myslitele i umělce, a byla tak prostředníkem nejen mezi křesťanskou tradicí a moderním světem, ale také mezi různými národnostmi, církvemi a duchovními proudy v nich. Proto jsme také v počátku kladli takový důraz na odborné sekce, pořádání odborných symposií, vydavatelskou činnost a na oživení, zásadní doplnění a zpřístupnění arcibiskup-

ské „Pokoncilní knihovny“. Mé představy byly přítom tehdy velmi nejasné a částečně i naivní. Vycházel jsem z přesvědčení, že bude možné relativně snadno zúročit zkušenosti z minulých let útlaku a založit badatelskou instituci, která nebude svázaná s nedávnou problematickou minulostí, podřízena nadvládě technické instrumentální racionality, ale ani paralyzována strachem ze současného světa a uzavřena do neplodného dogmatismu. Společně s některými dalšími jsme si dokonce, byť velmi nezávazně, pohrávali s myšlenkou na založení jakési malé a humanitně zaměřené, leč plnohodnotné „Křesťanské university“. Nemělo by se mi myslet zapomínat na to, že především v prvních letech probíhala v Křesťanské akademii poměrně bouřlivá diskuse o jejím dalším směřování: zda má být především výše zmíněnou akademickou institucí, nebo spíše kulturním a vzdělávacím sdružením. Ostatně rozdělení na odborné a místní sekce, které přetrvává do dnešní doby, je důsledkem tehdejšího pokusu o jakýsi kompromis mezi tímto dvojím směřováním.

2 Nemám ani zdaleka (zvláště v posledních letech) přehled o veškeré činnosti ČKA. Můj výčet tedy bude značně neúplný a bude zaměřen především na první desetiletí její činnosti, za což se omlouvám. Velmi si vážím Mariánskolázeňských rozhovorů a příspěvků ČKA k česko-německému dialogu, ale také některých přednáškových řad, odborných kolokvií a publikací a role ČKA při přerodu pokoncilní knihovny na dnešní Centrální katolickou knihovnu KTF UK. Cenná je síť někdy velmi aktivních místních poboček a tradice Dnů Josefa Zvěřiny. V neposlední řadě pak díky ČKA vzniklo mnoho přátelství mezi lidmi, kteří by se možná jinak nepotkali. I za to budiž Bohu dík.

3 Snad nejvíce onu výše zmiňovanou víru v osvobozující moc pravdy.

MARTIN C. PUTNA

literární historik

1 Naivními a megalomanskými, jaké odpovídaly atmosféře sametové revoluce a našich tehdejších dvaceti let.

2 Učinit z toho něco střízlivějšího, ale realističtějšího.

3 Dost oněch nadšenců na místních pobočkách, kteří jsou pravou solí této země.

Připravil Lukáš Jirsa

Jsmo spíš robustní obránci, než ofenzivní hráči v poli

O tom, jak přispívá sociologie náboženství střízlivému pohledu na roli křesťanů ve střední Evropě, hovoříme s emeritním profesorem vídeňské univerzity P. Paulem Zulehnerem.

► **Pane profesore, jak jste se dostal od klasické kněžské služby k sociologii?**
Studoval jsem teologii v Innsbrucku a důležitým člověkem se tam pro mne stal jezuita P. Schasching. Tehdy, po roce 1961, tam přednášel sociologii náboženství, která mě velmi zaujala. Stal jsem se jeho asistentem a začal jsem se zabývat situací průmyslového dělnictva v Rakousku.

► **Na Rakousko obvykle nepohlížíme jako na stát s rozsáhlou a důležitou průmyslovou výrobou a početnými dělníky. Možná s výjimkou Vídně a Lince?**

Ano, právě v prostředí průmyslového komplexu VOEST Linz jsem zahájil své výzkumy. Před 2. světovou válkou vládly velmi napjaté vztahy mezi církví a tzv. austromarxisty. Austromarxismus byl tehdy jednou z krajně protináboženských a proticírkevních podob evropského marxismu. Vystupoval sice demokraticky, ale jeho ideologie byla už na hranici totalitarismu. Církev stála jednoznačně na straně křesťanské demokracie a tím ve zřejmé opozici proti sociální demokracii. Vzájemná propojení byla velmi silná, a tak z politické nevráživosti, která vládla mezi křesťanskou demokracií na jedné straně a sociálními demokraty s jejich sympatizanty na druhé straně, vzniknul velmi bojovný spor mezi církví a austromarxisty. Vzpomínám si z té doby na prohlášení jezuita Pichlmaiera: „Když se někdo prohlásí za austromarxistu, nemůže od nás dostat rozhršení.“ Mezi církví a dělnictvem vznikla hluboká propast.

Vídeňským arcibiskupem se ale stal Franz König a ten prohlásil: „Já jsem biskupem nejen katolíků, ale všech Rakušanů.“ Zahájil rozhovory se socialistickými odbory. Navázal dobré vztahy také s kanc-

lérem Bruno Kreiskym, mimo jiné díky spolkovému prezidentu Rudolfu Kirchschlägerovi, který byl kmotrem Königova tajemníka.

► **To se tedy podařilo v Rakousku – u nás si něco takového nedovedu představit!**

Byly tu opravdu příznivé okolnosti ke zpracování starých sporů. Vzpomínám si na elán, se kterým se do toho pustila naše Katolická akce. Začala jednat s SPÖ (Sozialistische Partei Österreichs), zúčastnil se i spolkový kancléř B. Kreisky.

Měl jsem právě dokončenou svou druhou doktorskou práci o vztazích mezi církví a austromarxisty. Byla to také moje první příležitost k osobnímu setkání s kardinálem Königem. Dostal jsem se do kněžského semináře a mohl jsem pokračovat ve svém studiu, ve kterém mě kardinál König podporoval. Žil jsem totiž tehdy delší dobu v cizině. Vrátil jsem se v roce 1964 a pracoval jsem pak na univerzitě ve Vídni.

V té době jsem se s kardinálem Königem setkával často. Důležité bylo jedno setkání, kdy mi řekl: „Všichni pastorální teologové teď směřují do Jižní Ameriky, vy jděte do východní Evropy!“

► **Na východě ale přece tehdy byla železná opona.**

Kardinál mi velmi pomáhal, a to hlavně při nnesnadném navazování kontaktů, on tam totiž kontakty přece jen měl. Ve Vídni jsme začali s průběžnou nabídkou seminářů. V prvním jsme studenti vždy seznámili s realitami určité země, třeba Běloruska, Ukrajiny, tehdejšího Československa a tak dále, a v dalším semestru jsme do příslušné země společně zajeli. To bylo v letech 1984 až 1989.

► **To rozhodnutí má v sobě cosi z proročké prozíravosti v přípravě půdy a odborníků už dopředu, před vlastními událostmi z konce osmdesátých let...**

Opravdu, my jsme přispěli k některým revolucím právě včas. Ve Vilniusu se nás ptali: „A jak vidíte perestrojku a glasnost vy v Rakousku?“ Televize dokonce pozvala vídeňské studenty k živě přenášenému rozhovoru. V Jugoslávii jsme se mohli setkat s některými ministry jednotlivých republik a ptali jsme se jich, kdo udrží Jugoslávii pohromadě, jestli padne komunismus, a oni říkali „nikdo a nic“. Stejný názor zastával i katolický biskup z města Djakovo, ve kterém kdysi byl významnou osobností i u vás známý biskup Strossmayer. Balkán byl pak po pádu komunismu prakticky vržen zpět do středověkých poměrů a násilností.

► **Pád komunismu znamenal změnu v celé střední Evropě, ze dne na den byl marxismus přežitkem...**

Ano – studenti po pádu berlínské zdi ztratili zájem o poražený marxismus, ale nově vzniklá situace byla pochopitelně také zajímavá. Týkala se navíc řady států, vzniklých po rozpadu někdejší c. k. monarchie, a to vytvářelo nečekané souvislosti. Díky navázaným kontaktům jsme mohli v naší práci pokračovat v nových podmínkách a s novým zaměřením. Prvním krokem na poli pastorační teologie byl náš projekt Aufbruch (Vydat se na cestu). Spočíval v hledání odpovědi na otázku „Jaké místo zaujímala církev v komunistické společnosti a jakou kvalitatívni změnu pro ni v tomto ohledu znamená pád totality?“ K předešlé situaci jsme měli k dispozici řadu údajů, které jsme zveřejnili knižně v roce 1997.

Od té doby jsme pokračovali dalšími studii a řekli jsme si také, že bude dobré

předložit výsledky naší práce veřejnosti. Organizovali jsme řadu setkání a sympozií v jednotlivých zemích ve střední Evropě a v celém Německu a přemýšleli jsme nad praktickými pastoračně teologickými důsledky. Dávali jsme dohromady jakousi východo- a středoevropskou pastorační teologii.

Pochopitelně jsme se věnovali i situaci v Rakousku samotném. Zveřejnil jsem například výsledky studie s názvem „Náboženství v životě Rakušanů“ a na letošní rok připravuji knižní vydání jejího pokračování.

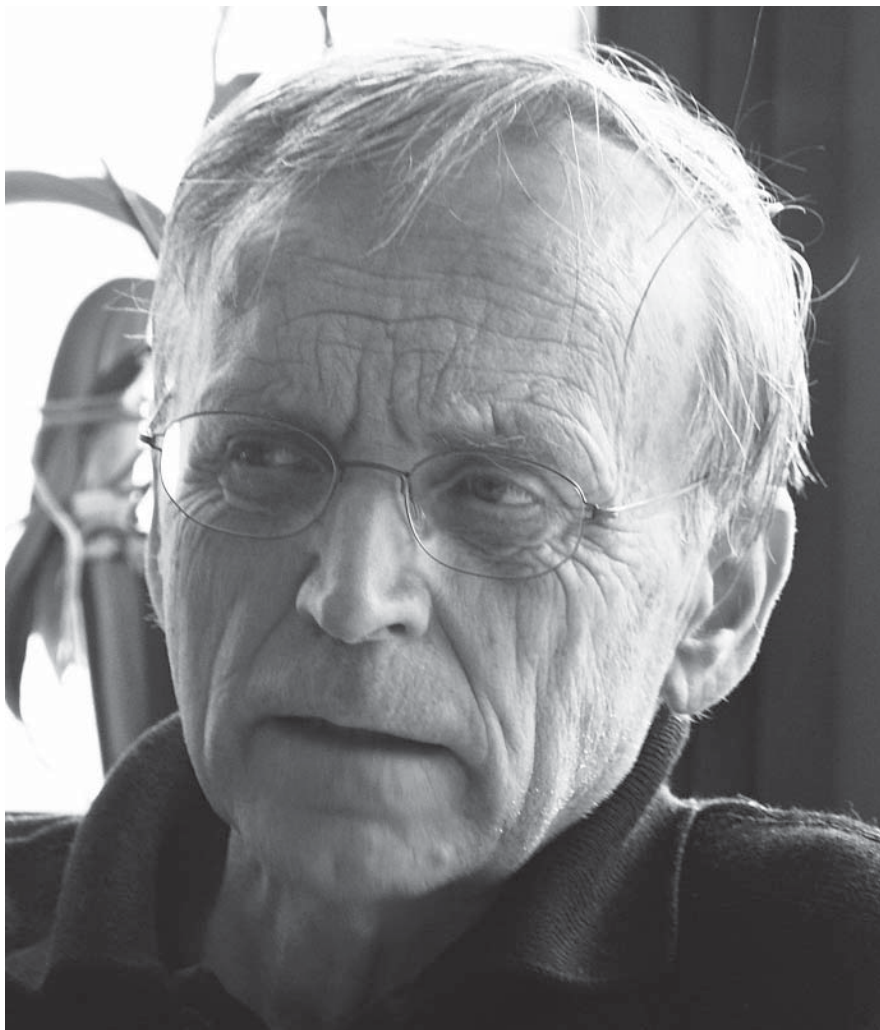
V Rakousku je křesťanství významné pro celou kulturu, v poslední době v něm ale dochází k polarizaci. Část společnosti pokračuje dále tradičně, část se staví do opozice k této tradici. Mezi oběma ale leží významný, zajímavý „otevřený střed“. Chtěl bych zdůraznit, že existuje málo studií s tak dlouhou, tedy přes čtyřicet let trvajícím kontinuitou. V tom právě vidím smysl a cenu našeho snažení.

► Můžete mi dnešní rakouskou situaci přiblížit?

V důsledku těsného vztahu mezi církví a státem byl v Rakousku katolicismus něčím osudovým, a je stále lépe vidět, že to nebylo dobře. Ani jinde ale není volba náboženství zcela svobodnou osobní volbou, ovlivňuje ji celá řada často i zcela nenáboženských faktorů. To znamená také, že volba souvisí s dojmem, kterým působí církev navenek. Říkáme tomu 'image' a víme, jaký vliv má na veřejné mínění a jak obtížné je napravit pozitivními zprávami jednou získanou špatnou pověst. Špatné zprávy naproti tomu působí ničivě velkou rychlostí, zvláště když působí skandálně, v protisměru k obvyklým a veřejně proklamovaným pravidlům. Tak dnes působí církevní postoj v otázkách sexuality, celibátu a role žen v církvi zvláště na mladé lidi. Církev musí dobře vážit slova; nejde o to opustit zásady, které se nelíbí, důležitý je ale i způsob prezentace a v neposlední řadě místo a tím důležitost, přisuzovaná tomu kterému tématu.

Existují media, která jen čekají na jakoukoliv negativní zprávu, použitelnou ke škodolibému, nekončícímu masírování veřejného mínění. Generalizují událost a hned připomenou církevní odpor vůči sexualitě a tělesnosti obecně, misogynii, nemodernost, nedemokratičnost a násilí celibátem ... Mezitím se mohou objevit i velmi pozitivní zprávy, ty ale zapadnou a mají daleko menší vliv na veřejné mínění.

Kromě toho ovšem v Rakousku protestují i katolíci samotní proti způsobu, jakým

Paul Zulehner: Je zřejmé, že dnes nejsou v kurzu ofenzivní hráči v centru veřejného prostoru, ale robustní obránci a brankáři. Naše církev působí neuvěřitelně defenzivním dojmem.

jsou nahrazováni velcí pokoncilní biskupové, jakými byli Weber nebo König. Je zřejmé, že dnes nejsou v kurzu ofenzivní hráči v centru veřejného prostoru, ale robustní obránci a brankáři. Naše církev působí neuvěřitelně defenzivním dojmem. Měla by se inspirovat Obamovým příkladem z americké volební kampaně (Yes, we can! – My to dokážeme!), ve které obratně využil moderní elektronická media a přiblížil se tak mladší generaci, kterou dnes lze sotva jiným způsobem oslovit.

► Nám přes to vše připadá rakouská církev mnohem méně 'austrokatolická', tedy lépe držící krok s dobou, než naše vlastní ...

... ano – ale to vše tu máme z doby kardinála Königa, včetně důrazu na ekumenu! Tehdy se například čtyřicet seskupení z řad různých církví dokázalo společně vyjádřit k sociálním problémům země. Základna

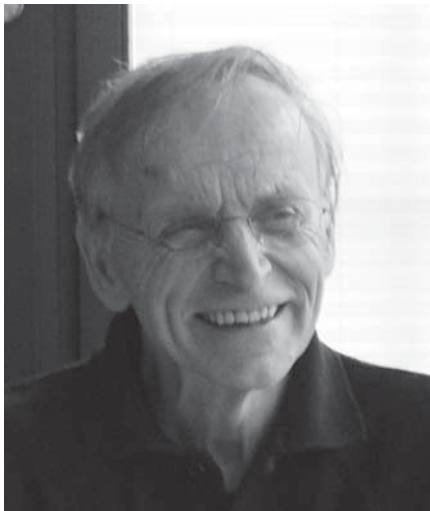
katolické církve je u nás skutečně velmi dobrá, ve farních radách a laických organizacích máme pořád ještě velice kvalitní a zaangażovanou generaci.

► A máte také několik kritických seskupení jako „Dialog für Österreich“, „Wir sind Kirche“ a další.

Dialog für Österreich je po smrti, vlastně ani nemohl vydržet napětí a tlaky, které se kolem něj nakupily. Wir sind Kirche je přestárlá organizace, skoro bez dorostu, jako ostatně i naše farní rady a laické katolické organizace. Budoucnost rakouské církve nevidím růžově, ty problémy jsou hmatatelné. U vás jste už tak nízko, že to vlastně teď už může jít jen nahoru. Zatímco Rakousko může ještě hodně ztratit, a to na venkově, u mladých a u žen. Rychle ubývá pravidelných návštěvníků bohoslužeb a celkově vládne atmosféra, jaká vzniká v domě těžce nemocného. Nevidím nikde nikoho, →

→ kdo by nabízel nějaký prostředek k zastavení tohoto krvácení.

Zároveň mě ale zaměstnává otázka po vnitřní síle a rezervách ateistické kultury pro případ vypuknutí nějaké společenské „megakrizy“. Zatím nemáme s podobnou situací žádnou zkušenost, ale máme pocit, že členové světových náboženství projevují v takových situacích více síly než ateisté. Přejeme si pochopitelně, aby se prohloubila spolupráce všech náboženství spolu s ateisty. Je na čase vytvořit pro ni potřebnou platformu. Z ateistického prostředí k tomu zazní-

PAUL MICHAEL ZULEHNER

20. prosince 1939 se narodil ve Vídni

Studoval teologii a filosofii v Innsbrucku, ve Vídni, v Kostnici u Thomase Luckmanna a v Mnichově u Karla Rahnera

1964 byl vysvěcen na kněze a působil jako kaplan v Altmannsdorfu (Rakousko)

1984 jmenován profesorem pastorální teologie na vídeňské univerzitě

1985 – 2000 teologický poradce Rady evropských biskupských konferencí

1995 – řídí výzkum hodnot ve středo-evropském regionu Aufbruch

2000 – 2007 děkanem teologické fakulty vídeňské univerzity

2008 jako emeritní profesor odešel z univerzity a dál vede Pastorální institut

Je autorem mnoha odborných studií a publikací, obdržel řadu vyznamenání a stal se členem Rakouské akademie věd a také Evropské akademie věd. Více informací naleznete na

www.zulehner.org

vají povzbudivé signály, ale zatím jsou to jen jednotlivci. Není to ještě žádná tendence, která by zaručovala činnou kontinuitu.

► Mluvil jste ale přece o „otevřeném středu“ společnosti...

Jsou tu určitá znamení existence „středu“, ale člověk musí číst znamení času velmi pozorně. Dnes se to týká například kapitalismu a krize, do které se dostal. Jiným znamením je „poevrošťování“ evropských zemí a národů, ke kterému neexistuje žádná seriózní alternativa. Nemám přitom na mysli ekonomiku, ale o mír usilující politiku. S tím bezprostředně souvisí otázka spravedlnosti, protože mír je od spravedlnosti neoddělitelný.

Nelze dělat politiku tak, jak ji dělá Václav Klaus. Já to nechápu už proto, že Čechům plynou z jejich evropanství významné výhody. Mezi Evropany je nutné dále prohlubovat vzájemnost tak, aby už mezi nimi nemohlo dojít k ozbrojeným konfliktům. Vzájemná provázanost musí dospět tak daleko, aby hrubé spory postrádaly smysl, protože by všichni na nich jen tratili. V současné krizi došlo mnohým skeptikům a kritikům zmíněného středu, že je dobré čelit krizi společně, protože jednotlivé státy, zvláště ty menší z nich, by se snadno mohly stát jejich obětmi.

► Postkomunistické země jsou zatím v mnohém ohledu ještě trochu zvláštními členy EU v důsledku svých nedávných i dávnějších dějin. Co pro ně zajímavého vyplývá z vašich studií, čeho jste si všimnul, co vám připadá na jejich odlišnosti důležité pro budoucnost?

Při pohledu zvenčí vypadal sovětský blok nejdříve jako jednotlivý, organizovaný z jednoho jediného centra. Ve skutečnosti tu ale byly mezi jednotlivými zeměmi bloku přímo fascinující rozdíly. Důležitou roli přitom hrály historické zkušenosti a náboženské odlišnosti, v českém případě například velmi obtížný úsek dějin v habsburské monarchii. My jsme se zaměřili především na obecnou roli náboženství. Při pádu komunismu bylo náboženství důležitým faktorem. V paměti mi zůstal jeden výrok Jana Pavla II. jako doklad tohoto tvrzení. Při své návštěvě Varšavy v roce 1979 řekl: „Kdo pokleká před Bohem, nepůjde do kolenou před partají.“ Myslím, že i tak prostá věta je pro oslabený systém vážnou hrozbou.

V tehdejší nesvobodě nebyla možná spravedlnost, ale na druhé straně ani svoboda bez spravedlnosti není možná, to si jen kapitalismus cosi takového namlouval. O propojení obou usiluje sociální učení církve. Jak je uplatnit v praxi, to je další

nesnadná otázka, ale řešením není ani kolektivismus ani liberalismus samotný, musíme usilovat zároveň o solidaritu i o individuální svobodu!

► Jak ale prosadit takový model v současné společnosti, která se odvrací od náboženství a zároveň je ještě poznamenána negativní zkušeností komunistické nesvobody?

To je velmi důležitá a také velmi zajímavá otázka. Doplnil bych ji protiotázkou: Jakou budoucnost mají ateizující společnosti? Mám například na mysli bývalou NDR, Česko nebo Estonsko. Odpověď zatím neznáme, spíš jen tušíme, kterým směrem půjde vývoj. Jde o situaci podobnou Bavorsku, ale s opačným znaménkem. Kulturně je tu samozřejmě v nic nevěřit, a tak vzniká jakési „lidové ateistické náboženství“.

Můžeme zatím jen tušit, jaké dlouhodobé následky to bude mít na etické chování lidí, na chápání spravedlnosti a smyslu života v takové společnosti. Máme ale podezření, že by tyto společnosti mohly být náchylnější k proměně v totalitní systém, než ty, které jsou zakotvené nábožensky, a to by bylo novum. Doposud totiž tíhly ne sice k totalitě ale k autoritativnosti spíše náboženské systémy, a tedy katolické země. Ostatně katolická církev je monarchicky uspořádána dodnes.

Komunismus nás v mnohém poučil – ukázal, že v totalitě se křesťané stávají obránci společenských svobod. V dlouhodobém výhledu by potom mohli být garanty svobody oni a ne ateisticky zaměřené skupiny společnosti. Polsko by se stalo důležitějším než třeba Česko. Budou-li si Poláci počínat moudře, mohou v Evropě sehrát významnou pozitivní úlohu. Současný styl Kaczyňského na to nestačí, musel by být nahrazen třeba systémem „Bartoszewski“, to by byla mnohem lepší perspektiva. Pak by Evropa Polsko potřebovala.

Ateismem se ale musíme zabývat, a je škoda, že se papež při své návštěvě Česka tohoto tématu vůbec nedotknul. Byl v zemi, kde přes 50 % lidí tvrdí, že žijí bez náboženství! V takové situaci nestačí jen povzbuzovat zbylé katolíky k odvaze a vytrvalosti ve víře. To se může líbit, ale co nabízí celá teologie nadpolovičnímu „zbytku“? Škoda, vždý právě nynější papež je schopen vyjádřit se k tomuto tématu kompetentně a na patřičné intelektuální úrovni.

► Je však vůbec téma takového dialogu mezi ateisty a křesťany aktuální?

Sám jsem zvědav, zda se vůbec mezi křesťany a ateisty rozvine dialog hodný toho jména. To, co teď probíhá v anglosaském

Paul Zulehner: Ve skutečnosti křesťané i ateisté bojují se skepsí a pochybnostmi ve víře. V rozhodujícím okamžiku křesťan „vsadí vše“ na Boha, zatímco ateista vlastně neví, co si se svými pochybnostmi má počít, a proto nemá chuť se k nim přiznat.

prostoru, nemá žádoucí úroveň. Probíhá mezi bojovnými ateismem a křesťanskými fundamentalisty, kteří jim poskytují metodologický odrazový můstek. Mnozí ateisté se cítí jako ryba ve vodě, protože sami kdysi byli velmi primitivními fundamentalisty.

Ve skutečnosti křesťané i ateisté bojují se skepsí a pochybnostmi ve víře. V rozhodujícím okamžiku křesťan „vsadí vše“ na Boha, zatímco ateista vlastně neví, co si se svými pochybnostmi má počít, a proto nemá chuť se k nim přiznat. Nedovedu si ale představit, že by se jej pochybnosti nikdy nedotkly. Totální jistota by pak nesla totalitní rysy a výsledkem by byl dogmatismus.

► **A co podle vás mají a mohou dělat křesťané v naší části Evropy?**

Spontánně vidím dvě věci: Malá ale živá křesťanská společenství by se v těchto zemích měla co nejúčinněji propojovat a vytvářet „sítě víry“, a za druhé je nutné prohlubovat eucharistický život. Vedení církve nese odpovědnost za rostoucí nesnáze s účastí na eucharistii v důsledku klesající

čího počtu kněží. Myslím také, že je nutné prohloubit prožitek eucharistické slavnosti, která se stala v mnoha případech neosobní, škrobenou záležitostí. V tomto ohledu naznačují možná směr právě už zmíněná malá společenství. K eucharistii patří bezpodmínečně „mytí nohou“, jinými slovy diakonie s velmi osobním vztahem, který má přesto také politický rozměr. Diakonie pomáhá obětem, ale zároveň se přirozeně snaží vytvářet struktury, které brání vzniku nových obětí. Diakonie je rehabilitační činnost, preventivně má působit politika.

U vás ovšem byly církve komunistickým diktátem z politického dění vyloučeny a mohly fungovat jen uvnitř kostelních zdí nebo v podzemí. Církve za to nemůže, ale naučila se tím žít mimo veřejný prostor – až na Polsko – a teď se to, a ještě leccos jiného, bude muset odnaučit. Byla vytlačena do liturgie a za touto ochrannou zdí se chovala často vzorně, ale zároveň také opatrnicky. Zabředla přitom nepozorovaně do tradičního klerikalismu. (Zdálo se, že každá změna je jen další příležitostí pro

režim dále zužovat životní prostor církve. Tak zřejmě uvažoval i varšavský kardinál Wyszyński, když zabránil polskému vydání koncilních dokumentů. Bylo už vidět, jak na Západě zápasí katolíci s koncilními novotami, a možná si myslel, že by polské církvi něco takového bylo spíše ke škodě.)

► **Co v celé náboženské situaci postkomunistických zemí podle vás naznačuje světlejší perspektivu, naději do budoucnosti, přes všechny nezodpovězené otázky a negativní jevy?**

Potěšující je, že mladí lidé, kteří často o náboženství, u nás tedy o křesťanství, nevědí skoro nic, jsou tady otevřenější, než předchozí generace – neplatí to ale, bohužel, pro bývalou NDR ani pro Česko. V těchto zemích jako by jakási magická hranice oddělovala mohutnou většinu od trochu zakřiknuté menšiny. Obávám se, že ke změně této situace nedojde dříve, než ta trochu bezstarostná většina narazí v zásadních otázkách na meze vlastního postoje. *Petr Kolář, Josef Beránek*

Mimeoekonomické předpoklady fungování volného trhu

Na toto téma promluvili Ioni na konferenci pořádané sdružením Opus bonum a radou Iustitia et Pax dva přední čeští ekonomové Lubomír Mlčoch a Tomáš Ježek.

Dialogicky laděné příspěvky vědomě navazují na dvacáté výročí sametové revoluce a na tehdy a koneckonců dodnes aktuální diskuse o právních konsekvencích svobodného fungování společnosti. Kromě toho též následují proslulou mnichovskou diskusi Josepha Ratzingera s německým filozofem Jürgenem Habermasem na téma Předpolitické mravní základy svobodného státu z ledna 2004.

■ TOMÁŠ JEŽEK:

Během svého působení ve státní správě, politice a soukromém sektoru jsem se mnohokrát setkal s neblahými důsledky odluky práva od ekonomie, odluky ekonomie od jejích mimoekonomických předpokladů. Dovolím si uvést tři příklady.

Případ první: Akciová společnost je jedním z nejvýznamnějších institucionálních objevů, který vznikl ze spolupráce právníků a ekonomů. Ve fungování akciové společnosti je však zabudováno čertovo kopytko. Musí být totiž splněna dlouhá řada předpokladů, aby akciová společnost vskutku sloužila akcionářům, aby si plody její činnosti nepřivlastňovali manažeři jako její správci. Tento problém je odvěký, upozorňuje na něj již Bible (Lk 16). Výzkumné oddělení OECD se pustilo do projektu Principy správy akciových společností (Principles of Corporate Governance). Projekt byl dokončen v roce 1999 a jeho výsledkem je rozsáhlý soubor pravidel a doporučení, jak by měla být dobrá akciová společnost uspořádána. V šesti kapitolách je podrobně rozvedeno, jaké úkoly má vůči efektivnímu fungování akciových společností vláda, jaká jsou práva akcionářů a klíčové vlastnické funkce akciových společností, jak má vypadat spravedlivé zacházení s akcionáři, jaká je úloha zainteresovaných stran, s nimiž akciová společnost přichází do styku a bez nichž nemůže řádně fungovat, co všechno musí akciová společnost uveřejňovat, aby bylo její hospodaření průhledné, a jakou odpovědnost má představenstvo a dozorčí rada. Do pracovní skupiny OECD byl přizván i zástupce ČR. Vznikl však spor mezi ministerstvem financí a ministerstvem spravedlnosti, kterému rezortu téma corporate governance patří, protože je to skutečně směs pravidel náležejících do obchodního zákoníku, ale také do účetnictví a finančního výkaznictví – doslova půl právo, půl ekonomie, nebo půl ekonomie, půl „mimoekonomické předpoklady“. Výsledek sporu se dá snadno uhadnout – o pravidla corporate governance se na obou ministerstvech nestaral nakonec vůbec nikdo. Kodex CG byl pod mým vedením sepsán na Komisi

pro cenné papíry, řídily se jím pak společnosti kótované na pražské burze. Musel jsem si však přečíst (a pak hodit do koše) výhrůžný dopis od ministerstva financí, že sepisováním kodexu zasahuji do jejich kompetence.

Případ druhý: Investiční privatizační fond měl v době svého vzniku v roce 1992 právní formu akciové společnosti. Mezi akcionáři byl též zakladatel společnosti, který byl v poměru k ostatním drobným akcionářům, bývalým DIKům, v pozici prakticky neomezeného pána. Ekonomové, kteří neviděli nebo nechtěli vidět ubohé právní postavení minoritních akcionářů, byli spokojeni, protože majoritní akcionář mohl provádět jakoby ekonomicky efektivní operace, které urychlovaly domněle žádoucí koncentraci majetku, samozřejmě na úkor minoritních akcionářů. Priorita tohoto „ekonomického“ pohledu na problém, resp. rezignace vedoucích vládních ekonomů na právní ochranu minoritních akcionářů se však brzy vymstila, protože trhu, kde nejsou ochraňována práva vlastníků, kde, jinými slovy, nejsou splněny „mimoekonomické předpoklady fungování trhu“, se investoři začnou vyhýbat. Přesně to se stalo českému kapitálovému trhu.

Případ třetí: Tento případ dokládá, jak těžké důsledky má odluka práva od ekonomie. Cílem jsou ekonomické výhody pro úzce vymezenou skupinu osob. Český obchodní zákoník a zákony upravující emitování cenných papírů a obchodování s nimi vznikaly počátkem 90. let. Pokrok v této oblasti dosažený na rozvinutých trzích umožňoval obejít se již zcela bez listinné podoby cenných papírů a používat výlučně jejich dematerializovanou podobu, kterou je zápis na elektronickém nosiči dat. Celá kupónová privatizace se již obešla bez listinných akcií, občané měli otevřený majetkový účet ve Středisku cenných papírů. Jenomže osoby s nekalými úmysly dostaly do zákona možnost, aby existovaly též akcie na doručitele (na majitele) v listinné podobě jako rovnocenná alternativa k akciím dematerializovaným. V období po skončení kupónové privatizace pak nastal hromadný úprk k listinným akciím na doručitele (na majitele). Tato podoba totiž zcela znemožňuje jakkoli zjistit, kdo je akcionářem společnosti, kdo ji tedy vlastní. Listinné akcie na doručitele (na majitele) obíhají stejně jako bankovky. Tato podoba akcií dokonale vyhovuje těm, kteří si přejí zakrýt praní špinavých peněz nebo střeť zájmů. Ministr může snadno zadávat státní zakázky své vlastní akciové společnosti, protože nikdo neprokáže, že akcie této společnosti vlastní právě on, a že je tedy ve střetu zájmů. Akcie v listinné podobě se dají snadno prodat osobám z podsvětí, které vydělávají peníze špinavými obchody. Akcie na doručitele (na majitele) v listinné podobě jsou proto ve většině zemí zakázány.

Lubomír Mlčoch: Hrabivost kapitalismus nevytvořila – ta tu byla odnepaměti. Ale hrabivost by mohla stačit k jeho rozvrácení. George Soros, jemuž nikdo nemůže vytknout plané moralizování, říká: kapitalismus má už dnes nepřítele jen sám v sobě!

■ LUBOMÍR MLČOCH:

Oba velcí aktéři diskusního večera v Bavorské katolické akademii, kteří se nám ambiciózně dávají za příklad a podklad dnešního rokování, začínají kupodivu odkazem k jiným. Ernst Böckenförde je citován Habermasem, a to v otázce, zda demokratický ústavní a sekularizovaný stát může garantovat a obnovovat své základy z vlastních zdrojů,

k nimž náboženské a s nimi spojené etické tradice už nepatří. Na Hanse Künga zase odkazuje Joseph Ratzinger, a to v souvislostech s jeho projektem „světového étosu“. A pro Josepha Ratzingera „se zdá zřejmé, že věda jako taková nemůže étos produkovat a že etické vědomí nevznikne jako produkt vědeckých diskusí“. „Mutatis mutandis“ lze debatu o předpokladech fungování parlamentní demokracie a právního státu vést stejným směrem i pro fungování trhu; a to nejen „per analogiam“. Trh pozdního kapitalismu je už natolik propleten se státem, že jedna z nových ekonomických škol (nová politická ekonomie) už do své analýzy zahrnuje i fungování politických trhů. Stát a jeho údy jsou největším zákazníkem na trhu a role státu v jeho funkcích zákonodárných – tedy v ustavování „pravidel hry“ – je stále složitější. Je šťastnou okolností, že do naší debaty přijal pozvání Tomáš Ježek, náš nejlepší překladatel a znalec díla Friedricha von Hayeka. Hayek dostal Nobelovu cenu za ekonomii, ačkoli v názvu jeho hlavního díla se slovo „ekonomie“ vůbec neobjevuje. „Právo, zákonodárství a svoboda“ má stejný úběžník uvažování jako již zmíněná „první podání“ Habermase i Ratzingera a v životním díle Hayekově dojde nakonec – byť až v samém jeho závěru – i na

tu otázku, zda etické vědomí může či nemůže vzniknout i mimo rámec a mimo zdroje náboženských tradic. A řekněme to rovnou: Hayek v této otázce zastává – poněkud překvapivě – stanovisko, že pokud jde o zrod a udržování kosmu – řádu trhu –, je náboženství jen „užitečnou pověrou“. Říkám překvapivě – a myslím tím překvapivě pro mne, který vděčně přijímal a s obdivem četl samizdatové překlady Hayekovy v letech práce podnikového ekonomy plánovaného hospodářství. A jak jsem si ověřil u Tomáše Ježka, i on byl překvapen, když Hayek ve své poslední knize *Osudná domýšlivost*, dal nám čtenářům nahlédnout do své „třinácté komnaty“.

■ TOMÁŠ JEŽEK:

Byl jsem nadšen četbou většiny pasáží z diskuse mezi Jürgenem Habermasem a Josephem kardinálem Ratzingerem o předpolitických mravních základech svobodného státu, která se konala 19. ledna 2004 v Bavorské katolické akademii. Nadšen jsem byl proto, že když k tak neuvěřitelně blízkým závěrům dospěje katolický myslitel kardinál Ratzinger i liberální myslitel F. A. Hayek, je těžké takové závěry nepřijmout jako spolehlivý základ našeho dalšího uvažování o místě víry a rozumu v našem životě.

Kardinál Ratzinger píše: „... v náboženství existují patologie, jež jsou vysoce nebezpečné a ukazují, že je nutné, abychom božské světlo rozumu pokládali takřkajíc za kontrolní orgán, jímž se náboženství musí neustále nechávat očišťovat a pořádat, což ostatně bylo představou i církevních otců. Ale v našich úvahách se rovněž ukázalo, že existuje také patologie rozumu, hybris rozumu, jež není

→ méně nebezpečná, nýbrž svou potenciální účinností ještě hrozivější... Proto musí být naopak zase rozum upozorňován na své meze a musí se učit ochotně naslouchat velkým náboženským tradicím lidstva. Jestliže se rozum zcela emancipuje a odloží tuto ochotu se učit, tuto korelativnost, stane se zhoubným... Já bych proto mluvil o nutné korelativnosti rozumu a víry, rozumu a náboženství, jež jsou povolány k vzájemnému očišťování a léčení a jež se vzájemně potřebují a musí to vzájemně uznávat.“

F. A. Hayek píše: „Úplná racionalita jednání v karteziánském smyslu vyžaduje úplnou znalost všech relevantních faktů. Tvůrce nebo inženýr potřebuje všechna data a plnou moc k jejich ovládnutí a manipulaci s nimi, má-li organizovat materiální předměty k produkci zamýšlených výsledků. Avšak úspěch jednání ve společnosti závisí na mnohem větším počtu jednotlivých faktů, než jaký může kdokoli dobře znát. A celá naše civilizace v důsledku toho spočívá a musí spočívat na tom, že musíme věřit mnohému, jehož pravdivost nemůžeme v karteziánském smyslu znát.“ (Právo, zákonodárství a svoboda, s. 22) Jinými slovy, pravdivosti pravidel chování, zejména těch, která jsou obsažena v Desateru, musíme věřit, rozumem ji totiž nelze dokázat tak, aby logicky vyplývala z explicitních premis. Karteziánské De omnibus dubitandum se zde nemůže uplatnit, protože o pravidlech Desatera neumíme a nemůžeme umět úspěšně pochybovat.

■ LUBOMÍR MLČOCH:

Náš seminář byl připravován u příležitosti českého vydání Compendia sociální nauky církve a v závěru už i pod výrazným vlivem poslední sociální encykliky Josepha Ratzingera – Benedikta XVI. (*Caritas in veritate*). Sociální nauka církve je „jen naukou“, ale „více než vědou“. Staví nejen na výsledcích věd o člověku a společnosti, ale i na zjevené pravdě Písma a na biblické tradici a na tisícileté zkušenosti církve s člověkem. A v tomtéž roce, kdy Böckenförde vydává své dílo o právu, státu a svobodě, Jan Pavel II. vydává ke stému výročí moderní sociální nauky církve (*Centesimus annus*) svou „nauku“, která mohla – a měla – obsahovat dobrou radu i nám všem v zemích vydávajících se (znovu) na cestu ke kapitalistické tržní ekonomice a parlamentní demokracii. V článku 42 pak čteme o „plné lidské svobodě“, která však musí být „vázána pevným právním řádem“ a která potřebuje mít své „etické a náboženské těžiště“. Mezi ekonomy, kteří vstoupili v té době do politiky, hrál Tomáš Ježek výjimečnou roli v tom, že právě této klíčové věci si byl vědom – i když ji měl ze své evangelické náboženské tradice. Mezi ekonomy v politice šlo spíše o výjimku. Mimo ekonomii však otázka po mimoekonomických předpokladech trhu přece jen položena byla. Nestor české sociologie Miloslav Petrussek nejprve pronesl v rozhlasu a poté i publikoval studii „o protestantské etice a duchu kapitalismu“, jak zní tituloklavě slavné práce Maxe Webera. Také Petrussek začíná odkazem k „jiným“: přiznává prioritu v položení oné zásadní otázky, co bude kulturním a etickým podložením kapitalismu u nás, Václavu Bělohorskému, který tuto naprosto zásadní otázku položil původně jen v novinovém článku a vyslovil tehdy svůj podiv nad tím, že si tu otázku tehdy – na začátku „transformace“ – nikdo neklade!

Weberovy práce přitom byly i u nás dostupné ještě za socialismu (ve slovenštině), s příslušnou předmlouvou o „buržoazní vědě“.

Dnes máme i další překlady a výběry z díla tohoto velkého sociologa. Osudy jeho hypotézy o vlivu protestantské etiky na zrod „ducha kapitalismu“ se patří připomenout zvláště letos, kdy se připomíná 500 let od narození ženevského náboženského reformátora Jana Kalvína. Toho někteří považují dokonce za „vynálezce kapitalismu“. Politická ekonomie jako věda se však většinou počítá až „od Adama“ (Smitha). Mezi těmi dvěma leží nejen dvě a půl století, ale především naprosto zásadní proměna postoje a perspektivy. Pro Kalvína je tím základním výklad Písma a osobní vztah ke Kristu. Půjčení peněz odůvodnil teologicky a eticky „zlatým pravidlem

Ježíšovým“ a úrok potom jako to, co je majiteli peněz přidáno proto, že udělal to, co udělat měl: pomoci bližnímu v jeho situaci – jak by si přál, aby někdo pomohl v podobné situaci zase jemu. Smith je už člověkem pod vlivem osvícenství: před-zjednaná harmonie, kterou generuje „neviditelná ruka trhu“, je už neosobním mechanismem. K trhu se už – na rozdíl od Krista – nemodlíme. Není nutné vulgarizovat Smitha neprávem jako „guru sebezájmu“ (Amartya Sen): i když vezmeme vážně všechny „mravní city“ jeho byznysmena, optika už je jiná. Tak jiná, jako u jeho současníka Benjamina Franklina:

čas už jsou peníze. I důvěra už jsou (jen) peníze. A peníze mají – musí mít „úrodnou, plodivou povahu“: peníze plodí peníze – musí je plodit! Teprve to je kapitalismus: Jan Kalvín naproti tomu může být legitimně považován za otce toho, co se ve frankofonní oblasti nazývá „solidární finance“ a o čem mluví – spíše jako o „hubbě budoucnosti“ – Benedikt XVI. v encyklice „*Caritas in veritate*“!

Tomáš Ježek má rovněž zásluhu na vydání sborníku o Liberální ekonomii (2. vydání v Akademii prezentoval právě osudného 11. září 2001). Zde upozorňuji na studii Gerharda Ditze, publikovanou původně v polovině 70. let v časopise sociálních věd *Kyklos*. Ditze pojednává o proměně protestantské etiky ve Spojených státech, zejména po druhé světové válce. A Ditze už v tomto údobí identifikuje zrod společnosti svádění, zadlužování, konzumu a mýtu, společnosti „bez rizika“. Za další čtvrtstoletí píše James Twitchell z Kolumbijské univerzity knihu *Uváděj nás do pokušení!* s podtitulem o triumfu amerického materialismu. Tak možno ve zkratce shrnout proměnu od ducha k materii, od etiky odříkání k zotročení konzumentem, a to před závěrem milénia, tedy ani ne sto let od formulování Weberovy hypotézy. Finanční krize, k níž došlo za necelou dekádu ve Spojených státech, má totéž podhoubí už dnes i v Evropě. Ředitel regionální pobočky světové auditorské firmy řekne: Když je byznys úspěšný, po morálce se nikdo neptá. A bankéř na semináři v Bruselu vysloví své životní krédo: Kapitalismus je postaven na hrabivosti (greed) a obavách (fears) ze ztráty investovaného kapitálu. Hrabivost vede k riskování a riskování někdy nevyjde! Jak prosté „paradigma“, a v jak naprostém rozporu s hypotézou Maxe Webera. Hrabivost kapitalismus nevytvořila – ta tu byla odnepaměti. Ale hrabivost by mohla stačit k jeho rozvrácení. George Soros, jemuž nikdo nemůže vytknout plané profesorské moralizování, říká: kapitalismus má už dnes nepřítele jen sám v sobě!

Logika mé argumentace by se dala pochopit jako zatracení politické ekonomie od jejího zrodu a jako konstatování úplné dichotomie mezi „vědou“ a „etickým a náboženským těžištěm“ ekonomického člověka. Ale to říci nechci. Dále stavím na své osobní víře, tak jak jsem ji převzal z Konstituce *Radost a naděje* II. vatikánského koncilu: „Vědecká práce prováděná podle mravních zásad nebude nikdy ve skutečném rozporu s vírou, protože věci světské i věci víry

TOMÁŠ JEŽEK

V 18. století, kdy ekonomii založil skotský morální filozof Adam Smith, by nikoho ani nenapadlo oddělovat studium pravidel chování a morálky od ekonomických procesů.

pocházejí od jednoho a téhož Boha. Kdo se snaží pokorně a vytrvale zkoumat tajemství skutečnosti, ten je, třeba i nevědomky, jakoby veden Bohem“. (GS 36) To, že se Hayek otevřeně a upřímně vyznal ze své nevíry v náboženském slova smyslu, pro mne není žádným znehodnocením jeho myšlenkového výkonu, tak důležitého pro nás v letech transformace – pokud by se bral vážně, a ne jako „marxistická vulgarizace“ (Petrusek) či „marxismus naruby“ (Halík). Hayekovi byl dán velký dar – hřivna rozumu – a on s ní dobře naložil. To, že mu snad nebyl dán i dar víry, není naše starost, snad jen důvod k povzdechnutí, ano i k modlitbě. Naším úkolem je domyslení toho, co dělat, když už i „užitečná pověra“ ztrácí svou sílu tak nutnou pro udržení řádu. A já věřím, že dnes už i Friedrich Hayek ví, co snad nevěděl ještě před svou smrtí.

■ TOMÁŠ JEŽEK:

Někdy na přelomu 19. a 20. století došlo k jedné z nejnešťastnějších událostí nejen ve vědě o společnosti, nýbrž i v praktickém životě parlamentů, soudů, vlád, podniků a vysokých škol, totiž k odluce ekonomie od práva a od nauk studujících povahu morálky a její místo v životě společnosti. Pravidla chování, která znají a studují zejména právníci a rozvíjejí je v judikátech soudů a v novelách zákonů spadajících do oblasti soukromého práva, slouží tržnímu řádu, volnému trhu, jehož charakter právník do značné míry nezná. Tržní řád, resp. volný trh zase studuje ekonom, který na oplátku nezná a nestuduje povahu pravidel, na nichž tržní řád, který studuje, spočívá. Existenci pravidel jen mlčky předpokládá. Toto schizma zakoreněnilo do přemýšlení o společnosti, do výuky na vysokých školách a do dělby práce institucí odpovědných za řádný chod společnosti tak hluboko a do té míry, že se už nikdo ani nepodivuje nad tím, že by měly pro fungování volného trhu existovat ještě jakési mimoeconomické předpoklady. Ano, měly, ale jen potud, pokud bereme za dané, že pravidla chování a morálka byly nejprve vykázány mimo oblast ekonomie a trhu. Je příznačné, že nositeli Nobelovy ceny za ekonomii za rok 1974 F. A. Hayekovi bylo na univerzitě v Chicagu zamítnuto přijetí na katedru ekonomie s odůvodněním, že není ekonom; byl pak přijat na katedru morálních věd. Když jsem v 80. letech překládal díla F. A. Hayeka, někteří moji kolegové namítali, že bych to měl dělat jen mimo pracovní dobu, protože Hayek není ekonom. Hlavní tezí mého dnešního diskusního vystoupení je, že *trh, ať už volný nebo regulovaný, není a ani nemůže být bez pravidel chování definován*. Pravidla chování vymezují každému účastníkovi trhu chráněný prostor volného jednání, v jehož rámci může usilovat o dosažení svých cílů, aniž přitom narušuje chráněný prostor svých bližních. Bez pravidel vynucovaných mocí státu nebo sebekontrolou morálky by tento prostor nemohl existovat, jen jimi je definován, a nedalo by se proto vyrobit nic, co by pak bylo možné nabídnout bližním ke směně. Účastník trhu potřebuje k tomu, aby se vůbec pustil do sebejednoduššího díla, jistotu, že nikdo nebude rušivě zasahovat do jeho prostoru, že je tento prostor před všemi zásahy zvenčí chráněn a že všichni ostatní jsou z rozhodování o věcech spadajících do onoho prostoru vyloučeni. Bez této ochrany by tudíž neexistoval trh jako místo, kde si majitelé jednotlivých chráněných prostorů volného jednání směňují zboží a služby vyrobené v onom chráněném prostoru.

Na Národohospodářské fakultě VŠE, kde mám tu čest vyučovat, jsme si už před delší dobou začali uvědomovat zhoubnost odluky ekonomie od práva a od nauk studujících morálku a její místo v životě společnosti. Byla proto založena katedra institucionální ekonomie jako místo integrace obou těchto větví druhdy jedné vědy o společnosti. Je příznačné, že myšlenka této integrace dlouho

Dnešní trh naléhavě potřebuje návrat paprsku věčnosti do podnikání.

→ narážela u akreditační komise ministerstva školství na nepochopení a houževnatý odpor. Podle ní nemá na ekonomické fakultě co dělat studium „mimoekonomických předpokladů“ fungování ekonomických procesů, abych použil slov, která jsou i v názvu tohoto diskusního panelu.

V 18. století, kdy ekonomii založil skotský morální filozof Adam Smith, by nikoho ani nenapadlo oddělovat studium pravidel chování a morálky od ekonomických procesů. Jenom proto mohl David Hume formulovat své tři slavné fundamentální přirozené zákony, které musí ctít každá společnost, chce-li přetrvat: zákon stability vlastnictví, zákon jeho dobrovolného převodu a zákon dodržování slibů. A mohl na tomto poli zaznamenat konvergentní evoluci – všechna společenství rozeseťá po širém světě se postupně dopracovávala k poznání životní důležitosti oněch tří přirozených zákonů. Vskutku nemůže existovat pádnější důkaz jejich pravdivosti – všichni, nezávisle na sobě, se dopracovali k poznání životního významu oněch tří fundamentálních zákonů.

V onom nádherném 18. století, plném hudby a fascinace myšlenkou Božího řádu na zemi, byl také díky epochálnímu objevu skotského morálního filosofa Adama Fergusona položen základ pro studium jevů, kterými se od té doby už natrvalo zabývají společenské vědy. Na prvním místě to byl samozřejmě jazyk a jazykoveda, ale také ekonomie a právo. Ferguson rozlouskl oříšek, s nímž si filozofové po staletí nevěděli rady, protože byli v zajetí falešné dichotomie mezi přirozeným a umělým. Na obou extrémech bylo vždy jasno: hvězdy na obloze, neživá příroda jsou přirozené, výrobky lidských rukou jsou zjevně umělé. Ferguson objevil mezitřídou

jevů, které sice vznikají lidskou činností, ale nejsou výsledkem žádného lidského záměru nebo úmyslu. Do této třídy jevů patří kromě jazyka, práva, písma atd. právě také trh. **Trh je struktura, spontánně vzniklý řád, který se utváří nezamýšleně jako důsledek toho, že účastníci trhu, jednotlivci a podniky (fyzické a právnické osoby) dodržují jistá pravidla chování.** Důraz klademe na slovo **jistá**, protože z celé třídy pravidelností pozorovaných v lidském cho-

vání žádný řád ve společnosti nevzniká a vzniknout nemůže. Už zde musí být jasné, že kvalita trhu bude kriticky záviset na dodržování a vynucování oněch jistých pravidel chování.

Do třídy pravidelností, z nichž žádný řád vzniknout nemůže, spadá i pravidelnost, které si všimají ekonomové, když mohou mlčky předpokládat, že pravidla, která vymezují prostor povoleného jednání, jsou daná, a mohou se tak zabývat jen tím, co se

na takto vymezeném prostoru děje: správně zjišťují ekonomickou racionalitu jednajících, zjišťují, že jednající maximalizují užitek a minimalizují náklady, že tam panuje hédonický princip. Gary Becker, laureát Nobelovy ceny za ekonomii z chicagské univerzity, úspěšně dokazuje sílu ekonomického přístupu ke studiu lidského chování. Tento přístup dokáže vysvětlit jevy vzájemně velmi odlehle, od výběru životního partnera přes sebevraždy až po zrušení otroctví. Píše, že lidské chování není rozškátulkované, tu založené na maximalizaci, tu ne, tu motivované stabilními preferencemi, tu proměnlivými, tu je výsledkem optimální akumulace informací, tu nikoli. Na veskeré lidské chování lze podle Beckera spíše pohlížet jako na chování lidí, kteří maximalizují svůj užitek za stabilního souboru preferencí a akumulují optimální množství informací

”

LUBOMÍR MLČOCH

Dnešní trh – včetně „trhů politických“ – potřebuje naléhavě návrat paprsku věčnosti do podnikání.

“

POZVÁNÍ NA:

DUCHOVNÍ CESTU ČLENŮ A PŘÍZIVCŮ ČESKÉ KŘEŠŤANSKÉ AKADEMIE DO IZRAELE

– desetidenní cesta po stopách Ježíše z Judské pouště do Jeruzaléma –

Česká křesťanská akademie ve spolupráci s Cestovní kanceláří Petr Křížek si Vás dovoluji pozvat na duchovní cestu po stopách Ježíše z Judské pouště do Jeruzaléma, jejímž cílem je poznat a zažít zemi spojenou s dějinami židovského národa, životem Ježíše Krista a působením prvotní církve. Toto intenzivní setkání s pátým evangeliem – jak Svatou zemi označuje i Benedikt XVI. – nebude spočívat v uspěchaných návštěvách jednoho biblického místa za druhým, nýbrž v pozvolném pronikání do biblické krajiny, do geografie Boží cesty s člověkem. Z pouště starozákonních proroků přes Betlém a Galileu dorazíme v pátek odpoledne do Jeruzaléma, abychom na místě prožili své osobní velikonoce.

Naším prvotním cílem nebudou jednotlivá svatá místa, ale cesta, jejíž cíl i počátek leží v Jeruzalémě.

Pořadatel cesty:	Cestovní kancelář Petr Křížek ve spolupráci s ČKA
Termín cesty:	23. 10. – 1. 11. 2010
Duchovní doprovod:	P. Petr Havlíček SJ, farní vikář akademické farnosti Nejsvětějšího Salvátora v Praze
Ubytování:	ve dvoulůžkových pokojích s vlastním sociálním zařízením v hotelích a 1x v kibucu /1x kibuc v Judské poušti, 1x hotel Betlém, 3x hotel Nazaret, 3x hotel Jeruzalém/
Stravování:	polopenze (snídaně a večeře)
Doprava:	letecky a po Izraeli autobusem
Konečná cena:	24.500 CZK za osobu (příplatek za jednolůžkový pokoj: 5.700 CZK)

Podrobný program cesty společně s dalšími informacemi obsahuje informační leták přiložený k tomuto číslu Universa. Informace o duchovní cestě lze získat i na adrese: www.krestanskaakademie.cz/izrael2010 popř. na adrese Cestovní kanceláře Petr Křížek: www.ckkrizek.cz

a ostatních vstupů na různých trzích. Vskutku, ekonomický přístup k lidskému chování je tak mocný, že další nobelista z Chicaga, George Stigler, dokonce hovoří, a právem, o ekonomii jako o imperiální vědě.

Avšak třikrát běda, řád z takto ekonomicky jednajících jednotlivců nikdy nevznikne, vzniká teprve tehdy, je-li ono maximalizační chování sevřeno do prostoru vymezeného pravidly chování s velmi restriktivně definovanými vlast-

nostmi: musejí to být zákazy obsažené již v Desateru, pravidla musejí být obecná a nesměřovat k žádnému předem známému výsledku, nesmějí tedy být účelová, naopak musejí být aplikovatelná na neznámý počet osob a případů, a musejí být normativní, tj. říkat nikoli to, co ve skutečnosti je, nýbrž to, co by být mělo.

I když vysvětlení nejrůznějších jednání lidí je zajímavé a jsme rádi, že ekonomie to dovede, ve skutečnosti to, co nás opravdu a nejvíce musí zajímat a co nás tak trápí, je otázka, odkud se bere uspořádanost společnosti a co dělat, aby společnost jako uspořádaná struktura přetrvala, aby byl zachován řád. Je potěšitelné, že výbor pro udělování Nobelových cen před několika dny opět, podruhé od roku 1974, kdy cenu dostal F. A. Hayek, znovu ocenil práci vědce, který si takovou otázku položil a dal na ni odpověď. Tentokrát to byla žena, Elinor Ostromová z Indiana University, která „není ekonomkou v úzkém slova smyslu“. Spolu s ní dostal Nobelovu cenu Oliver Williamson z Kalifornské univerzity, který dokládá, že ve všechny problémy, které s sebou nese volná soutěž, lze řešit tržně. My si zde všimneme jazykové pasti, do níž se dostal nejen nobelovský výbor, ale i komentátoři, když mají sdělit, že cenu za ekonomii dostali vědci, kteří dokládají, že existují „mimoekonomické předpoklady fungování volného trhu“. Tuto past nastražili ti, kteří před více než sto lety přivodili odluku ekonomie od práva.

■ LUBOMÍR MLČOCH:

Ekonomie je dnes věda velice rozrůzněná a velice ambiciózní. Jedna její větev je „ekonomie náboženství“. Jde o protikladnou hypotézu vůči Maxu Weberovi: náboženství už nejenže nevysvětluje étos podnikatele, ale samo náboženství je jen výsledkem racionálního kalkulu, zvláštního trhu, „nabídky“ a „poptávky“ po náboženských službách. Jistě, je možné říci, že „věřit v Boha se vyplácí“. Ale věřit v Boha „proto, že se to vyplácí“, znamená učinit z Boha položku v našich kalkulacích. A na takové zacházení je Bůh žárlivý; tím spíše, že by měl být zahrnut jako „potenciální riziko existence“ v kalkulacích sloužících bůžku mamonu. Podobně Benedikt XVI. varuje před „zjevným zneužíváním pojmu etický“ v dnešním byznysu (*Caritas in veritate*, čl. 45). Pamatuji, jak jsme někdy před patnácti lety měli v Praze asi dvacet amerických expertů na „business ethics“. Na semináři Společnosti pro etiku v podnikání a Centre of Excellence CERGE UK řekl výstižně jeden z hostů, mimochodem pastor: „Etika podnikání je dnes ve Spojených státech jedním z nejrýchleji rostoucích sektorů, který začíná mít potíže se svou vlastní etikou.“ Farizejství neskončilo se Starým zákonem a s tímto pokušením zápasí každý z nás, když ne dnes a denně, pak jistě aspoň čas od času. A zdání, které klame, je tou kapkou, která hloubí kámen třeba ne silou, ale častým padáním. A tím kamenem mudrců, na kterém stojí volný trh, je neviditelné aktivum vzájemné důvěry.

Důvěra je pre-condition tržní směny: bez určité, alespoň elementární vzájemné důvěry, směna nevznikne – nanejvýš válka. Jsou instituty trhu, které vyžadují zvlášť vysokou hladinu předběžné důvěry: jako když si máte u soukromého penzijního fondu šetřit 40–45 let na penzi, na stáří. K důvěře nelze nikoho přinutit: ten, kdo ji potřebuje pro své podnikání, si ji musí zasloužit, musí být klienty shledán jako hoden jejich důvěry. Může si vytvářet opěrné systémy pro svou důvěru a důvěryhodnost cílevědomě a dlouhodobě budovat. Může také vycházet z cynismu, že svět chce být klamán. Důvěryhodnost, budovaná celá desetiletí, i několika generacemi, se pak může zhroutit, doslova ze dne na den. Důvěryhodnost je možno ztratit dokonce až po smrti: a v tom je právě problém lídrů, kteří už na život věčný nevěří: po nich potopa! Přidají-li se k nevěrným správcům svěřených peněz auditoři a soudci, kteří se Boha nebojí, je na krizi zaděláno: přijde jako „zloděj v noci“, jako ten Hospodář, v něhož už přestali věřit.

Dnešní trh – včetně „trhů politických“ – potřebuje naléhavě návrat paprsku věčnosti do podnikání. Benedikt XVI. hovoří o solidárním jednání, založeném na vzájemné důvěře, na bratrské vzájemnosti (*Caritas in veritate*, čl. 35, 38).

V ekonomické teorii už delší dobu existuje škola „ekonomie důvěry“ a ta studuje za pomoci aparátu opakovaných her, vznik rovnovážných strategií hráčů ochotných ke spolupráci a kooperaci, a „eo ipso“ budujících společné dobro – struktury vzájemné důvěry. Sh. H. Heap už před dvaceti lety publikoval monografii „Rationality in Economics“ a v ní ukázal, že jen takto pochopené chování účastníků trhu si zaslouží hrdý název „strážci racionality“. Pokud jsou aktéři na trhu v zajetí „dilematu věčné“ vlastního sobectví, jednají proti společnému dobru – a dlouhodobě vzato, i sami proti sobě. Heap poukazuje na to, že strategie hráčů ve prospěch společného dobra, závisejí na jejich vlastní paměti, na jejich „strukturách víry“ a na časovém horizontu: striktně vzato, jen hledisko věčnosti je „racionální“, jen byznys sub specie aeternitatis „produkuje důvěru“. Český matematik doc. Alfons Bašta, přišel v teorii rozhodování – uprostřed „normalizace“ – s klíčovým konceptem, jímž je „vnitřní model světa rozhodovatele“. Katolická sociální nauka je nepřebernou pokladnicí principů, jež mohou pomoci tvořivě měnit a kultivovat „vnitřní model světa“ v hlavách našich politiků, podnikatelů, manažerů i zaměstnanců. Tím, že Benedikt XVI. otevřel explicitě otázku „důvěry“ a její role pro teologii pozemských skutečností, zahájil novou, a jak věřím i plodnou etapu dialogu mezi světem víry a světem vědy. Martin Hollis, anglický filosof, dnes už na věčnosti, před několika lety upoutal knihou *Trust within Reason*. Vidím tu podobnost s Hayekem, a to v tom smyslu, že Hollisova argumentace ve prospěch „rozšířené racionality“ je rozumná a pro věřícího člověka i snadno přijatelná. Věřící však má něco navíc, tuto racionalitu přijímá jen rozum prosvětlený vírou, a má přece jen větší šanci na proměnu „etického vědomí“. Práce na poli proměny vnitřního světa lidí, o něž tu především běží, je v „pracovní náplni“ rady Iustitia et Pax jako odpovědné za katolickou sociální nauku. A je to skutečně „Opus bonum“ – dobré dílo.

Text byl zpracován a rozčleněn na základě podkladů prof. Lubomíra Mlčocha a doc. Tomáše Ježka pro společné vystoupení na konferenci Je to člověk, o kterého tu běží, které se uskutečnilo 24. října 2009 v Břevnovském klášteře v Praze.

Archeologie a bible

Filip Čapek

Polarita, komplementarita, exkluzivita, harmonie... archeologické výzkumy přinášejí zájemcům o porozumění bibli podněty, kterým někdy není snadné porozumět.

■ POČÁTKY: OD BIBLE PROTI BIBLI

Vztah mezi archeologií a biblí je plný napětí a proměn, které nejsou ireverzibilní. Prvotní archeologická bádání probíhala, jak se někdy s nadsázkou říká, s rýčem a biblí v ruce, tj. tak, aby biblické texty korigovaly případné omyly archeologů. Zpočátku, na konci 18. a v 19. století, šlo téměř až o hledání na zakázku, kdy archeologie měla potvrdit, že biblická vyprávění jsou věrným obrazem dějin, které líčí. Proto například *American Palestine Exploration Society*, která vznikla v roce 1870, proklamovala své poslání slovy: „Každá snaha o to, aby dějiny bible byly ověřeny jako skutečné, a to jak co do místa, tak i času a okolností, je odmítnutím nevíry.“[1] S postupem času však dochází k dalekosáhlé proměně. Celá řada nových objevů rozmanité materiální kultury v oblasti Egypta, Syropalestiny a Mezopotámie spolu s dešifrováním starověkých jazyků v průběhu 19. století (kolem 1800 akkadština, 1822 hieroglyfy, 1838 staroperština, 1843 elamština) způsobují převrat ve způsobu uvažování i v prioritách vlastního bádání. Snad posledním úderem pro romantické představy o Předním východu s přirozeným centrem Izraelem, kolébkou veskeré civilizace, bylo objevení Chamurapiho zákoníku v perském městě Sús v roce 1901. Tento zákoník, ať již byl spíše maximou své doby či v praxi skutečně vymahatelným právem, je dokladem vyspělé písemné a právní kultury Starobabylónské říše sahajícím přinejmenším do 18. století př. Kr., tj. dlouho před období, kdy Izrael obdržel podle biblického vyprávění Zákon/Tóru na hoře Sínaj (tradičně cca 13. století př. Kr.). Právě v této době došlo, vyjádřeno s H. J. Krausem, ke „zboření romantických a idealistických představ o bezduchých počátcích, z nichž se vynořilo náboženství ducha“[2], které mělo své počátky právě v Izraeli.

Ve druhé polovině 19. století se bible stává *součástí* odkrývání minulosti. Studium starověku probíhá *spolu* s biblí, která je jedním z mnoha zdrojů; ne již však výhradním a jedinečným. Další výrazná změna přichází s rozvojem asyriologie, která se, také díky tisícům klínopisných textů, jež má k dispozici (jen v Ninive jich bylo v Aššurbanipalově knihovně objeveno kolem 20 000), prohlásila koncem 19. století za královskou disciplínu studia starověku.[3] Asyriologie s přispěním archeologie, jež odkrývá významná místa Mezopotámie, čímž dokládá velkou kulturní provázanost starověkého světa, uvádí prostřednictvím Hugo Wincklera (1863–1913) na scénu tezi o ‚panbabylonismu‘, jejímž hlavním sdělením je, že původní a zakládající myšlenka o světě a skutečnosti *jako takové* vychází z babylónských mýtů, odkud se postupně rozšířila do okolních kul-

tur. To platí i o biblických látkách o stvoření, potopě a pádu člověka, které jsou považovány za odvozené, protože mezi nimi a jejich sumerskými a následnými mezopotámskými předlohami je časový rozdíl téměř dvou milénií, tj. rozdíl ne nepodobný vztahu našeho 21. století k době, kdy se formoval křesťanský Nový zákon. Dověšení a ideové doplnění teze o panbabylonismu přichází s počátkem 20. století a s 13. lednem roku 1902, kdy asyriolog Friedrich Delitzsch (1850–1922) v Berlíně při veřejné přednášce pořádané *Německou orientální společností* za účasti císaře Viléma II. přednesl zásadní příspěvek nazvaný *Bábel a bible*. Delitzsch stejně jako Winckler se zanicením potvrzuje primát babylónské kultury, morálky a náboženství nad Starým zákonem, v němž jsou vítězi pouze proroci jako kritikové zákona a kultu a jako ohlašovatelé příchodu Krista. Mezopotámský svět je pro biblí podle Delitzsche všeurčující.

Přednáška vyvolala bouřlivou reakci, v souvislosti s níž se dodnes hovoří o *Babel-Bibel Streit*, tj. o zápasu *Bábelu*, resp. Babylónie a Asýrie na jedné straně, a Starého zákona na straně druhé. Delitzsch na reakce svých oponentů odpověděl dalšími dvěma přednáškami v letech 1903 a 1905, v nichž svůj základní postoj potvrdil a dále specifikoval. Izrael podle něho zcela ztrácí svůj náboženský primát. Bolestivým, jakkoli rozhodně ne přímým, důsledkem této diskuse bylo postupné Delitzschovo odmítání Starého zákona jako součásti kánonu křesťanské bible,[4] na které navázali němečtí křesťané v době nástupu nacismu.[5]

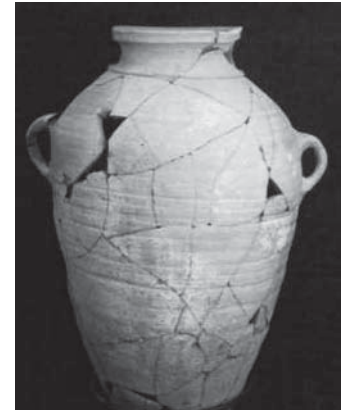
■ 20. STOLETÍ: DOBA VELKÝCH PROMĚN

Na počátku 20. století je vztah bible a archeologie obohacován o další impulsy. Velkou roli sehrává religionistika, která sleduje kontext biblické víry a biblického světa na pozadí nově objevovaných náboženských souvislostí. Průlomovým se stává rok 1929, kdy byl zahájen výzkum v syrském Ugaritu (lokality *Ras Šamra*). Klínopisné tabulky nalezené na tomto místě poskytují jedinečné svědectví o provázanosti náboženství a náboženských představ Izraele a národů Kanaánu,[6] patrně z řady biblických textů.[7] Archeologie spolu s dalšími disciplínami díky stále větší diverzifikaci a specializaci bádání samého dokládají, že svět bible není úzce spjat jen s velkými celky starověku (Asýrie, Babylónie), ale také s menšími státními útvary regionu Syropalestiny (Ugarit, Fénicie, Pelištea, Edóm, Moáb ad.).

V první polovině 20. století dochází také k rozdělení front mezi některými badateli na kontinentu, kde je za ‚pravlast‘ biblické

Nádoby s límcovitým

lemem: Starší archeologické bádání považovalo tento druh keramiky za téměř synonymní s Izraelci jako takovými. Ovšem v 70. letech 20. století byly obdobné nádoby objeveny na řadě míst mimo území Izraele, kde je užívala jiná etnika.

kritické vědy považováno Německo, a jejich kolegy ze zámoří, kteří stále věří v možnost nalezení badatelsky vyváženého ‚souladu‘ mezi biblí a výsledky archeologického bádání. Význační němečtí protestantští biblisté, kteří přistupují k dějinám představovaným biblí *na svou dobu* kritičtěji, jsou právě v této době a právě ze zámoří (zvláště pak z tábora biblických archeologů soustředěných kolem jedné z nejvýraznějších postav biblického a archeologického bádání 20. století, Williama F. Albrighta (1891–1971), jimž jde o nalezení biblicky harmonického obrazu minulosti) označováni jako ‚nihilisté‘ a jejich bádání jako ‚typicky německé‘, tj. zaměřené na analýzu a deskripci. V pozadí tohoto soudu stojí přesvědčení, že se příliš upozaduje dějinná agenda poskytovaná biblí a naopak příliš se dává za pravdu mimobiblickým materiálům, jakkoli tyto materiály nezřídka ‚biblické‘ dějiny nepotvrzují nebo dokonce popírají. Není jistě náhoda, že mezi současnými izraelskými archeology jsou jména A. Alta (1883–1956) nebo M. Notha (1902–1968), tedy tzv. ‚nihilistů‘, brána vážně a nejen z izraelských archeologů současně nejmladší generace studuje německý jazyk právě proto, aby pronikl do jejich díla. Příkladem pozitivní recepcce odkazu zmíněných německých badatelů je to, že jeden z klíčových argumentů v současné, mezi archeology poměrně bouřlivé diskusi o lokalizaci a funkci místa *Chirbet Keiyafa* je postaven na identifikaci této lokality podle návrhu A. Alta předneseného již v roce 1925.

Druhá polovina 20. století je obdobím snad největších změn a nejintenzivnějších polemik, a proto je lze pojednat jen velmi zběžně a schematicky. Sledováno po dekádách lze tvrdit, že 60. léta se soustřeďují na téma patriarchů (zvl. hledání historického Abrahama). V 70. letech se řeší otázka vstupu Izraele do Palestiny. Tematicky se krouží kolem otázek *kdo, kdy a odkud* do Svaté země přišel; pokud vůbec přišel. V 80. letech se traktují počátky monarchie, zvláště pak se rekonstruují dějiny krále Davida jako zakladatele ‚davidovské‘ dynastie. V této dekádě, kdy se ke slovu dostává nová generace izraelských archeologů, kteří již nejsou poplatní ‚albrightovskému‘ paradigmatu archeologického výzkumu, jenž víceméně opisuje jinými slovy to, co se píše v biblí, dochází k interdisciplinárnímu rozhovoru archeologie se sociologií a kritice ideologie, která se snad nejvýznačněji projevuje ve velmi vyhraněných a nezřídka jednostranných tezích tzv. Kodaňské školy a některých badatelů ze Sheffieldu (kvůli jejich velké skepsi k jakékoli historické výpovědní hodnotě biblických látek se o nich mluví jako o ‚minimalistech‘ či ‚revizionistech‘). [8] Poslední dekádu minulého století lze popsat jako období vytváření výrazných protichůdných front i jako čas pro hledání společné řeči. Výsledkem druhé z uvedených skutečností je vznik publikačně velmi činného *Evropského semináře k metodologii dějin Izraele* v roce 1995, který sdružuje biblické badatele, historiky a archeology z celé řady zemí.

■ MIZENÍ ABRAHAMA

Vrátíme-li se na chvíli k tomu, co bylo uvedeno v předchozím odstavci, pak za povšimnutí stojí *sled témat*, která jednotlivé představené dekády analyzují. Není určité náhodou, že se jedná víceméně o biblickou chronologii, která začíná, pomineme-li mytické látky Gn 1–11 (stvoření světa, ráj, potopa), praotci, následuje vstup a osídlení země tak, jak je líčí knihy Jozue a Soudců, a pak přichází na řadu období izraelského království. Tato posloupnost není skutečně nijak nahodilá, protože sleduje a pak i badatelsky dokládá postupné mizení dějinných kulís chronologicky starších biblických vyprávění (od Abrahama až po obsazení země) a naopak vcelku plasticky prokresluje ty látky, kde bible a archeologie spíše mohou vést co do historicity obrazu biblického světa společný rozhovor. Jinými slovy, archeologie povětšinou historicitu biblických líčení starších dob nepotvrzuje a naopak výrazným způsobem doplňuje a koriguje historičtěji zajištěná mladší období dějin Izraele (zhruba od 9. století př. Kr.). Na jedné straně tedy stojí pomalé ‚mizení‘ Abrahama, které se děje například na základě osteoarcheologie, jež nemůže fakticky doložit existenci domestikovaných velbloudů dříve než od 9. století př. Kr. (srov. Gn 12,16), nebo prostřednictvím diferencovanější interpretace textů z *Nuzi* (dnešní Irák), které byly dřívějším bádáním považovány za doklad přímé provázanosti obecně platných starověkých právních zvyklostí doby Abrahamovy (tj. 15. století př. Kr.) s praotcem samým. [9] Na druhé straně jsou díky moderním technologiím (plošný terénní průzkum, geofyzikální prospekce, fosfátová analýza, radiometrie ad.) stále více doplňována ‚bílá místa‘ období judského a izraelského království, které má konkrétní chronologii a dějiny ověřitelné *také* řadou mimobiblických dokladů. Jakýmsi předelem je již zmíněné 9. století na Severu (Izrael) a konec 8. století na Jihu (Judsko). I přes skutečnost, že se sdělení biblických textů popisujících tuto dobu s archeologickou analýzou zcela nepřekrývají, zde stojíme na relativně pevné půdě. Znovu je ovšem dobré zdůraznit, že se vlastní interpretace konkrétních ‚dat‘ a s nimi spojených událostí z daného úseku dějin Izraele značně a často i diametrálně liší.

Nesourodost mezi líčením dějin v podání bible a obrazem dějin vznikajícím pomocí moderních archeologických metod, jež je na kontinentu vnímána již delší dobu, se v Izraeli z historicky pochopitelných důvodů dostává *na veřejnost* v plném světle se zpožděním a podobně bouřlivě najevo, jako tomu bylo v roce 1902 ve slavné a již zmíněné přednášce Delitzschově. Děje se tak prostřednictvím renomovaného archeologa Zeeva Herzoga (nar. 1941) a jeho politiky i nábožensky velmi výbušného článku v deníku *Haarec* z 29. října 1999 nazvaného *Dekonstrukce zdí Jericha*. Ten začíná více než těžkotonážně slovy: ‚Za posledních 70 let intenzivního výzkumu v Izraeli archeologové přišli na to, že skutky praotců jsou legendami, že →

→ Izraelci nepobývali v Egyptě, ani z něj nevyšli, ani nedobyli zemi. Stejně tak se nic neví o říši Davida a Šalomouna, ani o zdroji víry v Boha Izraele. Tyto skutečnosti jsou známy celé roky, ale Izrael je tvrdošjný národ a nikdo o tom nechce slyšet.“[10]

Tato, jak autor dále pokračuje, „archeologická revoluce sice nepronikla do povědomí veřejnosti, ale nemůže být ignorována“. Po Herzogově proklamaci a zdůvodnění dějinných příčin archeologické ‚nevědomosti‘ následuje výčet příkladů, jak se harmonie mezi biblí a archeologií, která byla paradoxně přizvána právě k tomu, aby historickou věrohodnost biblických textů potvrzovala, pomalu rozpadala: doba praotců je obestřena neprostopnou mlhou v podobě absence relevantní evidence, žádný z egyptských dokumentů nepotvrzuje přítomnost Izraele v Egyptě, vstup do Izraele v pozdní době bronzové archeologie není schopna evidovat, stejně tak chybí jasné doklady tzv. spojeného království. Herzog neslevuje ani v případech základních stavebních kamenů identity Izraele, a to nejen starověké: David ani Šalomoun nebyli vladaři rozsáhlejších území,[11] nýbrž vůdci lokálního významu. Hospodin, Bůh Izraele, pro něhož si Starý zákon vyhraduje zcela výjimečné postavení už od samých počátků ‚dějin Božího lidu (tj. od 2. tisíciletí př. Kr.), má ženský protějšek, bohyni Ašeru, jak dokládají epigrafické nálezy z lokalit *Kuntillet Adžrud* a *Chirbat al-Kom* ještě v 8. století př. Kr.[12] Monoteismus je podle Herzoga až pozdější retrospektivní teologickou ideou Judského království patřící ke konci 7. století př. Kr. Lékem, který může stavbu nazývanou ‚biblické dějiny Izraele‘ a rozebranou na prvočinitele dát znovu, ale *jinak* dohromady, je archeologie, jejíž výsledky se musí

stát součástí obecného povědomí veřejnosti, aby mohlo být uznáno mimo jiné také právo Arabů na zemi. Předpokladem je „přijetí archeologických faktů, která drtí biblický mýtus“. Že se Herzogův příspěvek setkal s různými reakcemi, je vcelku pochopitelné.

■ 21. STOLETÍ: VÝHLED

Počínající 21. století navazuje na výsledky 90. let. Vítaným a dynamicky se rozvíjejícím jevem je metodologicky více projasněný rozhovor biblické vědy a archeologie. Biblické texty jsou považovány – jakkoli kriticky – za komplementární součást materiálu, s jehož pomocí jsou rekonstruovány dějiny starověkého světa. Doprovodným jevem tohoto trendu, který není nijak překvapivý ani nový, je to, že na výsledky ‚standardního‘, vůči biblí kritického archeologického bádání reaguje celá řada publikací z konzervativnějších badatelských kruhů, ať již z Izraele či ze Spojených států, ať již židovské či křesťanské provenience.[13] Tyto apologeticky založené studie se snaží archeologii ‚dekonstruované‘ biblické dějiny znovu vybudovat co nejvěrněji podle obrazu podkladového zdroje, tj. podle bible jako takové, a to s pomocí *téže* disciplíny, tedy archeologie.

Starobylost Izraele jako specifického společenství existujícího již ve 13. století př. Kr. obhajuje na základě metody etnogeneze kupříkladu Avraham Faust z Univerzity Bar-Ilan. Klíčovým argumentem je pro Fausta keramika, konkrétně nádoby s límcovitým lemem (*collared-rim jar*; zkr. CRJ). Starší archeologické bádání považovalo tento

▶▶ VÝZNAM ARCHEOLOGIE A BIBLICKÉ VĚDY PRO POROZUMĚNÍ BIBLI

Starý zákon, nebo obecně bible, *nejsou* doslovným záznamem o tom, jak se co v minulosti odehrálo. Tím ani nikdy být nechtěly. Bible nabízí svým čtenářům zaujaté, často jednostranné a velmi subjektivní pojetí dějin, které jsou nezdědky popisovány s velkým časovým odstupem od události samé. Knihy Paralipomenon, pocházející ze 4. či 3. století př. Kr., kupříkladu líčí události sahající celá staletí nazpět až do doby prvních izraelských králů a nezdráhají se přitom uplatňovat vlastní vyhraněné dějinné a teologické soudy. Představa objektivity a nezaujatosti je pro autory biblických látek ze své podstaty iluzorním postulátem. Jinak je tomu u vědeckých disciplín, které se biblí zabývají. Jak v *archeologii*, o které byla až doposud především řeč, tak také v *biblické vědě* se pracuje s hypotézami, které se dokládají dostupnou a průběžně ověřovanou evidencí, jež je hodnocena na základě různě pojatých metodologických postupů. Výsledkem je nezdědky časově limitovaný, křehký konsenzus nad danou oblastí bádání, jak dokládají následující příklady:

Na straně archeologie je dobrým dokladem proměn bádání starověká lokalita *par excellence* Megido, jehož slavné paláce v průběhu 20. století změnilo v důsledku stále probíhajícího výzkumu již několikrát svého původce: Krále Šalomouna (podle biblického líčení 10. století př. Kr.) vystřídal král Achab (875–853 př. Kr.), popřípadě obecněji někdo další z dynastie Omriovců (tj. 2. polovina 9. století př. Kr.). Ke změně došlo i na straně těch, kdo slavnou éru Megida násilně ukončili: Faraón Šíšak a s ním tradičně spojovaný rok 926 př. Kr. je nahrazen aramejským králem Chazaelem, který přináší zkázu až o celých devadesát let později.

Na straně biblické vědy je snad nejdéle zastávanou, jakkoli již často modifikovanou badatelskou tezí, teorie tzv. deuteronomistického

dějepisného díla (tj. teologické a literární jednotky sahající od knihy Deuteronomium až po Druhou královskou v pořadí Hebrejské bible) tak, jak ji předložil Martin Noth v roce 1943. Životnost většiny dalších teorií v biblické vědě byla o poznání kratší a není důvod se domnívat, že by zde mělo dojít ke změně; spíše naopak.

Nejdramatičtější diskuse, které mají jak v archeologii, tak v biblické vědě svůj základ v kritickém hodnocení bible, se odehrávají nad rozsahem zvolené evidence a nad metodikou zpracování. Nejde tedy jen o ‚fakta‘, ale také a zvláště o práci s nimi. Najít objektivní či absolutní ‚pravdu‘ je zde vědeckým ideálem, který je realitě více či méně vzdálen.

Mezi biblí a archeologií nutně a téměř vždy vyvstává napětí, které není ani tak výrazem setkání dvou neslučitelných světů jako spíše rozhovorem nad reflexí dějin, k níž dochází velmi rozmanitými způsoby. Jinak vyjádřeno, toto napětí patří k jádru věci, protože řeší otázku *kompetence* interpreta bible, archeologa, historika nebo také teologa vzhledem k jejich více či méně splnitelným očekáváním a pracovním modům, jež jsou v té které vědecké disciplíně operativní. Kriticky pracovat s výsledky archeologického bádání, které nejsou a ani nemůžou být pouhou parafrází biblického textu, protože se soustřeďují na prohloubení a identifikaci jeho konkrétního *dějinného* kontextu, je stejně tak prospěšné, jako porozumět *duchovnímu* náboji téhož biblického místa ve chvíli, kdy se neptáme *jak to tehdy vlastně (doopravdy) bylo*, ale třeba *jaké má nebo může mít ten který biblický text poselství pro přítomnost, pro současný svět a dnešního člověka*: Že se nemusí jednat o nic snazší úkol, než s jakým zápasí archeologické bádání, o tom není rozhodně pochyb.

druh keramiky jednak za charakteristický pro dobu železnou I, jednak za téměř synonymní s Izraelci jako takovými. Identifikace zmíněné keramiky s Izraelci se stala zvláště díky Albrightovi od 30. let hlavním proudem v bádání až do 70. let 20. století, kdy byly obdobné nádoby objeveny na řadě míst mimo území Izraele, zvláště v Zajordánii (např. v lokalitách *Sahab* a *Tall al- 'Umajrī*), a pak na místech, kde stratigrafie přisuzuje užívání této keramiky jiným etnikům (v *Megidu* Kenaancům a v *Tall Kasile* Pelištejcům). Rozšíření CRJ bylo následně interpretováno ne *etnicky*, nýbrž *funkcionálně*, tj. tak, že rozšíření této keramiky odpovídá danému místnímu sociálnímu a geografickému kontextu a spíše než na konkrétní etnickou skupinu poukazuje na environmentální danosti té které lokality. Keramika typu CRJ je vhodná pro oblast vrchoviny, kde chybějí stálé zdroje vody, a proto nelze tuto keramiku přiřazovat výlučně k jednomu etniku v okamžiku, kdy na sklonku doby bronzové a v době železné vrchovinu neobýval pouze Izrael. Na CRJ by se podle A. Mazara z Hebrejské univerzity v Jeruzalémě „nemělo pohlízet jako na nádobu reflektující etnicitu, nýbrž jako na typ nádoby zvolené obyvateli vrchoviny pro její zvláštní vhodnost ke každodennímu užívání“.[14] Faust toto určení odmítá a sofistikovaně navazuje na postuláty staršího bádání, když tvrdí, že Izrael používá nezdobné keramiky typu CRJ, aby podtrhl „étos jednoduchosti a egalitarismu“[15]. Tím se Izrael *záměrně* odlišuje a ohraničuje od jiných etnik, zvláště Pelištejců, nejen ve starších dobách své existence (tj. v době železné I), ale také později (v době železné II), kdy je keramika typu CRJ, jak píše Faust, v „určitém okamžiku kanonizována jako znamení izraelskosti“. Nezdobit vlastní keramiku a užívat keramiku jinou (např. zdobnou, bichromatickou pelištejskou keramiku) jen v omezeném rozsahu, je volba, kterou Izraelci učinili vědomě.

Faustova velmi přehledná argumentace je přijímána v akademickém prostředí jak s velkým uznáním,[16] tak také naráží na řadu kritických respondentů.[17] Někteří z archeologů se nezdrahají hovořit o takto zvoleném způsobu hledání a objevování Izraele jako specifického etnika starověké Palestiny jako o „keramické fata morgáně“.[18]

■ BIBLE NA VLNÁCH

Velmi zhruba představený vývoj archeologie ve vztahu k biblí za poslední dvě století zachycuje řadu napětí a proměn. Schématem, které danou problematiku snad vcelku dobře popisuje, je pohyb na různých vysokých vlnách. Bible disponovala v počátcích ničím neomezovanou důvěrou, která byla vystřídána větší obezřetností, popřípadě dále i vyřazením biblických látek z kánonu relevantního materiálu pro zkoumání dějin starověkého Izraele. Později se biblické texty zase znovu stávají, a to i mezi renomovanými badateli, syntetickým a neopominutelným zdrojem pro odkrývání dějin.[19]

Autor Filip Čapek, Th.D. je evangelický farář a odborný asistent na Evangelické teologické fakultě UK.

POZNÁMKY:

- [1] Citováno podle Vieweger, D., *Archäologie der biblischen Welt*, Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen 2006, 48.
- [2] Kraus, H. J., *Geschichte der historisch-kritischen Erforschung des Alten Testaments*, Neukirchener Verlag: Neukirchen-Vluyn 1982, 298.
- [3] K přehledu textů z Aššurbanipalovy knihovny viz <http://fincke.uni-hd.de/nineveh/index.htm>.

- [4] Tak zvl. Delitzschova studie nazvaná Velký klam: Kritické úvahy nad starozákonnými zprávami o vstupu Izraele do Kanaánu, Božím zjevení na Sínaji a působení proroků (1920), kterou o rok později autor ještě rozšířil pasážemi týkajícími se prorockých spisů a žalmů.
- [5] K tomu více Schroven, B., *Theologie des Alten Testaments zwischen Anpassung und Widerspruch*, Neukirchener Verlag: Neukirchen-Vluyn 1995.
- [6] K tomu viz např. Stehlík, O., *Ugaritské náboženské texty*, Praha: Vyšehrad 2003.
- [7] Např. 1Kr 22,19, kde se líčí nebeský zástup, nebo Ž 19,1–7, anebo Ž 29.
- [8] K tomu srov. Sláma, P., Starozákonní minimalisté, in: Prudký, M., Sláma, P., (eds.), *Tesáno do kamene, psáno na pergamen, tištěno na papír: Příspěvky ke starozákonní hermeneutice*, SAT 13 (2008/2) 207–223; Čapek, F., *Starý zákon, teologie a dějiny (náboženství) Izraele*, Teologická reflexe 1 (2001) 66–74.
- [9] Srov. Finkelstein, I., Silberman, N. A., *Objevování Bible: Svátá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*, Praha: Vyšehrad 2007, 283–4.
- [10] Hebrejský originál viz <http://www.hayadan.org.il/wp/bible-no-evidence-291099/>. K rozšířenější verzi článku viz Herzog, Z. *Deconstructing the Walls of Jericho: Biblical Myth and Archaeological Reality*, Prometheus 4 (2001) 72–93.
- [11] Srov. biblické líčení, kde se stává David panovníkem rozsáhlé říše sahající „od řeky k řece“, tj. od Nilu až po Eufrat (viz 2 Pa 18).
- [12] K tomuto tématu viz Finkelstein a E. Piasezky: *The Date of Kuntillet Ajrud – C¹⁴ Perspective*, Tel Aviv 35 (2008) 175–185; Na'aman, N., Lissovsky, N., *Kuntillet Ajrud, Sacred Trees and Asherah* Tel Aviv 35 (2008) 186–208; Singer-Avitz, L., *The Date of Kuntillet Ajrud: A Rejoinder*, Tel Aviv 36 (2009) 110–119.
- [13] Známo je v tomto ohledu klasická kniha Wernera Kellera, *Und die Bibel hat doch recht – Forscher beweisen die Wahrheit des Alten Testaments*, Düsseldorf: Econ 1955, která se dočkala miliónových nákladů a překladů do více než dvaceti světových jazyků.
- [14] Mazar, A., *Jerusalem and its Vicinity in Iron Age I*, in: Finkelstein, I., Na'aman, N., (eds.), *From Nomadism to Monarchy: Archaeological and Historical Aspects of Early Israel*, Jerusalem: Yad Ben-Zvi 1994, 70–91, zde 88.
- [15] Faust, A., *Israel's Ethnogenesis: Settlement, Interaction, Expansion and Resistance*, London/Oakville: Equinox 2006, 70.
- [16] Tak např. William G. Dever v <http://www.bib-arch.org/reviews/review-israels-ethnogenesis.asp>.
- [17] Viz zvl. Pfoh, E., *Review of Israel's Ethnogenesis*, HLS 7.2 (2008) 213–219. Srov. též, *The Emergence of Israel in Ancient Palestine: Historical and Anthropological Perspectives*, London: Equinox 2009.
- [18] K tomu srov. Finkelstein, I., Silberman, N. A., *Objevování Bible*.
- [19] Tak např. Lipschits, O., *The Fall and Rise of Jerusalem: Judah under Babylonian Rule*, Eisenbrauns: Winona Lake 2005. Zde autor líčí pád Jeruzaléma na základě komplementarity biblických textů (zvl. 2Kr 24n. a Jer 21nn.) a asyrsko-babylónských kronik. Ke kritice přístupu viz Master, D. M., *Comments on Oded Lipschits, The Fall and Rise of Jerusalem*, JHS (2008) 28–33.

Náboženství – inspirace světců i teroristů

Petr Kolář

V českých dějinách sehrálo náboženství, pochopitelně v jeho křesťanské podobě, významnou, ale nikoliv jednoznačně kladnou úlohu.

Husitská vojska se považovala za Boží bojovníky, a vedla tedy války ve jménu Božím, kárné výpravy proti nim táhly ve jménu kříže a v dochovaném dopise svaté Panny Orleánské, Johanky z Arku, husitům čteme „kdybych nebyla tolik zaměstnaná bojem s Angličany, vytáhla bych do boje (proti vám), abych vám vyrvala ze srdcí buď vaši herezi, nebo vaše životy“.

Nejen islám, také křesťanství se někdy šířilo ohněm a mečem. Podobně byla pro „záchranu duší heretiků před věčným zatracením“ zahájena násilnická rekatolizace heretických Čechů po tridentském koncilu a obdobné situace najdeme i v dějinách jiných národů a náboženství. Židovská bible dokonce obsahuje texty schvalující genocidu původních obyvatel země, kterou Hospodin Izraeli zaslíbil (srv. např. Dt 8,23). Na druhé straně v křesťanských církvích nikdy nescházely příklady hrdinské tolerance a lásky k bližním, z poslední doby stačí připomenout Matku Terezu a její péči o umírající v Indii, bez ohledu na jejich náboženství.

■ DVOJAKOST NÁBOŽENSTVÍ

Jak je možné, že se na jedno a totéž náboženství odvolávají hrdinové obětavosti a lásky na jedné straně i násilníci na straně druhé? Náboženství, při nejmenším ta, která se nás přímo dotýkají, jako by měla dvě tváře: Jednu laskavou, ctnostnou, a druhou až zuřivě nesnášenlivou a násilnickou. V poslední době se zvláště často mluví o netolerantnosti monoteistických náboženství, přičemž její kořen je spatřován v jejich výlučném nároku na pravdu a získání spásy. Je skutečně překvapivé, že se Ježíšem hlášené evangelium mohlo stát východiskem sporů, nenávisti i válek. Právě touto otázkou se zabývá psychologie náboženství.

Náboženská praxe zřejmě osciluje mezi dvěma extrémy, což vyvolává řadu otázek, kterými se už skoro před sto lety začal zabývat Američan Gordon W. Allport. Náboženské otázky pro něj získaly zvláštní význam za druhé světové války. Prožíval ji jako hlubokou krizi lidskosti a svůj zájem přitom soustředil na vztah mezi náboženstvím, antisemitismem a rasismem. Empiricky zjistil, že rasistické, nacionalistické a náboženské předsudky nesouvisí ani tak s věkem, vzděláním a místem výskytu, jako s náboženskou horlivostí. Sekularizovaní lidé vyšli z jeho výzkumů jako podstatně tolerantnější.

Byl tím velmi překvapen. Sám byl praktikujícím členem episkopální církve a náboženství spontánně spojoval se snahou o více spravedlnosti, bratrství a tolerance, kterou se vyznačovali lidé jako Martin Luther King, František z Assisi nebo už zmíněná Matka Tereza. V dalším vyvinul na empirickém pozorování založené instrumentarium s cílem popsat různé kombinace náboženství s tolerancí nebo naopak s předsudky a soustředil se na úlohu, kterou náboženství v těchto souvislostech hraje. Došel k názoru, že rozhodujícím faktorem je duchovní založení člověka a konkrétní tvář náboženství projevující se v jeho jednání: Nezávisí na náboženství samém, ale na osobní duchovní zralosti dotyčné osoby. Tuto hypotézu vyjadřoval a znázorňoval pomocí měřicí metody, nazvané „I – E stupnice“.[1] Ta přes všechnu pozdější kritiku zůstává dodnes významným a užívaným psychologickým konceptem.

„I“ označuje vnitřní, niternou motivaci, považující náboženství za hodnotu, které se musí vše ostatní podřídit a kterou se vyznačují vyzrálé osobnosti. To vysvětluje existenci nábožensky založených lidí bez předsudků, kteří nastavují okolnímu světu prozářenou tvář náboženství, zatímco „E“ označuje nezralou motivaci, užívající náboženství k dosažení jiných, náboženství často cizích cílů, například společenského uznání, uspokojování jiných potřeb nebo mocenských tužeb.

Allport si všimnul, že I-model dobře vystihuje zejména pietistickou a fundamentalistickou orientaci křesťanů, kteří ale dovedou zároveň být velmi netolerantní a dokonce militantní. Podrobnější rozpracování měřicího instrumentaria problém vyhrotilo: Lidé, pro něž je náboženství základní hodnotou a kteří je neoceňují jen pro jeho vnější efekt a prospěch, dovedou sice „žít svatě“, ale zároveň jsou schopni vystupovat na obranu této drahocenné hodnoty vůči jinověrcům s mimořádnou bezohledností. Daniel Batson, profesor Univerzity v Kansasu, Allportovu stupnici rozšířil a došel k jinému závěru: Podle něj nepramení rozdíly v jednání odvolávajícím se na jedno a totéž náboženství z rozdílných osobností lidí, ale z náboženství samého, které to, co poskytuje, nedává zdarma. Je všeobsažným rámcem, dávajícím lidskému životu smysl, osvobozuje od existenčních úzkostí a pochybností, pozvedá sebevědomí, nabízí společenskou podporu, podpírá úsilí o spravedlnost a obsahuje také vizi uzdravené společnosti, o jejíž nastolení má věřící usilovat. Je velkým obohacením, tomu ale odpovídá také míra odporu vůči všemu, co je chce zpochybnit. Setkání s takovou novotou může vybitet ke

V čem spočívá temná stránka náboženství? Je to „psychologický make-up“ nezralých osobností, který proměňuje vznešené náboženské poselství v teror? Anebo je to samo náboženství, které za nabídku uzdraveného světa vyžaduje slepou poslušnost?

kritické (sebe)reflexi, ta se ale stává nežádoucí a důsledkem je výrazně konzervativní postoj oslabující schopnost reagovat na nové situace, a to až k odmítnutí reality, protože ta se „nevyvíjí správným směrem“. Pevný vnitřní postoj se postupně stává vězením a lidé se silnou vnitřní motivací na zpochybnění svého postoje reagují mnohdy velmi radikálně, například i útekem do nadzemského (uzdraveného) světa, do kterého už žádné rušivé vlivy reality nezasahují. [2]

Situace nemusí eskalovat až ke krajnímu násilí jako v Jonestownu, kde došlo ke kolektivní sebevraždě, přičemž zřejmě ne všichni členové Jonesovy sekty byli ochotni ji akceptovat. Nakonec jim „muse-li“ Jonesovi strážci pomoci, takže se jednalo o vraždění. K různým formám méně surového, hlavně psychického násilí, dochází denně a beze svědků v rodinách, různých skupinách i společenstvích. Jeho doklady lze nalézt i v křesťanských školách, kněžských seminářích, charismatických a jiných společenstvích. Není žádná náhoda, že mnozí z proslulých agnostiků, kteří se zcela odvrátili od náboženství, prošli právě tímto druhem výchovných institucí. Jiní se jen s krajním úsilím vymaňují z náboženských skupin, které je zpočátku velmi přitahovaly, ale ve kterých si po čase připadali jako ve vězení. V čem tedy spočívá temná stránka náboženství, co je její příčinou? Utváří

člověk náboženství nebo náboženství člověka? Má pravdu Allport, když se domnívá, že „psychologický make-up“ nezralých či přímo patologických osobností proměňuje vznešené náboženské poselství v teror? Anebo je to náboženství, které podle Batsona za svou nabídku uzdraveného světa vyžaduje bezpodmínečnou poslušnost? Obě hypotézy mají cosi do sebe.

Batsonova teze, podle níž příčina dvojakosti náboženství spočívá v něm samém, je velkou výzvou k sebereflexi jednotlivých náboženských systémů. Každý z nich svým (často originálním) způsobem zasazuje člověka i celé lidstvo a celý svět do smysluplného holistického rámce (D. C. Batson). Ten, který nabízí spolu s židovsko-biblickou tradicí křesťanství, sahá od stvoření přes všechny vrcholy a propady lidských dějin až k novému světu, ve kterém už nebude zla, zloby, bolesti ani smrti. Už rozporuplným a drsným děním na tomto světě se postupně prosazuje Boží záměr spásy (dějiny spásy). Lidským smyslem jsou nabízeny obrazy rajske zahrady, vypuzení člověka z ráje, kde ochutnal ovoce ze stromu poznání dobra a zla, aniž by ale dokázal toto poznání instinktivně uplatnit, i propuštění člověka do časoprostoru, kde působí mnoho zla a kde také musí mnoho zlého snášet. Přitom ale stále vzhlíží k novému světu, k nebeskému →

→ Jeruzalému, a z této vyhlídky čerpá naději a útěchu. Věří ve vyšší moc, v Boha, který své stvoření neztrácí z očí, je mu stále nablízku, stále si jej všímá a s neochabujícím milosrdenstvím jej vede k cíli.

S protikladem tohoto pojetí, se světem jako slepou, nesmyslnou náhodou a člověkem jako zbloudilým výhonkem evoluce, je obtížné žít, na to je naše vědomí vlastní individuality příliš mocné a touha být jako individuum vnímán a uznáván příliš velká. Příliš silná je také lidská touha moci začít po případném selhání znovu a nadále smysluplně tvárnit vlastní život. Náboženství k tomu nabízí zmíněný holistický rámec, chrání před propadem do pochybnosti a do zoufalství a umožňuje žít s jistotou, že to, co se dnes jeví jako nesmyslné, se objeví zítra jako smysluplné. Nabízený smysluplný rámec s jeho závěrečným obrazem je ovšem v ostrém protikladu k realitě světa.

■ TRPĚLIVÁ DŮVĚRA, NEBO ÚNIK Z REALITY?

Tento protiklad plodí silné napětí, které obzvláště silně prožívá právě věřící člověk. Jeho odpovědí na něj jsou modlitby a činy usilující o zlepšení situace ve světě – a právě tady musí zápasit s pokušením tuto propast s jejím napětím překonat jakýmsi přeskočením do vlastní iniciativou připraveného, zásadně lepšího světa. Tento zkratový skok může mít podobu útěku do dokonale uzdraveného světa, ale také naopak podobu aktivismu, jehož cílem je vybudování takového uzdraveného světa už na této zemi. Obojí znamená přerušování vztahu k pozemské skutečnosti a její popření. Milosrdný vztah k nepřekonatelně nedokonalému, křehkému světu lidí, je nahrazen unikem z něj nebo aktivistickým fanatismem.

Únik pokládá například Sigmund Freud za základ náboženské nabídky a prohlašuje proto celé náboženství za iluzi,[3] čímž ze své pozice potvrzuje marxistickou kritiku náboženství jako opia, které lidstvo konejší a tak chrání před jeho spravedlivým hněvem mocné tohoto světa. Náboženství je pro věřícího prostředkem k utišení existenciálního neklidu a pocitu ohrožení. Na nábožensky orientovaných lidech lze skutečně i dnes často vyzorovat, že žijí ve fantastických představách spásy, znehodnocují současnost nebo v ní krkolomnými myšlenkovými konstrukcemi – např. tváří v tvář násilí a pošlapávání lidské důstojnosti – objevují smysl ještě i tam, kde žádný není. Prohlašovat vše překotně za smysluplné, Bohem chtěné a tím pro nějaké vyšší důvody žádoucí znamená zakrývat si oči před reálnými bolestnými zážitky a pohlízet na lidi jako na šachové figurky v nějaké fantastické hře nebo přímo v mocenské machinaci.[4] Touha zbožných po nebeském království se skutečně může proměnit v opojení, které brání objevovat existující zelené oázy v našem světě, a místo aby je zavlažovala, šíří falešnou útěchu, zvrácené náboženství.

Druhou podobou náboženského pokušení je aktivismus s jeho programem dokonalosti a úplnosti na této zemi. Thomas More ve svém spisu Utopia představuje neznámější, zcela teoretickou úvahu o realizaci takového programu.[5] S konkrétním pokusem vytvořit dokonalou, od nečistých příměsí vyčištěnou rasu přišel nacismus; nový svět s novým člověkem (!) si dal skoro ve stejnou dobu do programu komunismus. Oba totalitní koncepty se zrodily z iluzorního rozhodnutí nadiktovat a za jakoukoliv cenu vytvořit dokonalý stav už na této zemi. Jejich program strhl velký počet důvěřivých lidí; výsledky tohoto kolektivního poblouznění dnes známe. Ale i v dnešním světě můžeme bez nějakého obzvláštního důvtipu

objevit podobně horlivou a ničivou hru na vyčištění světa od všeho zlého. Toho máme dosáhnout pomocí náboženství jen nedokonale kryjícího fanatismus, ve skutečnosti všudypřítomný ve své poklidnější, civilizovanější podobě možná i v našem vlastním nitru. Jeho podstatou je rozhodnutí nutit lidi, aby se změnil k obrazu naplánovaného ideálu. Chce za každou cenu „zachránit jejich duše, vykoupit a očistit je od hříchu, omylu, kouření, nevěry...“; fanaticové tohoto ražení si myslí, že tento vznešený cíl, účel světí jakýkoli prostředek a nástroj: když se kácí les (neřestí), lítají třísky. Touha vyčistit svět za

každou cenu od zla či, přesněji vzato, od toho, co tito horlivci za zlo prohlašují, je velkým náboženským pokušením, objevujícím se tam, kde napětí mezi vytouženým holistickým smyslem a realitou vzroste na nesnesitelnou míru.

Zdánlivá bezmocnost náboženství při nápravě světa je jeho skutečnou, velkou nesnází. Přídavnou přitěžující okolností jsou mravní nedokonalosti jednotlivých křesťanů a násilnosti, ke kterým ve jménu křesťanství dochází a které pramení často z právě popsaného extremismu. Zdá se, že dnes, po zkušenostech 20. století, představuje větší úskalí spíše druhý extrém, vznik

alternativních skupin a tendencí vydělujících se z velkého společenství, někdy rovnou s elitářským programem. Ve své umírněné podobě takový program sice může stimulovat individuální i skupinovou snahu o duchovní růst, ale může také přerůst do vydělování se ze společenství „ostatních“ lidí. Není divu, že katolická církev se svou staletou zkušeností každou takovou novou iniciativu před jejím oficiálním schválením zevrubně zkoumá na základě přínosu, kterým je pro celou církev.

Mezi žitou skutečností a touhou po její proměně v dokonalou plnost, zdánlivě dosažitelnou při vynaložení patřičného lidského úsilí, vládne napětí, které má hluboké kořeny v době, kdy evoluce člověka vybavila vědomím. Od té doby existují také důvody k nespokojenosti se stavem světa obecně a s osobní situací obzvláště. Velkým příkladem je apoštol Pavel. Původně jako Šavel byl tak posedlý touhou po dokonalém životě podle Zákona a po očištění židovského náboženství od křesťanské „seky“, že se dovedl podílet i na fyzické likvidaci jejích členů. S pocitem nepostačující aktivity ve prospěch své nové vizionářské podoby světa i sebe sama musel bojovat i po svém obrácení: „Nepoznávám se ve svých skutcích, vždyť nedělám to, co chci, nýbrž to, co nenávídím... Chtít dobro, to dokážu, ale vykonat je, to už ne.“ (Ř 7,15–24)

■ TEROR-MANAGEMENT

Násilnický potenciál náboženství zaujal také Ernesta Beckera (1924–1974), který vyučoval na amerických univerzitách a snažil se podat podrobnější vysvětlení mechanismů, které vedou ke krajním podobám nábožensky podbarvených konfliktů. Výchozím bodem mu byl rozdíl mezi člověkem a ostatní živou přírodou. Člověk musí podobně jako jiné živé organismy přijímat potravu, trávit ji, je vybaven podobnými sexuálními orgány zajišťujícími jeho rozmnožování a tím udržování jeho druhu. Na rozdíl od zvířat si ale uvědomuje, co se stane, když nedostane to, co potřebuje, že totiž zemře. Člověk také ví, že nakonec zemře tak jako tak. Toto vědomí plodí strach ze smrti a strach ze ztráty jedinečné, nenahraditelné individuality: člověk pojde jako nějaké bezvýznamné zvíře. Psychickou reakcí je urputná obhajoba vlastní existence a její důstojnosti.

” **PETR KOLÁŘ**
Batsonova teze, podle níž spočívá příčina dvojakosti náboženství v něm samotném, je velkou výzvou k sebereflexi jednotlivých náboženských systémů. “

Je to jakýsi v lidském nitru působící teror vyvíjený podprahovým vědomím i tehdy, kdy je člověk zaujat svou činností a na smrt nemyslí. Má závažné důsledky pro duchovní život člověka a volá po vytvoření ochrany, protiváhy. Palčivou touhu být někým, neprožívat svůj život jako nesmyslnou absurditu složenou z nesmyslné klopoty a utrpení všeho druhu až ke smrtelnému závěru, považuje Becker za kořen, ze kterého vyrůstají světonázory nabízející právě onen jinak nenalezitelný smysl. Nejčastěji má podobu náboženství s jeho ústředním tématem nesmrtnosti, kterou v různých obměnách nalezneme ve všech náboženstvích. Člověk k tomuto účelu „stvořil nadzemský organismus“ vybavený větší mocí nad přírodou, než je jeho vlastní moc. Nebe se tím stává lidštějším, země duchovněji a člověk si tak zároveň zjednává výsadní postavení v přírodě.

Podle Beckera náboženství ujišťuje člověka, že existuje „někdo“, Bůh, pro kterého má člověk jedinečnou cenu i přesto, že jím jiní lidé pohrdají, odvracejí se od něj nebo jej dokonce používají jako prostředek k dosažení jiných cílů. Boží péči o každého jednotlivého člověka zdůrazňuje také bible: „U vás pak jsou spočteny i všechny vlasy na hlavě. Nebojte se tedy.“ (Mt 10,30n.) To člověka nejen upokojuje v jeho úzkosti, ale zároveň posiluje jeho sebedůvěru: Získává pocit, že jeho existence má vysokou hodnotu, že je vítaným jedincem na tomto světě, a tento pocit uvolňuje tvůrčí energii, potřebnou v lidské snaze zlepšovat situaci v lidské společnosti tak, aby jiní, v neposlední řadě jeho potomci, cítili, že v ní jsou vítanými jedinci. Je s tím spojen i závazek, formulovaný „zlatým pravidlem“: „Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem jednejte s nimi.“ (Mt 7,12)

Z pohledu teror-managementu jsou násilnosti v první řadě fenoménem psychologickým, vznikajícím ze spojení vlastní identity s náboženstvím nebo světovým názorem, zatímco viditelné prospěchářství hraje jen druhotnou úlohu. Vnitřní psychodynamika lépe vysvětluje sílu emocí a z nich plynoucí slepou nenávist často neschopnou uvážit předem výsledný dopad na násilníka samého, cenu, kterou bude nutné zaplatit a která může mít i podobu vlastní dobrovolné smrti. Síla, která má uspořádat bouři v nitru člověka, se projevuje jeho násilnickými činy navenek a víra, která měla původně otupit osten smrti, může sama k smrti vést, jakmile člověk nechce opustit to, s čím spojil svou identitu, protože by se mu zhroutil jeho svět, a raději tedy položí vlastní život. Snahou žít „smysluplně“ pro něco jde pak až k ochotě pro to zemřít a také ohrozit život jiných lidí. Čin sám je přitom pokládán za hrdinné pohrdání smrtí a je veden náboženstvím.

Na první pohled je tak jen obtížně rozpoznatelná motivace člověka, který je rovněž schopen raději se vzdát života než se pod vnějším tlakem vzdát svého přesvědčení. Takový člověk ale nepokládá cizí odlišný názor za ohrožení a nenutí nikoho k jednání, které je mu vlastní.

■ TEOLOGIE LIDSKÉ RACIONALITY

Mnozí psychologové náboženství nemají valné mínění o vědomím, kterým je vybaven biologický druh „člověk“. Pokládají je totiž za zdroj úzkosti a strachu, které terorizují nitro člověka a navenek se projevují násilnostmi. Také jejich pohled na náboženství je ze stejného důvodu ostře kritický. To, co se jim přitom podařilo zjistit, není

samo o sobě vymyšleno. Nutno ovšem zároveň říci, že s vědomím je spojena také schopnost re-flexe, tedy schopnosti „znovu se sklonit nad sebou samým“, na níž spočívá věda. A s pomocí vědy pak můžeme odhalit i právě popsany mechanismus. Je to předpoklad jeho zvládnutí a případně i překonání. Můžeme připomenout, že existuje také teologická reflexe, která ukazuje, jak náboženství vede k Bohu, velkému smyslu a cíli lidského života, který rozum nemůže zcela pojmout a racionálně vyložit. Jeho přijetí se na první pohled jistě může podobat bezpodmínečnému sebeodevzdání, zřeknutí se

vlastní vůle i vlastních tužeb a tak může opět vést k výchozímu bodu úvahy nad dvojí tváří náboženství. Existuje tady ale ochranná hráz a tou je právě lidská inteligence, naše schopnost sebepoznání a rozvahy. Důsledky přerodu náboženského přesvědčení do násilnosti lze empiricky zmapovat, až když už je zlo dokonáno. Proto je důležité zabývat se možnou temnou stránkou náboženství už předem. Jde o proslulé „rozlišování duchů“, o kterém mluví křesťanská spiritualita. Tito duchové (vnitřní hnuty lidského srdce) člověka pobízejí k dobrému, nebo jej také pokoušejí a svádějí ke zlému. Vážení všech „pro“ a „proti“ vyžaduje zároveň schopnost vážit věcné argumenty i vlastní emoce a sklony.

Rozum sice náboženství nemůže zcela pojmout ani zvážit, ale včasné vážení a třídění náboženských motivací s jeho pomocí je přece jen nejlepší obranou jedince i společnosti proti násilí. To je činnost, při které může být užitečnou pomocnicí psychologie náboženství. Ta přitom stojí vůči církevní politice v podobném napětí jako politologie k jednání politiků. Její úlohou je vést k lepšímu pochopení projevujících se mechanismů, byt se přitom sama pochopitelně nemůže pokládat a ani se nepokládá za poslední, definitivní slovo pravdy. Nabádá ale k odpovědné službě celému společenství a pomáhá tak snižovat riziko, že zklamaní, do kouta zahnaní lidé nebudou schopni odolat pokušením, která s sebou náboženství nese.

Podle knih *Liebe oder Krieg? Das Doppelgesicht der Religion* (Picus Verlag, Wien) a *Grundlagen der Religionspsychologie* (Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen) autorky Susanne Heine zpracoval Petr Kolář SJ.

POZNÁMKY:

- [1] „I“ pro anglický výraz Intrinsic, vnitřní, „E“ pro anglický výraz Extrinsic, nenáležící do..., vnější.
- [2] Batson uvádí případ z Jonestownu v guayanské džungli, kde J. Jones přivedl celou svou sektu ke kolektivní sebevraždě, kterou on sám považoval za jedinou cestu ven z nepřijatelné reality severoamerické společnosti.
- [3] S. Freud, *Die Zukunft einer Illusion* (svazek č. 9), Frankfurt am Main 1982.
- [4] Podobně mluví o křesťanství i prof. Herbert Schnädelbach z berlínské Humboldt-Universität v článku *Der Fluch des Christentums* (Philosophie in der modernen Kultur, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2000): „Otázkou je, zda křesťanství může přežít v opravdovém otevřeném vztahu k historické pravdě v moderním slova smyslu ... Jedině ve svém zániku by se mohla klatba křesťanství přece jen stát požeháním.“
- [5] Thomas Morus (More), *Utopia* (1516) staví proti sociální kritice své doby ideální ostrovní stát Utopia (v zemi Nikoho!), jehož základem je křesťanský „komunismus“, založený na kardinálních křesťanských ctnostech.

Nenápadné a škodlivé stresory

*Většinu lidí znepokojuje znečišťování vzduchu a vody a možné nepříznivé následky. Přitom environmentálním zdravotním rizikům lze ve velké většině zabránit, tvrdí Deborah Du Nann Winter a Suzan M. Koger, autorky knihy *Psychologie environmentálních problémů*. Pokusíme se o to?*

Představte si, že vejdete do místnosti. Okamžitě vám začnou slzet oči a začne vás škrábat v nose a krku. Začnete zadržovat dech, rozbuší se vám srdce a zčervenáte v obličeji. Pak si všimnete, že místnost je čerstvě vymalovaná. Jakmile si uvědomíte, že „vlastně o nic nejde“, tep se vám rychle vrátí do normálu. Otevřete okno, aby se vyvětralo, a na chvíli odejdete z místnosti. Ovšem jste-li žena v jiném stavu, která si před nedávnem někde přečetla, že malířská barva může toxicky působit na plod v těle matky, můžete pocítit stres mnohem intenzivněji, neboť vaše analýza situace dále zvýší negativní účinek výparů.

Tento prostý příklad je ilustrací složité interakce mezi stavem prostředí, fyziologickými reakcemi a psychologickými procesy, jako je poznávání (kognice), emoce a chování.

Toxiny v našem životním prostředí mohou náš zdravotní stav poškozovat několika způsoby:

1. Přímo: prostřednictvím výroby, používání a likvidace toxických látek, které zatěžují fyziologické systémy.
2. Nepřímo: prostřednictvím emočních reakcí, jakou je například úzkost v situaci, kdy víme, že jsme vystavováni toxickým látkám a že nežijeme zdravě.
3. Nepřímo: vinou nepříznivých účinků na ekosystémy, které mají stěžejní význam pro uchování křehké rovnováhy, na níž závisí veškerý život.

Naše těla jsou stresována škodlivými pachy, toxiny a fyzickými nebo psychologickými požadavky. Tyto činitele se nazývají stresory. Někteří výzkumníci je dělí do několika typů:

Environmentální stresory, mezi něž patří znečištěný vzduch, dopravní provoz, hluk a katastrofické události.

Fyzické stresory, například nemoc, stáří, infekce, operace a podvýživa.

Psychologické stresory, například ztráta blízkého člověka, nezaměstnanost či diagnóza nemoci.

Když narazíme na environmentální stresor, tedy například na zmíněné výpary malířské barvy nebo na jiný potenciálně ohrožující činitel, aktivuje se naše reakce na stres. Ať už je typ stresoru kterýkoli, reakce na stres má vždy svou složku fyziologickou a složku psychologickou.

Obecně platí, že živočichové jsou ustrojeni tak, že stimul náhlého nebezpečí v nich okamžitě vyvolá příliv energie a aktivizaci nervové soustavy. Ovšem vzhledem k tomu, že mnohé moderní stresory mají dlouhodobý charakter (ať už se jedná třeba o nutnost obstat ve škole a později v zaměstnání, pohybovat se v prostředí přeplněném lidmi či dýchat znečištěný vzduch), a nikoli charakter akutní, jaký převažoval v průběhu naší evoluční historie, není naše stre-

sová reakce už tak dobře přizpůsobena prostředí, v němž žijeme teď. Tento rozdíl mezi prostředím našich předků a prostředím současným byl pojmenován termínem hypotéza neshody (mismatch hypothesis) a může vysvětlovat, proč chronický stres a další součásti současného životního stylu nepříznivě ovlivňují naše zdraví (např. N. T. Boaz, 2002).

■ ENVIRONMENTÁLNÍ TOXINY JAKO STRESORY

Toxické chemické látky a jejich výpary patří mezi fyzické stresory vzhledem k tomu, že mohou přímo vyvolávat takové symptomy, jako je zrychlené dýchání, nevolnost a zvracení, a v případech velké koncentrace i křeče, ztrátu vědomí a smrt (A. Nadakavuraken, 2000; B. Weiss, 1997). Toxiny jsou navíc považovány i za environmentální stresory, neboť jsou přítomny v prostředích, kde žijeme a pracujeme. Mezi environmentální stresory řadíme znečištění životního prostředí, průmyslové chemické látky a spotřební produkty. V medicíně se už ujal termín „environmentální nemoc“, který souhrnně označuje různé typy alergií, citlivostí na chemické látky, a „syndrom nemocných budov“, přidružené k důsledkům znečištění vzduchu (B. B. Arnetz, 1998).

Stejně fyzické symptomy, jaké jsou působeny skutečnými toxiny (např. zrychlené dýchání, bolest hlavy a nevolnost), mohou být působeny i psychologickými faktory, tedy například úzkostí z potenciální otravy (S. Wessely, 2002). S environmentálními toxiny je spojen i vznik deprese. Symptomy deprese se mohou projevit jak vinou přímého působení kovů nebo pesticidů (B. Weiss, 1998), tak vinou působení nepřímého, kdy lidé mají nepříjemné pocity nebo stres z kvality životního prostředí a ze své neschopnosti změnit tento stav k lepšímu.

Environmentální, fyzické a psychologické stresory se podílejí i na vzniku astmatu. Miliony lidí každoročně trpí astmatickými záchvaty nebo dýchacími potížemi zaviněnými zánětem nebo hlenem, který ucpává jejich dýchací cesty (E. P. Sarafino, 1998). Toto onemocnění například působí ve Spojených státech ročně smrt téměř 300 dětí – mezi příčinami dětské úmrtnosti je na druhém místě, hned za dopravními nehodami – a 150 tisíc dětí je kvůli astmatu ročně hospitalizováno (EPA, 2002a). I když je astma obvykle působeno podrážděním alergenů nebo znečištěným ovzduším (tj. environmentálními stresory), může vzniknout i vinou nadměrné tělesné námahy (fyzické stresory) nebo v důsledku emočních reakcí (stresory psychologické) (R. Gevirtz, 2000; E. P. Sarafino, 1998).

Velké množství PBT (persistent bio-accumulative and toxic pollutants) ve formě průmyslově užívaných chemikálií, vedlejších produktů a emisí neustále kontaminuje vzduch, vodu a půdu.

Další případ vzájemného působení fyzických, environmentálních a psychologických stresorů nastal po teroristických útocích z 11. září 2001 ve Spojených státech a po následujících antraxových hrozbách. Strach veřejnosti z antraxu ve Spojených státech způsobil, že na počátku října 2001 se objevilo na 2 300 falešných zpráv o jeho nastražení. S. Wessely (2002) vyjádřil názor, že sociální, psychologické a ekonomické účinky „masového onemocnění společnosti“, způsobené psychologickými reakcemi a s nimi spojenou úzkostí, mohou být stejně významné jako následky skutečných útoků.

Tato kapitola je psána v létě 2002 a zdá se, že události z 11. září 2001 v USA už přestaly být součástí každodenních úvah většiny lidí. Avšak lidé, kteří se podíleli na záchranných činnostech na „Ground Zero“ v New Yorku nebo kteří žijí poblíž, dodnes trpí závažnými onemocněními dýchacích cest, včetně astmatu a bronchitidy, která byla způsobena velkým množstvím pevných částic a prachu v ovzduší (D. J. Prezant a kol., 2002). Lidé, kteří byli nuceni v tomto nezdravém prostředí pobývat, jsou vystaveni většímu riziku rakoviny vzhledem ke svému kontaktu s benzenem, s polychlorovanými bifenylly (PCB) a s azbestem – s látkami, jež se dostaly do ovzduší ze zřícených budov. Mnozí z těchto lidí utrpěli těžké psychické trauma z toho, že útoky proběhly v jejich blízkosti, i z toho, že se museli vyrovnávat s jejich důsledky. Tyto pokračující nepříznivé důsledky nepůsobí na veřejnost tak dramaticky jako unesená letadla letící do mrakodrapů, a tak se o nich média příliš nezmiňovala. Počet mrtvých a nemocných obětí environmentálních toxinů je však daleko vyšší než několik tisíc obětí útoků z 11. září. Podle odhadů Světové zdravotnické organizace (The World Health Organization, 2000) umírají ročně 3 miliony lidí v důsledku nemocí dýchacích cest a srdce, které

jsou způsobeny různými zdroji znečištění ovzduší. Nedávný rozbor Výboru pro ochranu životního prostředí (Environmental Protection Agency – EPA, 2002d) zjistil, že dvě třetiny z 200 milionů obyvatel Spojených států jsou zvýšenou měrou ohroženy rakovinou, neboť jsou vystaveny toxickým emisím automobilů, elektráren a dalších průmyslových podniků. Environmentální toxiny však, jak uvidíme dále, škodí i jinak – mohou působit neurologická, kognitivní a emoční poškození.

■ NEEEXISTUJE ZANEDBATELNÉ MNOŽSTVÍ

Mnohé z látek obsažených v emisích automobilů a průmyslu působí jako perzistentní bioakumulativní a toxické škodliviny (persistent bio-accumulative and toxic pollutants – PBT), někdy označované jako perzistentní organické škodliviny (persistent organic pollutants) (A. P. McGinn, 2002). Adjektivum *perzistentní* vyjadřuje, že tyto látky zůstávají v prostředí po dlouhou dobu (roky, nebo dokonce desetiletí), aniž by ztrácely na účinnosti. Biokumulace označuje proces, v jehož průběhu se tyto škodlivé látky stále více koncentrují, jak se pohybují potravním řetězcem. Platí tedy, že neškodlivější a nejvíce život ohrožující jsou na jeho konci. V 50. letech minulého století například fytoplankton (rostlinný plankton) v jezeře Clear Lake v Kalifornii absorboval nízkou koncentraci jednoho pesticidu. U ryb, které se fytoplanktonem živily, byla už koncentrace vyšší a u ptáků, kteří tyto ryby lovili, už tato koncentrace působila smrt. Vzhledem k tomu, že lidé jsou na konci mnohých potravních řetězců, vydalo už 40 států Spojených států varování, určené zvláště těhotným →

→ ženám, že ryby mohou obsahovat vysoké hladiny PBT. Tyto látky mohou být přímo toxické tím, že hubí nebo poškozují buňky, nebo mohou působit nepřímým způsobem, že mění fungování endokrinního nebo imunitního systému. Zranitelná vůči toxinům je zejména nervová soustava ve vývinu, a proto vznikla subdisciplína nazvaná vývojová neurotoxikologie (developmental neurotoxicology).

Vinou působení rtuti hrozí až jedné ženě z deseti, že její dítě bude trpět poruchami učení a dalšími neurologickými problémy. Rtuť, která narušuje vývin mozku jak v prenatálním, tak postnatálním období, se řadí mezi přímo působící neurotoxiny. Rtuť totiž poškozuje, nebo dokonce úplně ničí neurony, tj. buňky nervové soustavy. Působení neurotoxinů mává za následek poruchu kognitivního vývoje, včetně snížených hodnot IQ, zhoršení úrovně paměti a schopnosti soustředění a koordinace. V případě prudké otravy může dojít i k mentální retardaci a k mozkové obrně. Přírodními neurotoxiny jsou i další průmyslové chemikálie, například polychlorované bifenylly (PCB). J. L. Jacobson a S. W. Jacobson uvádějí, že IQ dětí vystavených působení PCB je oproti průměru o 6,2 % nižší. Veřejnosti je do značné míry známo; že olovo způsobuje mimo jiné též mentální retardaci, deficit pozornosti a poruchy učení. Olovo poškozuje nervovou soustavu tím, že narušuje vývin propojení mezi nervovými buňkami.

Starosti bychom si měli dělat i s minimálními množstvími toxinů. Už tak malé množství rtuti, jako je jedna sedmdesátina kávové lžičky, může na rok kontaminovat jezero o rozloze přes 10 hektarů (A. P. McGinn, 2002). I když se nejvíce rtuti dostává do lidského organismu z kontaminovaných ryb, rtuť se vyskytuje i ve vzduchu. Dostává se tam z uhelných elektráren a z obecního odpadu. Alarmující je skutečnost, že zařízení poskytující zdravotní a dentální péči produkují více odpadu obsahujícího rtuť než ostatní zdroje a stále jsou vyráběny rtuťové teploměry. Vzhledem k tomu, že lidé mnohdy bezstarostně na různá místa odhazují rozbité teploměry, dostává se rtuť do zavážek a odtud i do vodních zdrojů.

Velké množství PBT ve formě průmyslově užívaných chemikálií, vedlejších produktů a emisí neustále kontaminuje vzduch, vodu a půdu. Konzumujeme kontaminované živočichy a jejich vedlejší produkty (mléko, sýry a vejce) a PBT lze nalézt ve všem, od plastových obalů až po počítačové terminály. Mnohé aktivní součásti běžných pesticidů, užívaných v zemědělství a v zahradách, náležejí k PBT. Všechny tyto chemikálie nás musí vážně znepokojovat vzhledem k tomu, že mohou působit různá poškození, mimo jiné i mentální retardaci, poruchu pozornosti s hyperaktivitou (ADHD), dyslexii a pravděpodobně podporují i vznik autismu – tyto poruchy v současné době postihují 3–8 % dětí (B. Weiss a P. J. Landrigan, 2000).

V průběhu prenatálního vývoje se chemikálie dostávají do placenty z matčina krevního oběhu a ovlivňují růst plodu a vývoj jeho mozku (B. Weiss, 1997). PBT jsou přítomny i v tuku mateřského mléka. Mateřské mléko obsahuje vyšší hladinu toxinů než krev matky, a tak jich kojenečtí děti zkonsumují významné množství. Malé děti také bývají vystaveny vyšším koncentracím PBT než dospělí vzhledem k jevu, který B. Weiss (2000) nazval prostorovou ekologií dětství (spatial ecology of childhood). Děti například tráví značný čas na podlaze, kde zvířují a vdechují prach, s nímž mají oproti dospělým až desetinásobný kontakt. Děti přirozeně zkoumají své prostředí tak, že vkládají kontaminované předměty do úst. Snad nejvíce alarmující

je zjištění, že mnohé dětské hračky obsahují ftaláty, které dodávají plastům ohebnost a pružnost. U živočichů mohou ftaláty způsobovat poruchy reprodukčního systému, vrozené vady a rakovinu.

■ TOXICKÉ DOPADY NA DĚTI

I když si je většina rodičů vědoma rizika otravy z náhodného požití v domácnosti běžně užívaných chemických prostředků, došlo napří-

klad ve Spojených státech v roce 2000 ke zhruba 73 tisícům otrav dětí právě těmito domácími pomocníky. Ranými příznaky nadměrného vystavení některým pesticidům jsou nervozita, neklid a úzkost, a není proto divu, že bývají nesprávně diagnostikovány (B. Weiss, 1998). Zjevnějšími indikátory akutní otravy jsou bolest hlavy, slabost a závrať. Některé pesticidy působí prudkou bolest břicha, zvracení, průjem, dýchací potíže a potenciálně i křeče, kóma a smrt (B. Weiss, 1997).

Navíc jsou běžné i újmy psychické. Následně zkoumání dětí, u nichž se původně v důsledku otravy pesticidy projevovaly poruchy centrální nervové

soustavy (např. nedostatečná koordinace, nedostatečná činnost reflexů, nedostatečná koherence, ztráty vědomí a letargie), nadto ukázalo významně snížené hodnoty IQ a velký deficit ve vizuálně-motorické integraci (D. C. Bellinger a H. F. Adams, 2001). Ve venkovských oblastech, kde se pesticidy aplikují pravidelně, mává častý kontakt dětí s nimi za následek snížení rovnováhy, nedostatečnou koordinaci očí a rukou a menší rozsah krátkodobé paměti. Prenatální vystavení účinku pesticidu zvaného chlorpyrifos[1] významně narušuje vývin nervové soustavy – může dojít až k atrofií mozku a k mentální retardaci.

Přes to všechno zůstává shromažďování přesvědčivých důkazů o účincích environmentálních toxinů, zvláště v situacích, kdy na lidi působí sice v nízké koncentraci, ale zato neustále, „znepokojivě řídkým jevem“ (B. Weiss, 1997). Environmentální toxiny v současné době doslova zaplavují celou planetu – i v těch nejdlehlších oblastech obsahují tkáň lidí měřitelné úrovně PBT (A. Nadakavukaren, 2000), takže nyní neexistuje žádná pesticidy nedotčená „kontrolní skupina“, kterou bychom mohli porovnat s ostatním obyvatelstvem Země. Behaviorální a kognitivní účinky toxinů jsou obvykle nenápadné a těžko rozpoznatelné, a tak si jich mnohdy nikdo nevšimá. Bývalý americký ředitel National Institute of Environmental Health Sciences (Státního institutu vědních oborů zabývajících se zdravím životního prostředí) k tomu říká: „Předpokládejme, že by lék thalidomid namísto toho, že se po jeho požití těhotnými matkami rodily děti s chybějícími končetinami, působil u těchto dětí snížení jejich intelektuálního potenciálu o 10 %. Dozvěděli bychom se, třeba i dnes, o jeho toxických účincích?“ (L. Rall, citovaný Weissem, 1998)

Přes nedostatek spolehlivých kontrolních skupin lze s velkou mírou pravděpodobnosti tvrdit, že toxiny poškozují vyvíjející se mozek v kombinaci s dalšími faktory (D. C. Bellinger a H. F. Adams, 2001; B. Weiss, 2000). Relativně málo dětí zažije klinickou otravu natolik silnou, aby si vyžádala okamžitý lékařský zásah (B. Weiss, 2000). Větší část dětské populace je vystavena otravě „subklinické“ (tj. nezjistitelné obvyklými klinickými testy), kterou lze však zjistit pomocí testů neuropsychologických. Latentní neboli „tichá“ toxicita „se projevuje jen ve spojení s jinými ohroženími, například

SUZAN M. KOGER

„
Stres může negativně ovlivňovat pracovní výkonnost, koncentraci a zdravotní stav, snižuje i schopnost soustředit se na problémy a účinně je řešit.“

“

s dalšími pesticidy, s jinými environmentálními chemikáliemi nebo s jinými zdravotními potížemi, a nebývá tedy zjevná, dokud se neobjeví nějaká výzva, například požadavky školy“. Raná poškození mozku (tj. mozku plodu nebo novorozence) se mohou projevit až v pozdějším věku, kdy je mozek už méně adaptabilní (B. Weiss 1998). Je tedy možné, že prenatální vystavení účinkům toxinů může mít za následek vznik takových onemocnění, jako jsou Alzheimerova a Parkinsonova nemoc.

■ KOMBINACE VLIVŮ PROHLUBUJE ÚČINKY

Jak asi víte z osobní zkušenosti, stresory nepůsobí na lidské tělo izolovaně, ale ve vzájemné interakci. Jestliže vás trápí chřipka a přitom jste uvízlí v dopravní zácpě, bude vám hůř, než kdybyste se museli vypořádat s jedním či druhým z obou stresorů odděleně. A podobně je to i s kombinací negativního působení environmentálních stresorů a sociálních faktorů. Například o environmentálním rasismu (známém i pod označením environmentální nespravedlnost) se v této souvislosti dá hovořit proto, že lidé s nižšími příjmy a příslušníci národnostních menšin bývají vystavováni větší míře environmentálního znečištění a že environmentální a zdravotní legislativa nebývá v jejich bydlištích dostatečně dodržována a prosazována. Ekonomicky znevýhodněné vrstvy obyvatelstva žijí mnohem častěji v blízkosti skládek toxických odpadů a ve starších domech, kde byly užívány olovnaté nátěry.

B. Weiss vypracoval schematický model vzájemné interakce těchto faktorů. Vývin intelektu bývá záporně ovlivněn ve větší míře u někoho, kdo vyrůstal ve stresujícím prostředí, kde nebyla zajištěna dostatečná prenatální péče a kde byli navíc lidé vystaveni působení pesticidů, než u jedinců, kteří byli sice také vystaveni toxinům, ale jinak žili v dobrých sociálních podmínkách. Weissův model názorně ukazuje, jak individuální rizikové faktory, z nichž žádný by sám o sobě nezpůsobil viditelný efekt, mohou ve své kombinaci vývoj dítěte poškozovat.

■ TOXICKÉ ÚČINKY NA DOSPĚLÉ

Vedle přímých neurotoxických účinků působí PBT jako narušitelé endokrinního neboli hormonálního systému, čímž negativně ovlivňují různé aspekty činnosti nervové soustavy. PBT se mohou vázat na přirozeně působící receptory (čidla) v lidském organismu a bránit tak přístupu hormonů, které pak nemohou plnit svou funkci. K dlouhodobým účinkům dochází také tehdy, když PBT způsobí změnu DNA v buňkách receptoru. Na narušení endokrinního systému mimořádně citlivě reaguje nervová soustava ve vývinu. Například PCB a další průmyslové chemické látky, jako jsou dioxiny, narušují funkci štítné žlázy. Hormony štítné žlázy jsou přitom nezbytné pro normální vývin mozku, a tak může prenatální nebo postnatální vystavení těmto látkám působit závažné abnormality, mimo jiné i v oblasti neurotransmisí (tj. chemické komunikaci uvnitř mozku). Prenatální vystavení PCB bývá tedy spojováno se snížením úrovně obecné inteligence a dále úrovně učení, paměti, pozornosti, verbálních dovedností a porozumění čtenému textu.

Před zdravotním rizikem ze styku s PBT nejsou chráněni ani dospělí. Neurotoxické účinky PBT, tedy například pesticidů, mohou přispět ke vzniku Parkinsonovy nemoci, k degenerativní neurologické poruše, kterou trpí přibližně jeden ze sta lidí starších 65 let. Mezi její symptomy patří ztuhlost svalů, třes a jemné kognitivní deficity, jako je zhoršené zpracovávání prostorových informací řídících pohyb, problémy s pamětí a změny nálad. Asi 10–15 %

nemocných trpí demencí, tj. poklesem úrovně inteligence, paměti a abstraktního myšlení v posledních fázích nemoci. Parkinsonova nemoc má pravděpodobně svou genetickou složku (minulý výskyt v rodině zvyšuje pravděpodobnost vzniku onemocnění), ovšem co může být dědičně získáno, je nedostatečná funkce metabolismu. Jinak řečeno, enzymy, které za normálního stavu rozkládají a detoxifikují chemikálie (např. pesticidy), nefungují u náchylných osob tak, jak by měly (D. G. LeCouteur a kol., 1999).

Stres může negativně ovlivňovat pracovní výkonnost, koncentraci a zdravotní stav, snižuje i schopnost soustředit se na problémy a účinně je řešit. Není překvapením, že podmínkou zotavení se ze stresu a dostatečné obnovy sil je odstranění environmentálních stresorů (např. PTB) a také pozitivní změny všech ostatních aspektů reakce na stres, včetně kognitivního hodnocení a strategií chování (efektivní zvládnání stresu a zbavování se tendencí vyhybat se problémům).

Článek je redakčně zpracovaným úryvkem z knihy Psychologie environmentálních problémů (Portál, 2009).

LITERATURA A POZNÁMKY:

- Boaz, N. T.: *Evolving Health: The origins of illness and how the modern world is making us sick*. New York, Wiley, 2002.
- Bellinger, D.C. a Adams, H. F.: *Environmental pollutant exposures and children's cognitive abilities*. In R. J. Sternberg a E. L. Grigorenko (eds.), *Environmental effects on cognitive abilities*. Hillsdale, 2001.
- LeCouteur, D. G. a kol.: *Pesticides and Parkinson's disease*. *Biomedicine and Pharmacotherapy*, 53, 1999.
- McGinn, A. P.: *Reducing our toxic burden*. In C. Flavin, H. French a G. Gardner (Eds.), *State of the World, 200: A Worldwatch Institute report on progress toward a sustainable society*. New York, Norton, 2002.
- Weiss, B.: *Pesticides as source of developmental disabilities*. *Mental Retardation and Developmental Research Review*, 3, 1997.
- Weiss, B.: *Behavioral neurotoxicity*. In A. Lundberg (Ed.), *The environment and mental health: A guide for clinicians*. Hillsdale, 1998.
- Weiss, B.: *Vulnerability of children and the developing brain to neurotoxic hazards*. *Environmental Health Perspectives*, 108(3), 2002.

[1] Užívání chlorpyrifosu je povoleno i v České republice

UNIVERSUM

Ukázkové číslo či předplatné zajistí:

SEND Předplatné, s. r. o.,
P. O. Box 141, 141 21 Praha 4
tel.: 225 985 225, fax 225 341 425
e-mail: send@send.cz

Časopis je též k doptání ve všech knihkupectvích Karmelitánského nakladatelství

www.kna.cz/prodejny

Dříve vyslovená přání

Jana Maryšková

Marek Vácha se v minulém čísle Universa zamýšlel nad problematikou „dříve vyslovených přání“. Příspěvkem do diskuse, která se v souvislosti s návrhem zákona o zdravotních službách rozbíhá i u nás, budiž i právní úprava přijatá ve Spolkové republice Německo.

Dne 18. června 2009 schválil německý Spolkový sněm zákonnou úpravu institutu „dříve vyslovených přání“ [1], která vstoupila v platnost 1. září 2009. Institut „dříve vyslovených přání“ [2] bude nadále upravovat Občanský zákoník v § 1901 a-c. Spolková republika Německo se tak zařadila k zemím jako USA, Kanada, Francie, Rakousko aj., v nichž právní úprava institutu „dříve vyslovených přání“ v různých formách již existuje.

V německém parlamentu probíhala diskuse o tomto tématu téměř šest let. V roce 2004 předložilo Spolkové ministerstvo spravedlnosti návrh zákonné úpravy, který však nebyl schválen. V červnu 2005 Spolkový soudní dvůr svými usneseními (BGHZ 163, 195) potvrdil význam práva pacienta na sebeurčení v případě lékařských zákroků a závaznost „dříve vyslovených přání“ [3]. Z probíhajících diskusí postupně vzešly tři konkurenční návrhy zákona nazvané podle jejich předkladatelů: návrh Stünker/Kauch, návrh Bosbach/Röspel a návrh Zöller/Faust.

■ NÁVRHY ZÁKONA

„Nejliberálnější“ návrh předložila skupina kolem poslanců J. Stünkera (SPD) a M. Kauche (FDP), která akcentovala právo pacienta na sebeurčení. „Dříve vyslovené přání“, písemně formulované pacientem v době, kdy je způsobilý vyjádřit svoji vůli, má být ve stavu, kdy tohoto úkonu již schopen není, přezkoumáno opatrovníkem (Betreuer) ustanoveným opatrovníckým soudem, anebo zástupcem (Bevollmächtigter), kterého určí pacient sám, v tom směru, zda toto „dříve vyslovené přání“ koresponduje s konkrétní situací pacienta. Je-li tomu tak, musí lékař vyhovět požadavku pacienta na ukončení léčby. [4]

Opačný, „konzervativní“ návrh vzešel z okruhu kolem poslanců W. Bosbacha (CDU) a R. Röspera (SPD). Podle nich má být „dříve vyslovené přání“, v němž pacient požaduje ukončení léčby nebo nenaznačí život udržující léčbu, bez dalšího závazné jen tehdy, bude-li formulování „dříve vysloveného přání“ předcházet konzultací pacienta s lékařem a bude-li dokument ověřen notářem. Obojí musí být každých pět let opakováno. [5]

Třetí návrh zákona podala skupina kolem poslanců W. Zöllera (CSU) a H. G. Fausta (CDU). Podle tohoto konceptu má lékař a opa-

trovník v každém jednotlivém případě zkoumat, zda vůle vyjádřená v „dříve vysloveném přání“ koresponduje s aktuálním stavem pacienta, který již není schopen svoji vůli vyjádřit. Pokud lékař a opatrovník nedojdou ke konsenzu, má být přizván opatrovnícký soud. [6]

Ze tří výše uvedených návrhů zákona byl nakonec schválen návrh poslanců Stünkera a Kauche. Co tato zákonná úprava v praxi znamená?

■ CO PŘINÁŠÍ NOVÁ ZÁKONNÁ ÚPRAVA

Přijetí zákona o „dříve vyslovených přáních“ mimo jiné znamená, že zletilé osoby způsobilé udělit souhlas s léčbou mohou v písemně formulovaném „dříve vysloveném přání“ předem stanovit, zda a jak mají či nemají být vyšetřeny, léčeny a podrobeny lékařským zákrokům v době, kdy již nebudou schopny samy vyjádřit svoji vůli. Opatrovník a zástupce pacienta budou v takovém případě vázáni pacientovým písemně formulovaným „dříve vysloveným přáním“. Jsou povinni zkoumat, zda pokyny obsažené v „dříve vysloveném přání“ korespondují s aktuální situací pacienta, a pokud ano, mají prosazovat jeho vůli. „Dříve vyslovená přání“ mohou být kdykoli odvolána, a to jak písemně, tak ústně.

Není-li „dříve vyslovené přání“ vyhotoveno, nebo neodpovídají-li v něm obsažené pokyny aktuální situaci, musí opatrovník nebo zástupce zjišťovat pravděpodobnou pacientovu vůli a na jejím základě rozhodnout, zda tento souhlasí či nesouhlasí s vyšetřením, léčbou nebo lékařským zákrokem. Při zjišťování musí být zohledněna řada okolností, zejména dřívější ústní a písemná vyjádření dotyčného, jeho etické názory, náboženské přesvědčení, jakož i osobní hodnotové představy. Výše uvedené platí nezávisle na druhu a stádiu nemoci pacienta.

Nikdo není povinen sepsat „dříve vyslovené přání“. Žádná smlouva nesmí být vázána na podmínku zřízení nebo předložení „dříve vysloveného přání“. [7]

Rozhodnutí o provedení lékařských výkonů bude připravováno v dialogu mezi lékařem a opatrovníkem resp. zástupcem pacienta. Ošetřující lékař posoudí, co je z medicínského hlediska indikováno a projedná lékařský výkon s opatrovníkem nebo zástupcem pacienta, pokud možno za přizvání rodinných příslušníků a jiných blízkých osob. [8]

V platnosti zůstávají některá předchozí ustanovení týkající se zákazu „aktivní eutanázie“, či povinnosti přizvat opatrovnícký soud v případě, kdy mezi lékařem a opatrovníkem nedojde ke shodě o tom, zda další postup léčby odpovídá či naopak odporuje pacientově vůli.

■ ÚSKALÍ „DŘÍVE VYSLOVENÝCH PŘÁNÍ“

Německá ministryně spravedlnosti B. Zypriesová vyjádřila v souvislosti s přijetím nové zákonné úpravy radost z toho, že se po mnohaletém úsilí podařilo zakotvit institut „dříve vyslovených přání“ v zákoně, dosáhnout tak větší právní jistoty a splnit oprávněná očekávání milionů občanů. „Více než osm milionů těch, kteří již dříve vyslovené přání mají, se v budoucnu může spolehnout na to, že jejich právo na sebeurčení bude právě ve fázi těžké nemoci respektováno.“[9] Tato právní úprava však s sebou nese i jistá úskalí.

Mají-li „dříve vyslovená přání“ představovat právní jistotu jak pro pacienty, tak pro lékaře, musí být v nich obsažené pokyny formulovány jasně a jednoznačně, aby nemohlo docházet k jejich dezinterpretaci. Příliš obecné formulace neposkytují potřebné vodítko ani lékařům, ani zástupci pacienta. Je však otázkou, nakolik lze jasně a jednoznačně „definovat“ např. „život prodlužující opatření“ či „bezprostřední fázi umírání“.

Další otázkou je, zda měl pacient v době sepsání „dříve vysloveného přání“ k dispozici všechny potřebné informace, zda jim správně porozuměl a nakolik se do jeho „dříve vysloveného přání“ mohly promítnout zájmy třetích osob, jak upozorňuje M. Vácha (Universum 4/2009).

Zákonná úprava institutu „dříve vyslovených přání“ přináší i nebezpečí jistého „automatismu“. Lékaři se mohou z obavy před možnými právními důsledky řídit striktně „literou“ a nerespektovat skutečné aktuální přání pacienta.

V případě absence „dříve vysloveného přání“ bude úkolem zástupce pacienta zjišťovat jeho pravděpodobnou, domnělou vůli. Je však vůbec možné spolehlivě zjistit, co by si pacient býval přál, kdyby...? A představuje takovýto způsob rozhodování skutečně onu autonomii pacienta, po které se (nejen) v Německu tolik volá?

Další úskalí s sebou nesou tzv. urgentní případy (autonehoda, náhlá cévní příhoda apod.). Lékař nemá v takových případech čas ani možnost zjišťovat, zda existuje či neexistuje „dříve vyslovené přání“. Kdo a v jaké míře ponese odpovědnost za provedené výkony, které se později ukáží být v rozporu s pacientovým přáním? Zákonná úprava, která má přinést více právní jistoty, tak může paradoxně vést k právní nejistotě.

Problematické jsou rovněž případy pokročilé demence, kdy nemusí být jasné, nakolik je pacient způsobilý konzistentně vyjadřovat svá přání. Bude upřednostněna vůle pacienta, nebo pokyny formulované v jeho „dříve vysloveném přání“?

Poslední úskalí by se týkalo schopnosti pacienta anticipovat všechny jednotlivé případy, které mohou v budoucnu nastat, stejně jako schopnosti zohlednit při formulování „dříve vysloveného

přání“ budoucí vývoj v oblasti medicíny. V zájmu zachování právní jistoty by tak bylo nezbytné zapojit do procesu rozhodování právníka/notáře i lékaře.

■ ZÁKON NENAHRADÍ SVĚDOMÍ

V České republice zatím není institut „dříve vyslovených přání“ upraven žádným samostatným zákonem; na možnost specifikovat „dříve vyslovená přání“ je však pamatováno v § 35 návrhu zákona o zdravotních službách.[10]

Nelze jistě přeslechnout hlasy volající po právní úpravě, která by umožnila pacientovi formulovat pokyny či určit blízkou osobu pro případ nezpůsobilosti. Nelze však přeslechnout ani ty hlasy, které upozorňují na možná rizika s tím spojená. Do diskuse o institutu „dříve vyslovených přání“ by se proto měli zapojit nejen politici, ale také lékaři, etici a v neposlední řadě i právníci. Při rozhodování o této problematice bychom měli vzít v úvahu několik věcí.

Autonomie pacienta, tato vysoce ceněná hodnota západní civilizace, nesmí být zúžena na právo pacienta rozhodovat o okamžiku vlastní smrti. Pacienti by měli být více informováni o možnostech paliativní medicíny a hospicové péče, neboť jde především o kvalitu života umírajících, ale nejen jich.

Rozšiřující se možnosti léčby na jedné straně a nedostatek finančních prostředků na straně druhé vyvolávají otázku efektivity nákladů: Kolik peněz by stály navíc získané týdny či měsíce života při použití určitého lékařského zákroku? Bylo by fatální, kdyby „dříve vyslovená přání“ otevřela cestu ekonomickým kalkulům „náklady-užitek“, které by stály v pozadí lékařských indikací.

Žádná zákonná úprava nemůže postihnout všechny lidské situace, vždy tu musí být někdo, kdo bude rozhodovat nikoli podle litery, ale podle svého nejlepšího vědomí a svědomí a ponese celou tíhu odpovědnosti. Přejme si jako potenciální pacienti moudré lékaře.

Autorka studuje teologii na Teologické fakultě JČU.

POZNÁMKY:

- [1] Drittes Gesetz zur Änderung des Betreuungsrechtes.
- [2] V německé jazykové oblasti tzv. Patientenverfügung – vyjádření pacientovy vůle (pořízení).
- [3] Bundesministerium der Justiz. *Patientenautonomie stärken*. On-line: <http://www.bmj.bund.de/>.
- [4] Srov. Bauer, A. W.: Grenzen der Selbstbestimmung am Lebensende: Die Patientenverfügung als Patentlösung? In: *Zeitschrift für medizinische Ethik* 55 (2009), s. 176.
- [5] Srov. tamtéž, s. 177.
- [6] Srov. tamtéž, s. 178.
- [7] BGB § 1901a.
- [8] BGB § 1901b.
- [9] Bundesministerium der Justiz. *Zypries: Endlich mehr Rechtssicherheit beim Umgang mit Patientenverfügungen*. On-line: <http://www.bmj.bund.de/>.
- [10] Ministerstvo zdravotnictví ČR. Návrh zákona o zdravotních službách. On-line: <http://www.mzcr.cz/>.

Mravnost dnes?

Radim Palouš

Empirický výzkum o tom, co je mravné a co nikoli, mnoho nevyovídá: zjišťuje stav v oblasti mravů, nikoli co je a není opravdu správné. Kdyby se, dejme tomu, objektivně zjišťovalo, co se za dobré považuje, pravděpodobně by zvítězilo hodně kapustičky a málo slimáčků jako v dramatu bratří Čapků Ze života hmyzu. O tom, co je opravdu dobré a co ne, rozhodují jiné instance.

Co je mravné a co nemravné, co dobré a co špatné, je otázkou lidského hodnocení. Každý již svou pozorností či nepozorností hodnotí: přijímá mimoděčně nejen hodnoty dnešní, ale i ty dávné – tak v nitru sedimentuje historická paměť toho, co je společností tradováno jako hodnotné: hrdinství, čest, slitovnost, tolerance, svoboda, spravedlnost, rovnost... Nejednou se ocitá v konfliktu s jedněmi, preferuje-li jiné a hledá ty významnější. Vždyť hodnoty samy jsou hodnotitelné a řaditelné na ty vyšší a nižší. Morální lidské povědomí přece samo – jakožto morální – „morálně“ soudí, tedy hledá to významnější, to záhodnější, to lepší, to bližší a konkrétnější oproti vzdálenému a neaktuálnímu. Paul Ricoeur to nazývá osobní re-evaluaci etického nebe.

■ STÁLÁ VOLBA

Vnitřně ctěné hodnoty nejsou nutně odvozeny jen, ba ani především, z poslušnosti společenským autoritám; ty pramení z oblastí, které teprve musí do niterného dění vstoupit. Již otevřením očí člověk rozhoduje o svém pobytu, neboť patření je nerozlučně spojeno s intencionalitou: hodnocení není jen posuzováním toho, co se již odehrálo, nýbrž přítomného a budoucího zaměřování. Jako bychom již s otevřením smyslů volky nevolky rozhodovali – avšak tato volba se neděje ryze svévolným způsobem, nýbrž toto vnímám – takto se orientuji – toto indikují. Nicméně vždy „jsem v tom“, v tom jako spatřovaném, slyšeném, pociťovaném. Proto takové čítí lze označit za indikativní, nikoli imperativní, proto to člověk nevnímá jako budoucnost, nýbrž jako přítomnost: toto přijímám, toto je „v pořádku“, protože je to vnímáním akceptované. Vnímání samo je tedy spoluurčováno ochotou vnímat: lidský zrak vidí to, čemu slouží a nemá-li o vidění zájem, nevidí. Činy v nemalé míře vykonávají služby chtějící vůli. Jakési „čisté“ vidění neexistuje a hodnoty bez motivovaného chtění též ne.

Život je nepřetržitou volbou: každé lidské hnutí je volbou učinit to a ne ono. Hodnota se však stává hodnotnou skutečností nikoli již při bloudivém vyhlížení morálního nebe, nýbrž teprve tehdy, jestliže pro ni něco obětují – a to nelze jinak, než činem: teprve o té či o oné hodnotě svědčící skutek – být by to byl jen pohyb očí – přivádí

hodnotu na světlo denní. Hodnoty se člověku jeví v té míře, v níž se jim aktivně zasvěcuje. Rozumět sobě znamená v tomto činném pohybu a tímto činným pohybem také rozumět své situaci ve světě. Rozumění není mechanickým (ne-volným) nevolnictvím. Člověk sobě rozumí vždy, pokud o něco usiluje, něco chce, což je vždy určováno nakloněností (motivací) – a i za tu neseme odpovědnost. Zde není možná žádná polovičatost, lidská svoboda vždy už předem člověka paradoxně váže: je celkově vinen přímo a vždy uprostřed celkové svobody.

■ HODNOTA Z OHROŽENÍ

Pobyt na světě je jen a jen odpovídání, svět jest tímto tázáním! Volba znamená rozhodnutí, aktér přestává se sebou diskutovat a dává svobodu svému činu. Žít znamená vykračovat – i pasivita, vedoucí k zadržení činnosti, je nakonec volbou, tedy odpovědí na kladoucí se otázku. Ovšem i volba pasivity je něco jiného než setrvání ve váhání. Motivace není kauzálně fungující determinantou, motivaci lze rozumět a zamítat ji či přijímat: je naladováním pro to či ono, jde o pouhé motivační impulsy, o naklání určitým směrem. Potřeba vyhovět motivačním intencím není nutně determinujícím působením, je pouze naváděním k něčemu, čemu lze vyhovět, ale i odolávat. I to tělesné – žádosti, bolest, odměny, situační těžkosti, to vše člověka předestírá sobě samému, jinak neexistuje (ek-sistuje) lidsky. Jakkoli tělesné potřeby přicházejí a přijdou samy od sebe, předstupují před potřebného jedince a toto předstoupení činí z nich to, o čem člověk ví, co zná. Nyní již potřeba není anonymní, člověk ji „zná“, takže další životní průběhy přestávají být čímsi jen „tělesným“. Nyní předstupuje před to, čím je potřebný jedinec hodnotícím „JÁ“, které se dovolává své vlády – a rozhodne se třeba pro hladovku, cudnost, riskuje i samotný svůj život a ... Často se lidský život má za nejvyšší hodnotu, ale to přece jen díky tomu, že může být život dán všanc. To ho činí hodnotou, již mohu platit ve chvílích ohrožení. Život se jeví jako hodnota jen tehdy, je-li zároveň ohrožen a přesahován, ohrožen smrtí a přesahován jinými hodnotami.

Toto nejsou vědecky chápané postupy v podobě řetězce úvah od argumentu k argumentu. Pohyb v lidském nitru není jen racionálně normovatelným sledem od nápadu k nápadu – je to spleť všech

možných cest, u každého neopakovatelně jiných, a nitro jimi bloudí sem tam. Jsou tu tlaky a svody, dané pro každého vždy znovu, ukazatelé těchto cest jsou jednou jasnější, jednou temné, ovlivňovány situačně prostorem a časem, provázeny city sympatie a odporu. Nelze řetězení redukovat na „logiku“, pouť je vždy logická i nelogická.

■ VZTAH VNĚJŠEK – NITRO

Cestu nitra provází a spoluurčuje bohatství situačních stránek. Naše orientace se přesouvá sem a tam – to je přece skutečnější „cesta“ či spíše bloudění po cestách, než jakási ideální redukce na přísný postup v rámci řetězce logických důvodů. Ano, „nelogické“ postupy, křížovky s odbočkami a pokračování na nich jsou nepochybně obvyklejší než jen a jen logicky evidentní konsektivní propojování. Životní průběhy jsou jen málokdy spoutány řetězy evidence. Lidské počínání není dáno přísnou řeholí formální logiky, ale spíše pouhou pravděpodobností, čímsi s velkou mírou předem nevázané volnosti: podobností pravdě! Nejde tedy o libo-volnost! Nejde o těkání sem tam! Jde o zodpovědnost! Život je nepřetržitou volbou: každé lidské hnutí je volbou učinit to a ne ono.

Tím nejdůležitějším místem této mravní odpovědné volby tedy není cosi vnějšího, např. společenské determinanty, nýbrž lidské individuální nitro. Samo se nám několikrát přihlásilo, když jsme hovořili o pohybu v lidském nitru nebo o tom, co je z vnitřního přesvědčení správné.

Nitro, které SI myslí, pociťuje, prožívá, nenávidí, miluje, něco je zajímavá a něco je mu lhostejné, má paměť své minulosti, prožívá... To, co si před-stavuje samo sebe, co SE staví před sebe. Tělesné pochopení, např. porozumění určité melodii při poslouchání zvukových vln. Pojmy nitro – vnějšek popisují na základě všeobecného mínění a osobního náhledu, co je lidské nitro: to prožívající dojmy, to reflektující ono prožívání, to lhostejné nebo interesované, to od sebe odstupující a radující se či hanbící se za sebe...atd. Co se vejde do nitra?

Totiz do mého nitra? Člověk jakožto stvořený tvor je počat a zrozen do světa jako originál – tělesně i niterně (duševně) – v určité podobě na určitém místě a na vymezenou dobu. Těto své originality si je vědom: Tuto svou vrženost a určitou bytostnou vymezenost vnímá jako mez, takže lidský život není pouhou přírodní daností, není zde beze všeho, tak, jak se zřejmě (podle vezdejší zkušenosti) jeví zvířatům a rostlinám a i všemu neživému (vodám, skalám, vzduchu...); ty jsou prostě dány a tak nehledajíc reprezentují svůj daný smysl, své poslání ve veškerenstvu. Člověk není takto ustrojen, je bytostí deficitní, neboť mu chybí ona existenční samozřejmost.

Toto „já sám“, „my sami“, tato samota je výrazem jedinečnosti každého stvoření. Jinak než v celku světa není výskytu, avšak žádné stvoření není z celostního výskytu odvoditelné po způsobu dedukce formální logiky, neboť je jedinečné. Tato „samota“ není výrazem opuštěnosti, nýbrž právě naopak nenahraditelné vazby k druhým, k veškerenstvu – a je vždy úkolem zhostit se svého jedinečného poslání. Toto je vždy „vesmírným dramatem“ mezi promarněním šance a věrností svému jedinečnému úkolu: ze své svobody zůstat věren co příslušník domova „svět“.

■ PROJASNĚNÍ

Autenticita neznamená subjektivistickou relativitu pravdy, protože pravdy jsou obecně pochopitelné. Jsou pochopitelné tím, co platí samo ze sebe a pro všechny společně, což ovšem neznamená, že jsou pochopitelné hromadně. Společenství v pochopení znamená, že

MRAVNOST – MORÁLKA

Z latinského moralitas, správné chování, od mos, moris, mrav – podle encyklopedie znamená celkovou představu správného jednání ve společnosti. Od pravidel zdvořilosti se liší tím, že se týká věcí závažných a podstatných, na druhé straně od práva se liší tím, že se nedá soudně vymáhat a za její porušení nejsou sankce (tresty). Používá se ve dvojmýslu významu:

- v popisném významu je to pojem pro to, čím se členové určité společnosti nebo skupiny fakticky řídí, co jejich společnost vyžaduje a co naopak odmítá;
- v normativním významu znamená to, co je z vnitřního přesvědčení správné, nebo naopak nepřijatelné, případně i soubor principů, podle nichž se má lidské jednání a rozhodování hodnotit.

nechápeme každý sám něco jiného, nýbrž právě tu kterou identicky stejnou pravdu, a že si tudíž potom můžeme rozumět, hovoříce o této identicky stejné pravdě. Pravda je jako taková všeobecně platná, avšak akt porozumění se odehrává o samotě.

Harmonii „domácího“ soužití na světě a ve světě jako ve svém domově je třeba pěstovat a strážet, neponechávat ji jen jakémusi automatickému žití – každý oddělen a pouze vedle jiného cizince. Tak je lidský pobyt vždy úlohou – pokud je skutečně lidský. I když i jiné bytosti hledají, není to hledání, co si počít, nýbrž je to pátrání vždy již v rámci bytostně předem daného životního rozvrhu. Člověk nemůže prostě a vždy reflexivně reagovat (reflex = bezděčná reakce na popud) na události, v nichž se ocitne – jako dejme tomu zvíře reaguje na nebezpečí nebo dokonce jako věc tak neživá, jako televizní kamera, když mechanicky „bezděčně reflektuje“ osvětlené předměty. Kamera nevidí, vlastně ani lidské oko nevidí, nevidí ani ty části mozku, kam oko vjemy posílá, neboť jsou to stále biomechanické reakce. Úvaha o „věci“, která vidí: je to oko jakožto prostředek, jímž procházejí obrazy, je to mozek, resp. příslušné ganglie – nebo to, čemu říkáme „já“? Teprve nitro vidí!

Člověk je místem jevení jakožto jasu, objasnění skutečnosti. Všechny skutečnosti (i ty temné) mají povahu zjevu, aby vůbec byly, byť jako tajemně nezjevené.

■ NUTNOST ODPOVÍDAT

Zmínil jsem se o neustálé osobní re-evaluaci etického nebe, o jeho nikdy nepřekonatelné superioritě. Tato krásná a působivá metafora předvádí jak ono „mé dobré“, tak to, co je lepší, než toto mé právě se jeví jako dobré. O čem to svědčí? Přece o tom, že člověk není arbitrem mravních hodnot. Naopak, je odkázán ptát se na to podstatnější, vyšší, na to „nebeské“, které však nikdy nemá jako subjektivní nástroj, nýbrž oním „vysokým“ dotazováním se soudí a je souzen.

Mravnost stojí vždy v otázce a každé mravní jednání se po své mravnosti znovu ptá! Jak k sobě patří přirozenost, nepřirozenost a nadpřirozenost? Člověk, bytost přirozená, se neobrací k nepřirozenému, nýbrž k nadpřirozenému, k tomu, co stojí nad ním a co skýtá možnost lidské mravnosti.

Odpovědnost znamená odpovídat na kritéria vždy vyšší, než jen lidská: na kritéria ABSOLUTNÍ!

Článek vychází z přednášky pro Pedagogickou sekci ČKA pronesené v pražském Emauzském klášteře 19. října 2009.

Nepřeslechnutelný hlas Ivana Medka

„Ivan Medek, Hlas Ameriky, Vídeň,“ ta slova má kdesi v paměti uložena většina pamětníků minulého režimu. Muž, který se nebál promlouvat do svědomí veřejnosti, zemřel 6. ledna 2010. Přinášíme mozaiku vzpomínek těch, kteří s ním šli kus cesty životem.

Helena Medková hovoří o svém manželovi s Petrem Kolářem

► Jak došlo k Ivanovu odchodu do exilu?

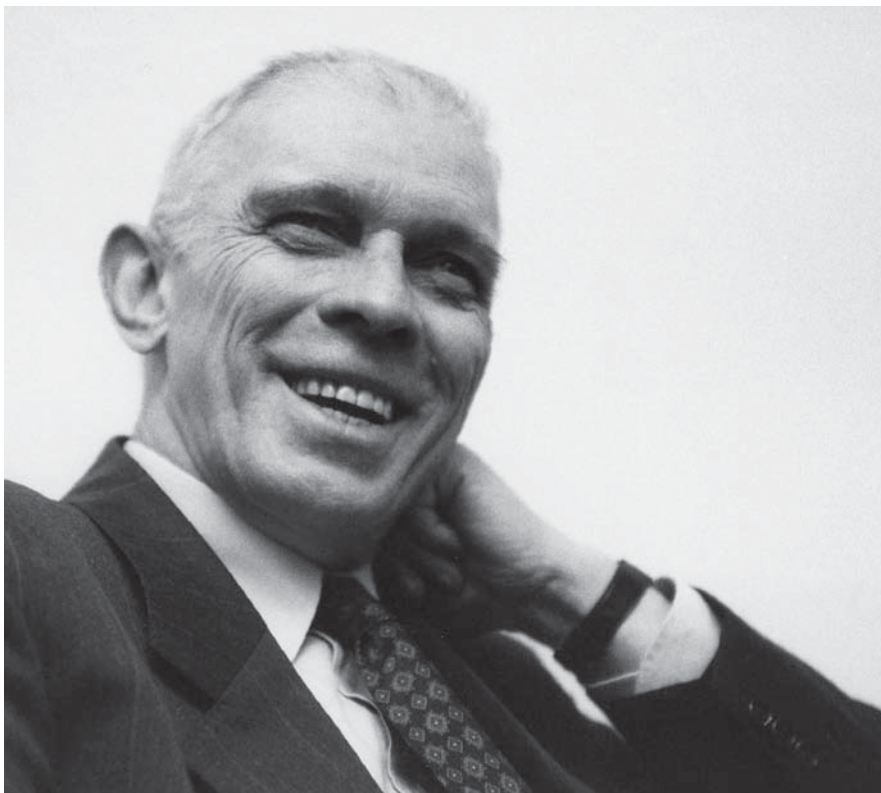
Jako jeden z prvních podepsal ještě v prosinci 1976 Chartu 77 a byl také jedním z prvních, kdo byli propuštěni ze zaměstnání na hodinu, bez udání důvodu. Nechtěl se nechat zavřít za příživnictví. Našel si práci v nemocnici Na Františku: dva měsíce vozil a nosil pacienty na operační sál a zpět na pokoj a uklízel, jak sám vzpomínal, krev a hnis. Ale i tam přišel pokyn shora, tj. ze stranických míst, že nesmí vykonávat činnost, při níž by mohl ideově ovlivňovat

občany. Na dalším místě ho nechali deset měsíců: myl černé nádoby, uklízel a dělal šatnáře v restauraci Pod Kinskou. Celou dobu patřil k úzkému okruhu aktivních chartistů a byl zakládajícím členem VONS, Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. Takovým lidem režim ztěžoval život pravidelnými výslechy, zadržováním, vyhrožování. Ivana v květnu 1978 odvezla StB po jednom výslechu se zavázanýma očima do lesů u Nového Strašecí, tam mu dali ránu na solar plexus a nechali ho ležet v bezvědomí. Československé úřady se tehdy

chtěly nepohodlných občanů zbavit. Když rakouský kancléř reagoval prohlášením, že vystěhovaní chartisté dostanou v Rakousku politický azyl, mnozí z podobně pronásledovaných o možnosti odjet uvažovali a řada ji odmítla. Ivan se k odchodu do exilu rozhodl, protože chtěl něco dělat pro domov. Děti měl dospělé, byl rozvedený a na nejistou existenci zvyklý, vždyť měl za sebou od roku 1948 jedenáct výpovědí z kádrových, tj. politických důvodů. Ale šel do naprostého neznáma doslova s jedním kufrem – a bylo mu už 53 let.

S Pavlem Tigridem a dalšími na soukromé oslavě pátého výročí sametové revoluce u Václava Havla.

Ivan Medek: Zda je dneska na politice vůbec ještě něco zajímavého? Především to, že s ní musíme žít. Bez ní se neobejdeme. Politika mě baví i proto, že jsem ji nikdy nemohl a ani nechtěl vykonávat.

► **Co mu v exilu umožnilo spolupráci se Svobodnou Evropou a Hlasem Ameriky?**

O práci ve Svobodné Evropě se zajímal okamžitě. S mikrofonom měl zkušenosti z československého rozhlasu a televize, s nimiž spolupracoval v politicky svobodnějších šedesátých letech jako hudební publicista. Ale v Mnichově nebylo pro něj místo. Možná připadal někomu příliš radikální? Nabídl své služby ve vídeňské pobočce Hlasu Ameriky, spojil se s Pavlem Pecháčkem v New Yorku a výsledkem bylo, že mohl ve Vídni natáčet relace o aktuální situaci v Československu na základě zpráv, které získával díky domluveným kontaktům s disidenty. Vedle toho jezdil denně do uprchlického tábora v Traiskirchenu, kde pracoval jako poradce pro lidi čekající na vystěhování do zámoří. Nikdy nebyl redaktorem Hlasu Ameriky, celou dobu jen volným spolupracovníkem, takže – jak bylo domluveno zase jen telefonicky – začal po určité zkušební době dostávat malý příspěvek „na dopravu“ a později i paušální odměnu (i když pořadů o Československu stále přibývalo). Ani zdravotní a penzijní pojištění neměl, po čase získal pojištění jako můj „rodinný příslušník“. Jak se říkalo v Rakousku: „Hlavně, když je člověk zdravý a žena vydělává.“

► **Jak probíhalo přijímání zpráv z domova a jejich další šíření, jakým způsobem, jak pracné to bylo a kdo to financoval?**

Zprávy z domova začaly přicházet díky statečným lidem z Charty a VONS prakticky okamžitě. Telefonní hovory se vedly z různých míst, z bytů i z pracovišť, ve dne i v noci. Volající se většinou nepředstavovali, časem jsme je poznávali po hlase, ať to byl Václav Havel, Jiří Hájek, manželé Uhlovi, Bendovi, Petruška Šustrová, Anna Marvanová, Otká Bednářová a mnoho dalších. Pro ně to znamenalo informace shánět, ověřovat, formulovat, chodit k soudům s obžalovanými, být ve styku s advokáty. Věděli, že je StB sleduje, riskovali zadržení a obvinění, věznění. U nás doma ve Vídni (mluvím o době před třiceti lety!) jsme měli jakýmsi neumělym způsobem spojený telefon s magnetofonem, což bylo technicky nespolehlivé – třeba jsme v noci po půlhodinovém diktování zjistili, že nahrávání selhalo, a bylo nutno začít znovu. A pak se všechno opisovalo, na psacím stroji samozřejmě. Později jsme dostali telefonní záznamník, počítač, kopírovací stroj – říkám dostali, protože bez pomoci exilových přátel (Tigrid, Pelikán, Janouch, Prečan, Opasek) bychom to dělat nemohli. Charta vydávala samiz-

IVAN MEDEK

13. července 1925 narodil se v Praze absolvoval Akademické gymnázium v Praze a pražskou konzervatoř
1946 založil Český komorní orchestr (s Václavem Talichem)
1962–1970 byl dramaturgem a koncertním jednatelem České filharmonie
1977 podepsal Chartu 77, dostal okamžitou výpověď ze Supraphonu a pracoval jako sanitář v nemocnici Na Františku, pak jako umývač nádobí a šatnář v restauraci Pod Kinskou
1978 stal se zakládajícím členem VONSu
1978 přepaden a zmlácen StB, emigroval do Rakouska a stal se dopisovatelem Hlasu Ameriky a spolupracoval se Svobodnou Evropou a dalšími rozhlasovými stanicemi – BBC, Deutsche Welle, Radio Vatikán, spolupracoval s laickým katolickým sdružením *Opus bonum* Anastáze Opaska
1989 se stal poradcem České filharmonie, poradcem ministra kultury, předsedou Federální rady pro rozhlasové a televizní vysílání
1993–1998 pracoval v Kanceláři prezidenta republiky Václava Havla jako ředitel Odboru vnitřní politiky, později se stal vedoucím Kanceláře
1999 se stal předsedou sdružení *Opus bonum*
1991 obdržel Řád T. G. Masaryka
1999 byl vyznamenán medailí Za zásluhy
2008 získal novinářskou Cenu Ferdinanda Peroutky
6. ledna 2010 zemřel v Praze

datově tzv. Infoch, tj. Informace o Chartě, VONS vydával pravidelná sdělení o nezákonném pronásledování lidí, křesťané začali s Informacemi o církvi; tyhle ilegální tiskoviny chodily do Vídně normální poštou. Samozřejmě ne na naši adresu, ale např. na adresy mých kolegů, rakouských učitelů hudby. Rozmnožené a částečně přeložené materiály jsme zase my pravidelně rozesílali přibližně 70 zájemcům, např. tiskovým agenturám, dokumentačním střediskům, rozhlasovým stanicím (BBC, RFE, Radio Vaticana, Deutsche Welle), mezinárodními organizacím na obranu lidských práv (Amnesty International, Helsinky Watch aj.), univerzitním knihovnám, českým a slovenským spolkům v zahraničí apod.

► **Co způsobil pád komunismu v Ivanově životě?**

Řekla bych – dost ho překvapilo. Doslova celý život nemyslel na nic jiného, ale nevěřil, že by se toho sám dočkal. Do Prahy jsme přijeli na Silvestra 89 a on hned nabídl své síly a zkušenosti z venku. Václav Havel mu napsal doporučení do Československé

→ televize, ale tam to způsobilo rozpaky – jako deset let předtím v Mnichově. A tak dojížděl z Vídně (v Praze jsme byt neměli) a dělal poradce na Ministerstvu kultury a v České filharmonii. Ještě byl před rozpadem Československa zvolen předsedou Federální rady pro rozhlasové a televizní vysílání, která v roce 1992 s koncem republiky také skončila. To mu bylo 67 let, rozdál všechny kravaty a prohlásil, že už ho nikdo nepřinutí, aby chodil někam do práce denně v půl deváté. Ale když zatelefonoval do Vídně Václav Havel, že ho potřebuje na Hradě, nerozmýšlel se ani chvíli. A pak až do roku 1998 býval v kanceláři už v půl osmé.

Ohlédnutí

Václav Malý:

Není mým potěšením, abych se stále vracel do doby komunismu. Přesto při vzpomínce na nedávno zesnulého Ivana Medka si neodpustím návrat na počátek sedmdesátých let. Tehdy jsem studoval teologii v Litoměřicích. Pokud nám bylo dovoleno odjet do Prahy, vždy jsem se snažil zavítat do bytu na Janáčkově nábřeží v Praze 5, kde tehdy Ivan se svojí rodinou bydlel. Přitahovalo mne jeho přímé myšlení a schopnost pojmenovat bez okolků a zbytečných intelektuálních piruet věci tak, jak jsou. I když to byla doba obecné letargie a duchovního útlumu, neztrácel svůj humor, často posílený i v rozumné míře požitým mokem. U něj jsem nikdy nepocítil úzkost a šedý pohled na neutěšenou společenskou situaci. Nic nehrál, bylo to v něm.

Pamatuji na jeho hudební večery, při nichž velmi poutavě přibližoval svět a myšlení skladatelů tzv. klasické hudby. Tam jsem načerpal mnoho zajímavých postřehů, o nichž bych se jinak nedozvěděl. Svě slovo prokládal nepatetickými vsuvkami, které posluchače povzbuzovaly vnímat více než šedivost společenského života. Byly nevnučujícím se podnětem k radosti z krásy a pravdivosti uváděných děl ukazujících za horizont momentálních pocitů. Měl zakázáno pořádat tyto večery v Praze, o to více, pokud to bylo možné, cestoval po celé republice. Nevybíral si jen místa, kde mohl očekávat více posluchačů, ale volil i taková, kam přišla hrstka lidí.

Doma okolo sebe shromažďoval okruh otevřených křesťanů, kteří byli osloveni františkánem Bonaventurou Boušem. Sloužil jako jeden z varhaníků v Záběhlících, kde tento františkán neopakovatelným způsobem vysluhoval svátosti. Když mu byl odňat souhlas k veřejnému působení,

IVAN MEDEK K CENĚ FERDINANDA PEROUTKY

Vážení přátelé,

měl jsem v životě očividně štěstí. Na začátku mé dospělosti mě osud přivedl do blízkosti lidí, kteří byli osobnostmi, profesionály ve svém oboru – a přitom byli o generaci nebo i o dvě starší než já. Jaká příležitost a jaká výhoda pro mladého člověka! Když jsem tak dnes přehlížel řady těch, kterým byla dosud udělena cena Ferdinanda Peroutky, uvědomil jsem si, že mě tato pocta staví po bok lidí často o generaci nebo i o dvě mladší než já, kteří jsou vesměs osobnostmi a – na rozdíl ode mne – skutečnými profesionály novinářského řemesla. Jaká pocta pro starého člověka, který jistý druh žurnalismu vykonával jen po určité době v životě, jsa k tomu přiveden neochvějným přesvědčením, že komunistický režim v naší vlasti jednou musí padnout a že nová společnost potom vyrostě z prastarých ideálů demokracie, svobody a kultury v nejšířším a nejhlubším slova smyslu. Že jsem se pádu komunismu dožil a mohl k němu svým podílem přispět, je další šťastná okolnost v mém životě. Proto chci vzdát na tomto místě čest těm, kdo usilovali o totéž a přinesli tomuto cíli i značné oběti, aniž jim bylo dopřáno se ho dočkat. A co se týče zmíněného obrození a kultivování společnosti, to už nechávám, mí mladí a nejmladší přátelé, na vás. Přeji vám k tomu hodně zdaru.

Ivan Medek
5. února 2009

nacházel útočiště mj. i v Ivanově bytě. Tam se konala i setkání s oratoriány z Lipska, kteří byli v té době pro nás nepostradatelnou spojnicí s církevním děním ve světě. Byla by to dlouhá kapitola, kdybych měl popsat všechny akce a řadu lidí, kde se cítili jako doma také díky pohostinnosti jeho tehdejší manželky Ljuby, která s ním nesla tíhu „dne i horka“. Jeho přítomnost zaručovala pohled dopředu a naději, k níž se lze dopracovat jen ochotným přinášením obětí a zřeknutím se duchovní a společenské pohodlnosti.

Za to vše jsem mu vděčný. Nemělo by se při hodnocení jeho díla zapomínat právě na tento velmi plodný, i když veřejně omezený úsek jeho bohatého života.

Jan Fischer:

Byl to muž, který si natolik vážil vlastního slova, že kvůli tomu obětoval svou kariéru i domov. Kvůli tomu nemohl být tím, co vystudoval a k čemu měl talent. Kvůli tomu nemohl žít tam, kde se narodil. Vždy však byl sám sebou. Ať už vykonával různá pomocná povolání, nebo ve vynucené emigraci. Jeho hlas k nám v době totality zazníval ze svobodných rádií. Hlas, který nám dodával sílu, odvahu a víru. Hlas, který vždy říkal pravdu.

Karel Hvížďala:

Muž, na kterého bylo absolutní spolehnutí, který vždy stál za svým slovem a nikdy neuhnul, ani se neohnul. To jsou asi ta nejpřesnější slova, která se o Ivanu Medko-

vi dají říci (...) Naposled 16. července 2007 v blogu pro aktualne.cz napsal: „Vždycky jsem si myslel a myslím si pořád, že statečnost je základní mužskou, ale vlastně i ženskou ctností. Myslím si to, i když to slovo samotné mizí ze slovníku. Není samo. Stejně tak jsou na tom slova kázeň, povinnost, čest, obětavost a ještě i jiná mnohá. Je to škoda a je to naše vina“.

Na tato slova bychom neměli zapomenout, i když už s námi není.

(blog.aktualne.cz)

Karel Schwarzenberg:

Pokud se o něco zajímal, činil tak nesmírně důkladně. Takže přít se s ním nebylo vůbec snadné. (...) Byl to nesmírně skromný a spravedlivý člověk. (Hospodářské noviny)

Petr Placák:

Nešlo mu pochopitelně o to nekriticky hodnotit Ameriku a její zahraniční politiku, nebo se dívat úkosem na vše, co je ruské. Ale jako Čech, Evropan a křesťan byl přesvědčen, že pokud nebudeme vědět, kdo jsme, odkud a kam jdeme, nemůžeme se přátelit s Ruskem, nebo třeba s islámem – nemáme sebemenší šanci být rovnoprávným partnerem kokoholi.

(euroskep.eu)

Petr Marek:

Ivan Medek měl na rozdíl od mnohých schopnost rozlišit dobré a zlé, a jasně je pojmenovat. V tom bylo jeho snad

Poslední rozloučení s Ivanem Medkem proběhlo 14. ledna 2010 v bazilice sv. Markéty na pražském Břevnově.

největší kouzlo: jak jasně věci viděl, jak je byl schopen jednoduše, přímo a s okouzlujícím humorem vystihnout. Nebyl novinář v dnešním slova smyslu, po pravdě tam kde dnes funguje mystifikace nazývající se „vyváženosť“ by nemohl plně fungovat. Ve svých komentářích pro Hlas Ameriky měl glosy jako – „konečně jednou bylo pár správných chlapů v pravou chvíli na správném místě“ – to když se podařilo zabránit jedné akci StB. Byl publicistou podobné genové výbavy jako Ferdinand Peroutka, nebo Karel Čapek, jistě jazykově úspornější, ale vynikající silou duchovní integrity.

(www.rozhlas.cz)

Kamila Bendová:

Ivan Medek byl poslední rytíř. Měl ohromně vznešené chování a byl to velmi slušný a statečný člověk...

(První zprávy)

Informační centrum vlády ČR:

Z jeho práce pro Chartu můžeme připomenout alespoň to, že byl jedním z autorů Dokumentu Charty o porušování svobody vyznání, víry a náboženství v Československu a dopisu padesáti pěti katolických věřících kardinálu Tomášovi a prezidentu ČSSR z října 1977.

(www.icn.vlada.cz)

Martin Štumpf:

O Medkově životě a díle bude jistě v těchto dnech publikována řada statí. Rád bych však k dokreslení jeho osobnosti připo-

mněl, že v době, kdy byl kancléřem prezidenta Havla, velmi usiloval, aby státní vyznamenání dostal Karel Kryl. Havel to z malicherných důvodů dlouho odmítal, takže se na Karla dostalo až po jeho smrti, čímž se naplnil verš z jeho písni (K dobremu příteli zas obrácíš se zády. A když se odstřelí, po smrti dáš mu rády.). Když se v Břevnově Ivan Medek s Karlem Krylem nad jeho rakví loučil, zazněly chrámem nenávislné výkřiky: Lžeš! Nelží! To si pan Medek opravdu nezasloužil...

(Neviditelný pes)

Jan Čulík:

Jaká jsou měřítka pro to, kdo je podle České televize tak významná kulturní celebrita, že jeho smrt vyvolá změnu celostátního vysílacího programu? Ivan Medek byl muzikolog a organizátor kulturních hudebních akcí, pracoval také v hudebním vydavatelství. Pak se stal disidentem a náhodou měl možnost opakovaně číst do Hlasu Ameriky prohlášení československých chartistů. Po pádu komunismu byl na Hradě za Václava Havla úředníkem. To je celé. Nic nenapsal. Může někdo objasnit, proč je považován za někoho tak významného?

(Britské listy)

Ivan Moravec:

Pomohl Talichovi vytvořit jeden z nejnádhernejších českých souborů, Český komorní orchestr. V té době hrál na takové úrovni, že když jsem vedle toho slyšel

Českou filharmonii s Rafaelem Kubelíkem, nejevila se mi tak dobrá jako ten malý obdivuhodný orchestr...

(ČT 24)

Jindřich Šídlo:

Jan Čulík v Britských listech položil minulý týden zajímavou otázku: Čím si vlastně Medek zasloužil svůj „statut celebrity“? A když on, proč ne třeba historik Vilém Prečan, který toho pro pád režimu udělal minimálně stejně jako Medek?

To si možná zaslouží debatu. Určitě to bylo přitažlivou kombinací jasných slov („Já bych z Čunkových ostud nevnímal detaily. Skoro všechno, co říká a navrhuje, je ostuda,“ pravil právě před rokem v rozhovoru pro LN), onoho mysteriózního hlasu z Vídně a tak nečeské vizáže vzpřímeného muže...

(www.respekt.cz)

NOEMI seznamka pro křesťany

- pro věřící všech věkových skupin
- kontakty včetně vzkazů a fotografií
- pobyty pro nezadané

Podrobné informace:

Noemi, Na Mušce 1124, 534 01 Holice,
tel.: 777 222 877

info@noemka.com

www.noemka.cz

Josef Reischig: objevovatel skryté krásy stvoření

Přinášíme vzpomínku na doc. RNDr. Josefa Reischiga, CSc., badatele, pedagoga a autora snímků z mikrosvěta buněk.

Memoriál Josefa Reischiga – pod tímto názvem se konal 22. října 2009 na Lékařské fakultě UK v Plzni ve spolupráci s firmou Olympus a Referenčními laboratořemi světelné a konfokální mikroskopie již tradiční seminář věnovaný demonstracím nejnovější přístrojové techniky i prioritních výsledků cytologického výzkumu. Označení „Memoriál“, většinou používané pro sportovní soutěže, bylo zde právem použito pro tento oblíbený vědecký seminář, protože mnoholetým organizátorem tohoto setkání biologů všech generací byl až do svého odchodu na věčnost doc. RNDr. Josef Reischig, CSc., od roku 1990 vedoucí Ústavu biologie Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Plzni.

■ SKRYTÁ KRÁSA

Proč ještě po řadě měsíců jsou naše vzpomínky na charismatického kolegu tak živé, že jej chceme připomenout i široké čtenářské obci časopisu *Universum*? Doc. Reischig v Plzni před 15 lety s nadšením založil místní pobočku České křesťanské akademie a stal se jejím prvním předsedou. Na akcích akademie (i pro Kolegia katolických lékařů) obětavě přednášel i s bohatou fotodokumentací. Ve svých umělecky i vědecky mimořádných mikrofotografiích zachytil a obdivoval skrytou krásu stvoření a k tomuto obdivu přivedl i četné návštěvníky výstav, kterých se uskutečnilo více než dvacet. Velké výstavy snímků doc. Reischiga byly středem pozornosti např. v Karolinu při oslavách výročí 650 let založení University Karlovy v roce 1998. Vernisáže výstav se účastnil i tehdejší papežský nuncius Mons. Giovanni Coppa. Mikrofotografie se velmi líbily také v roce 1996 mezinárodním účastníkům 8. Evropského kongresu FEAMC (tj. Evropská Federace asociací katolických lékařů) v dnešním Kongresovém centru v Praze, studentům a pracovníkům lékařských fakult v Praze a v Plzni i návštěvníkům Národního muzea. Řada fotografií doc. Reischiga byla převzata do knih, kalendářů a časopisů, pravidelně byly publikovány od roku 1995 v časopisu *Vesmír*. Kolega Reischig byl také vynikající

filmař, jeho snímek *Prvoci – bičíkovci* byl v r. 2000 oceněn jednou z hlavních cen Academia filmu Olomouc, ve školní výuce je s oblibou používáno jeho CD *Videoatlas bezobratlých živočichů*.

■ VĚDECKÁ ČINNOST

Uvedené tvůrčí aktivity byly ale doplněním Reischigovy hlavní, tj. vědecké a pedagogické činnosti. Byl absolventem Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze (1969) a zde i postgraduálně studoval metody výzkumu živočišných buněk a tkání stejně jako genetiku. Ve vlastní vědecké práci se doc. Reischig zabýval strukturou DNA a DNA – proteinových komplexů virově infikovaných buněk, karyologickými studii hybridů a lidskými parazitozami, aplikacemi moderních mikroskopických metod v biomedicinském výzkumu, genetikou nádorů i obecnými problémy molekulární biologie. V impozantním seznamu publikací Josefa Reischiga nacházíme 166 titulů a jen obdivujeme jeho renesanční všestrannost: byl úspěšným mezinárodně uznávaným vědcem, který se ve spolupráci s *Unité de Recherches sur les Rétrovirus et Maladies Associées* v Marseille zabýval i studiem viru HIV. Pro studenty Reischig vydal ve spolupráci s ostatními učiteli ústavu řadu skript, zaváděl nové metody, byl oblíbeným zkoušejícím, úspěšným řešitelem grantů a respektovaným šéfem. Až do svého onemocnění byl Josef aktivním sportovcem, výborně hrál hokej, tenis i fotbal, v mládí studoval a v roce 1968 úspěšně absolvoval i Fakultu tělesné výchovy a sportu.

Uznáním všestranných kvalit doc. Reischiga bylo opětovné získání mnoha hlasů v tajných volbách do Akademického senátu jak na Lékařské fakultě v Plzni, tak v rámci celé univerzity. Svou společenskou angažovanost chápal velmi odpovědně, byl obětavým předsedou Akademického senátu UK v Plzni a 16 let členem Ekonomické rady AS Univerzity Karlovy v Praze. Na rozdíl od profesionálních politiků neměl rád velká slova, ale udělal mnoho dobrého a i při složitých jednáních byl poctivý

Josef Reischig (6. 8. 1945 – 10. 8. 2008)

a upřímný. Také ve vědeckých a oborových radách Josef Reischig vždy dokázal rychle proniknout k jádru věci a tím přispívat k zdárnému jednání.

■ RODINA A VÍRA

I při všech uvedených aktivitách si vždy dokázal najít také čas pro rodinu a i s vnoučky se vypravit např. na diecézní pouť do Teplé. Josef Reischig byl hluboce věřící praktikující katolík, který dokázal spojovat vědu a víru a své přesvědčení neokázale, ale o to působivěji svým jednáním vyznával. Zůstal statečný a trpělivý i při těžké nemoci, pomocí na jeho Kalvárii mu byla obětavá péče manželky Libušky a synů i do posledních chvil trvalý kontakt s Lékařskou fakultou Univerzity Karlovy.

Pepíku, děkujeme ti za dlouholetou spolupráci. Často vzpomínáme na tvou velkorysost, na radost z dobrodružství poznání, které jsme prožívali u tvého konfokálního mikroskopu. Zůstáváš pro nás vzorem dobrého člověka a moderního křesťana.

Jitka Kočová

Hřebejkovo nenápadné unikání životu a vině

Kawasakiho růže je desátým filmem režiséra Jana Hřebejka a scénáristy Petra Jarchovského. Příběh respektovaného psychiatra Pavla Joska nastoluje téma spolupráce s StB a otázku vyrovnání se s vlastní minulostí.

Duo Hřebejk-Jarchovský patří mezi naše přední filmové tvůrce, kteří mají svoji věčnou diváckou obec. Kritické ohlasy se sice film od filmu liší, Kawasakiho růže byla nicméně přivítána jako jeden z jejich nejlepších filmů. Po několika svých tragikomediiích se tvůrci opět vracejí do minulosti našeho národa. Poté, co prozkoumali druhou světovou válku (Musíme si pomáhat), období těsně předcházející srpnové okupaci (Pelišky) i léta osmdesátá (Pupendo), věnují se opět době minulé, tentokrát ale se vši vážností. Aniž by se uchýlovali k jakýmkoli komickým odbočkám, nastolují od začátku vyprávění otázku osobního provinění a skrývání pravého obrazu jedince před společností i těmi nejbližšími. Téma lži a nutnosti uhýbat před pravdou rozvíjejí v několika motivických liniích.

Jarchovského scénář prorůstá do hloubky, nicméně trpí přílišnou rozkošatělostí a nadměrným počtem postav. Vedle ústředního charakteru váženého psychiatra Pavla (Martin Huba), jeho manželky (Daniela Kolářová), dcery Lucie (Lenka Vlasáková), emigranta Bořka (Antonín Kratochvíl) a estébáckého vyšetřovatele Kafky (Ladislav Chudík) se divákům představuje řada dalších postav.

Celý příběh je vystaven na postupném přibližování se pravdivému obrazu minulosti, která ale nikdy nemůže být skutečně postížena. K ústřední otázce viny spěje děj oklikou: nejdříve je upřena pozornost na závažné onemocnění psychiatrovy dospělé dcery Lucie a nevěru jejího manžela Luďka (Milan Mikulčík). Ten je součástí filmového štábu natáčejícího dokument o váženém psychiatrovi, bývalém předním disidentovi a Luďkovu tchánovi Pavlovi. Během natáčení se novinářům dostává do rukou spis StB, který na psychiatra Pavla vystupujícího jako morální autorita prozrazuje mnohé dosud neznámé skutečnosti. Obraz morální autority se rozpadá a dosud utajovaná minulost, nebo spíš její určitý obraz, začíná vyplouvat na povrch.

■ (NE)PRAVDĚPODOBNOST ZÁPLETKY

Kawasakiho růže je prvním filmem dua Hřebejk-Jarchovský, který se věnuje zásadním historickým otázkám české společnosti, aniž by se do inkriminovaných těžkých časů vracel jinak než prostřednictvím verbálních vzpomínek jednotlivých postav. Celé téma spolupráce s StB a kolaborace zůstává uchopeno pouze z pohledu přítomnosti. Postavy se konfrontují navzájem i samy se sebou a musejí uvažovat o svých hříších z mládí, aniž by se divák dozvěděl, jak to tehdy „doopravdy“ bylo. Hřebejk s Jarchovským jako by se tak poprvé úspěšně vyhnuli nařčení z vytváření falešného obrazu minulosti. To potvrzují i názory některých filmových kritiků či historika Jiřího Suka, který řekl: „Nemám pocit, že by v zápletku bylo něco, co by se nemohlo v realu stát.“ (viz debata nad filmem v LN otištěná 9. 1. 2010). V zápletku možná nikoli, ale v jejím uchopení ano. Minulost není od přítomnosti nikdy zcela odříznuta, vždycky se do současnosti promítá. Falšování minulosti se tak zde neprojevuje v zápletku, ale ve způsobu, jakým jsou její nositelé, tedy hrdinové příběhu, vystaveni.

Disident (a bývalý konfident) je nám představen jako člověk nanejvýš obdivuhodný, nonšalantní, oplývající vysokou mírou „aristokratičnosti ducha“. To samé lze říci i o estébákovi Kafkovi. Jeho projev je přespříliš blazeovaný, vzezření stejně jako u disidenta výjimečně elegantní. Možná chtěli tvůrci překonat klišé disidentů jako nemotorných intelektuálů poslouchajících undergroundové hudební skupiny a estébáků jako převážně hrubých bezcharakterních lidí. Obsazení a režijní vedení herce Martina Huby vede ale k opačnému extrému: psychiatr Josek je vykreslen jako člověk v jistém smyslu dokonalejší – ale ve své dokonalosti zcela neživý. A stejný dojem vytváří svým způsobem herectví i Ladislav Chudík v čistě záporné roli brutálního vyšetřovatele. Obě dvě postavy u nás vážených slovenských herců jsou odtrženy

Petr Jarchovský a Jan Hřebejk

od mnohem prozaičtější skutečnosti, jsou zbaveny skutečného života. Ostatní herci pak zůstávají podivně mdlí, i když v některých případech (zhrzený zeť Luděk) nejspíše jde o tvůrčí záměr. Z herců jsou tak paradoxně nejuvěřitelnější neherci: fotograf Antonín Kratochvíl v roli emigranta a novinář Jan Urban, který vlastně hraje sebe sama.

■ MIMO ŽIVOT

Film Kawasakiho růže pro mě obsahuje jedinou scénu, která se přibližuje „životu“ a tím je vypjaté střetnutí na kraji lesa, při kterém dochází k zásadnímu odkrytí minulosti mezi disidentovou manželkou (D. Kolářová) a její dcerou (L. Vlasáková). Pouze zde, ve chvíli, kdy se drama neodehrává u rodinného stolu, což bývá pokládáno za Hřebejkovu silnou stránku, ale v pošmourné a nevládné přírodě, vyplouvá na povrch skutečná zloba, touha po očištění a zbavení se tíhy minulosti. Pouze tehdy se setkáváme s životem pulzující energií, která se vymaňuje z jinak mrtvolné salónnosti filmového vyprávění.

Kawasakiho růže je vzhledem k tématu rozhodně odvážným krokem, ale nad síly dua Hřebejk-Jarchovský. Realitu života se filmu totiž nedaří zcela postihnout: Změkčuje ji a opět, i když jinak než v předchozích filmech, „peliškuje“, tedy nabízí divákům příliš vlnivý a hřejivý způsob setkání s námi samými. I když tak tentokrát nečiní skrze děj, ale „pouze“ skrze hlavní protagonisty příběhu. A Händlova árie rámuující celý příběh svoji vznešeností tento úskok z mnohem tvrdší reality jen potvrzuje. *Lukáš Jirsa*

Duch, který posvěcuje

Kardinál Tomáš Špidlík se 17. prosince 2009 dožil devadesáti let. Připomeňme si nejznámějšího českého jezuitu následujícím zamyšlením nad Duchem Svatým.

Pojem *duchovní* je tak důvěrně známý, že se nestaráme o to, abychom jej definovali. A přece zdánlivá jednoduchost v sobě skrývá komplexní skutečnost. Původní pojetí si představovalo ducha materiálně jako schopnost dýchat (srv. řecké *πνεύμα*, *duch* nebo latinské *anima*, výraz, který má stejný kořen jako řecké *άνεμος*, vzduch, vítr). Asketi starobylé Indie jej začali ztotožňovat s vnitřní silou dobra, v protikladu s tělem. Pro řecké metafyziky je duch nesmrtelnou částí člověka, tedy to, co my nazýváme *duší*.

V Bibli je duch dech života. Ale rozhodující charakteristikou biblického pojmu duch je bezprostředně spojení s Boží osobou (a nejen s víceméně božským prvkem lidské osoby). Dějiny spásy nám dávají nahlédnout ducha Božího v jeho díle; u Pavla se stává duch základem křesťanského života: *Duch Boží, Duch Kristův, Duch Páně a Duch Svatý*.

Když Pavel mluví o činnosti Ducha Božího, rozlišuje v jednom úryvku v křesťanu „ducha, duši a tělo“ (1Sol 5,23). Otcové tedy měli k dispozici trichotomickou formulaci, která se později na Východě stala tradiční. Velkou zásluhou Ireneje se stalo to, že překonal v polemice proti gnostikům pojem *duchovní přirozenosti* (ve smyslu *nehmotné*). Irenej rozlišuje zřetelně dar Ducha, který nazývali scho-lastici nadpřirozený, od dechu, kterým žije člověk jako živočich. „Dokonalý člověk je tvořen třemi prvky: tělem, duší a Duchem; to, co přináší spásu a dává formu, je Duch...“ [1] Tato víra v Ducha je stále zřetelněji potvrzována: člověk je charakterizován jako *pneumatikos*, z důvodů přispění Božího *Pneuma*.

■ OSOBNÍ PŘEBÝVÁNÍ DUCHA

Když bylo na Chalcedonském koncilu (381) potvrzeno, že Duch Svatý je osoba, byla pro teologii otevřena k diskusi druhá otázka: je spásná činnost třetí Boží osoby v církvi a v každém věřícím osobní, nebo se musí chápat jen ve smyslu všeobecném? Západní teologie mluví o stvořeném daru, který tvoří novou kvalitu duše a je základem nových vztahů milosti duše samotné s Duchem, je darem nestvořeným. Milost jako taková však je výsledkem Boží činnosti *ad extra* všech tří osob, o níž se mluví jako o nadpřirozeném stavu, *habitu*.

Východní otcové však trvají neochvějně na osobním přebýváním Ducha, takže se křesťan stává „jednou duší s Pánem“ [2]. Tak například podle Afráta Syrského je nám dán Duch Kristův jako dar tak důvěrně, že se stává nejduchovnější částí nás samotných, našeho pravého já. Takže ti, kdo budou zatraceni, budou „rozpuštěni na dvě části“: tím je myšleno „úplné oddělení od Ducha“ [3]

Jak smířit tato dvě tvrzení otců? To není těžké. Duch Svatý je Bůh. Jak pochopit přítomnost Boží na nějakém místě? Bůh je přítomen tam, kde působí. A kde působí, tam tvoří a proměňuje skutečnost. Bůh, který působí v duši, je přítomen a výsledkem jeho činnosti je stvoření milosti (jak tvrdí západní teologové), obraz a podobenství s Bohem (jak se vyjadřují východní teologové). Dogmatik Matthi-

as Joseph Scheeben to znázorňuje přirovnáním: duše je jako vosk, Duch působí tak, že sem vtiskne pečeť. Ale je rozdíl mezi působením Božím a působením člověka. Člověk, který vtiskne pečeť, se vzdálí a pečeť ve vosku zůstane. Zatímco pečeť Ducha je nemyslitelná bez jeho činnosti.

■ KŘEŠŤANSKÝ ŽIVOT JE POSTUPNÁ SPIRITUALIZACE

Přítomnost Ducha je postupná, protože svojí povahou je dynamická. Teofan Zatvornik shrnuje tradiční učení o duchovním životě takto: „spocívá v proměně duše a těla a v jejich vstupu do sféry Ducha, tzn. v postupném zduchovnění duše a těla.“ [4]

Ale duchovní život má také rozhodující vliv na naše vztahy s bližními a také na naše vztahy s nerozumnou přírodou. Člověk, povoláný do duchovního života, uskutečňuje vlastní duchovní cíl prostřednictvím *spiritualizace kosmu*. Konkrétně, účinky Ducha jsou vyjádřeny tituly, které mu církev propůjčuje: Posvětitel, Oživovatel, Osvětitel, Očišťující, Působící...

Skutečnost, že důvěrnost mezi naším duchem a Bohem je osobní, znamená, že je dialogální a že se projevuje především modlitbou. Proto se modlíme *v Duchu*. V tomto smyslu obsahuje každá modlitba implicitní *epiklezi*, aby sama modlitba byla pronášena v síle Ducha Svatého, protože je „pozvednutím Ducha“ (zde píšeme velké písmeno D a ne pouze malé písmeno). A v skutku v eucharistické modlitbě je *epikleze* výslovně přítomná.

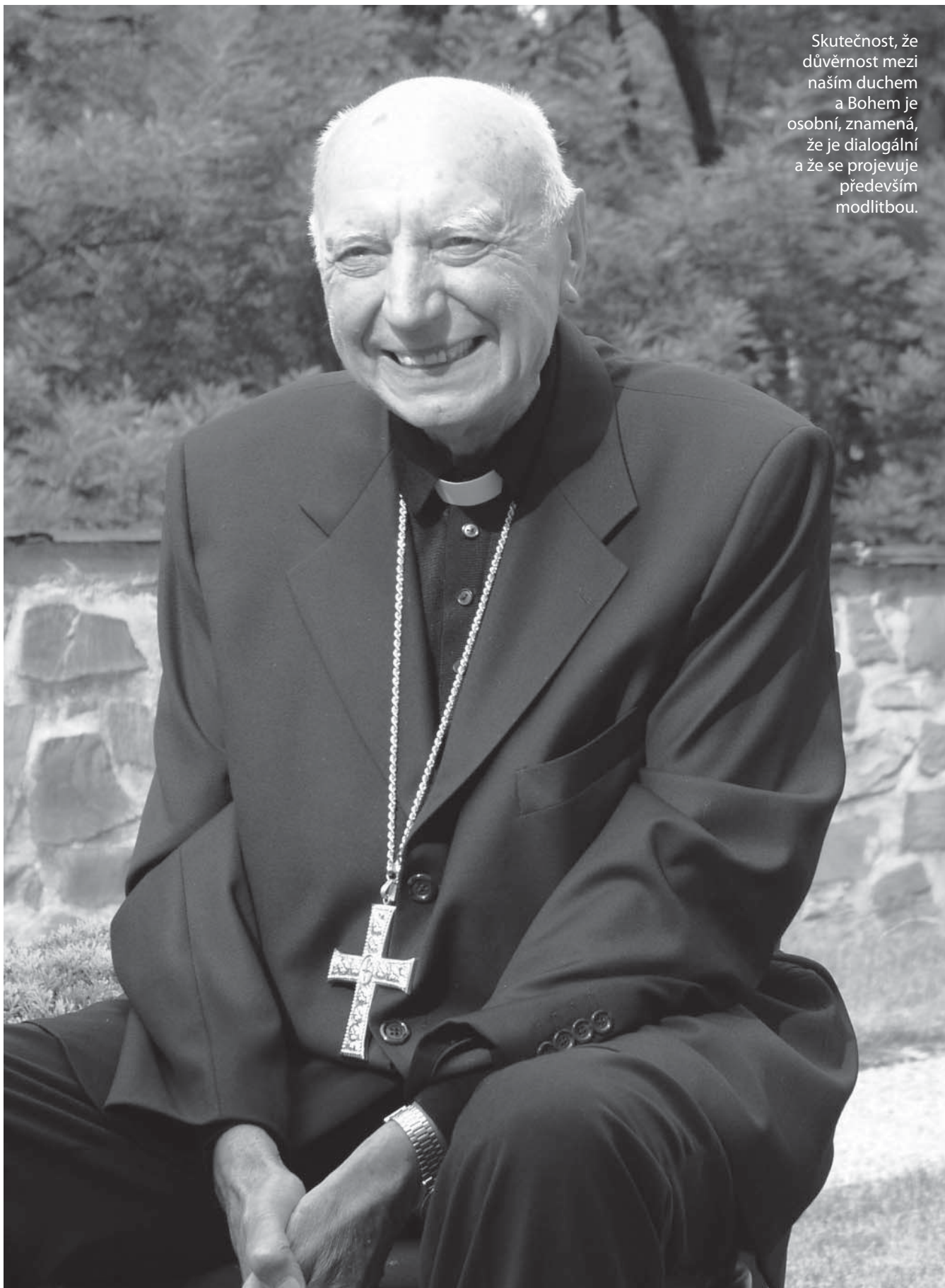
Ruský populární divotvůrce Serafin Sarovský vysvětloval toto tajemství svému duchovnímu synu takto: „Kněží doporučují chodit do kostela, modlit se, žít podle Božích příkázání, konat dobro, protože tím se dosahuje cíle křesťanského života... Ale odstranili modlitbu, půst, bdění a jiné křesťanské pobožnosti, které jakkoli se mohou zdát samy o sobě dobré, nejsou cílem křesťanského života, i když pomáhají k němu dojít. Pravým cílem křesťanského života je získat Božího Ducha. Co se týká modlitby, postu, bdění, almužny a každé jiné dobré činnosti ve jménu Krista, jsou pouze prostředkem k nabytí Ducha Svatého.“ [5]

Z publikace Vnitřně zakoušet. Eseje pro duchovní cvičení vydalo nakladatelství Refugium, 2009.

LITERATURA:

- [1] Irenej, *Adversus haereses*, 5,9,1–2, in PG 7,1147.
- [2] Pseudo-Makarius, *De caritate*, 24, in PG 34,928b.
- [3] Bazil Veliký, *Tractatus de Spiritu Sancto*, 16 (francouzský překlad *Sur le Saint-Esprit*, SC 17b, Cerf, Paris 1968, s. 388).
- [4] Teofan Zatvornik, *Письма о христианской жизни*, Izd. Atonsk. Panteleimonova monastyrja, Moskva 1903, s. 247.
- [5] Gorainoff, I., *Serafino di Sarov. Vita, colloquio con Motovilov, insegnamenti spirituali*, P. Gribaudi, Torino 1981, s. 156.

Skutečnost, že
důvěrnost mezi
naším duchem
a Bohem je
osobní, znamená,
že je dialogální
a že se projevuje
především
modlitbou.

Jan Balík: Na cestě s mladými

Již před několika lety vyšla kniha patera Jana Balíka „Na cestě s mladými“ (Paulínky, 2004). Tato nenápadná knížka by neměla být přehlédnuta, protože obsahuje velmi fundovaně a přitom „čtivě“ zpracované stále aktuální téma pastorační mládeže.

Autor vychází ze svých důkladných znalostí teoretických a současně ze svých dlouholetých praktických zkušeností s mladými lidmi. Význam knížky je však ojedinělý i v tom, že k tématu přistupuje důsledně v pojetí Jana Pavla II., které bylo vzhledem k mládeži tak plodné a úspěšné. V tomto rozsahu navíc problematika nebyla zpracována nejen u nás, ale ani v zahraničí.

Přístup k mladým a možnost pomoci jim na jejich dnešních nesnadných cestách je v současnosti i zájmem celé společnosti: např. v pojetí Světové zdravotnické organizace (a seriózních) vědců a lékařů je dnes zdraví mládeže definováno nejen nepřítomností nemoci, ale i nepřítomností rizikového chování (drogy, poruchy chování, rizikové chování sexuální) a naopak přítomností zdravého osobnostního vývoje, u něhož je důležitá i složka spirituální (biopsycho-sociálně-spirituální pojetí jedince). Je statisticky prokázáno, že jasným ochranným faktorem v dospívání je víra a účast na životě církve. Z hlediska celé společnosti je proto tato kniha vítaným pomocníkem a základem pro rozvíjení zdravé spirituality mládeže.

V Úvodním slově této knížky biskup Mons. Jiří Paďour mimo jiné praví: „V mladých lidech je nesmírný potenciál dobra a tvořivých schopností.“ Ovšem k jejich rozvinutí a uplatnění v životě potřebují určitou pomoc – praktickou, ale i poznání radostné zvěsti a přijetí naděje. Právě o tom zasvěceně pojednává tato kniha.

V současnosti u nás vyšla řada knížek o mládeži i od věřících pracovníků s mládeží, které analyzují situaci, zkoumají v této souvislosti cesty církve, hledají účinné postupy. Balíkova monografie však podle mého soudu zaujímá určité zvláštní postavení – svým komplexním pojetím,

jasným směřováním a hloubkou. Přitom není méně otevřená problémům tápající mládeže, spíše ji spolehlivěji vede. Dotýká se všech podstatných otázek, které v práci s mládeží přicházejí, a odpovídá na ně. Je proto výbornou pomocí jak pro kněze, tak i pro nejrůznější pracovníky s mládeží.

Její předností je i jasné stanovisko autora v řadě věcí, v nichž mládež tápe. Balík vždy vychází z požadavku Jana Pavla II: radikalizace evangelizace. Víme, že toto stanovisko přináší v životě dobré výsledky a přispívá k tomu, že máme v naší zemi určitou aktivní a pevně zakotvenou část mladé populace v katolické mládeži.

Kniha je i při složitě problematice velice „čtivá“, psaná krásnou dikcí. Problematika je přehledně utříděna, kapitoly jsou vyvážené, omezují se na podstatné věci a ty vysvětlují jasně, nezabíhají do zbytečných podrobností. Jasně přitom formulují věci nejisté a sporné.

Autorka doc. MUDr. Jana Hamanová, CSc. je předsedkyně České společnosti dorostového lékařství České lékařské společnosti J. E. Purkyně

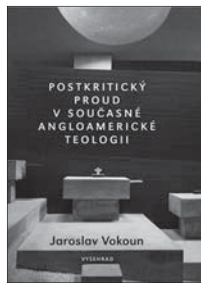
PŘEHLED JEDNOTLIVÝCH KAPITOL:

- I. *Biblické inspirace pro pastorační mládeže.*
- II. *Pohled zpět nás učí: Historie práce s mládeží v církvi.*
- III. *Mladý člověk současnosti: Co mladé dnes formuje, co potřebují.*
- IV. *Jaké výzvy dává mladý člověk církvi: Jaká jsou úskalí při setkávání mládeže s církvi?*
- V. *Papež Jan Pavel II v dialogu s mladými: Světové dny mládeže, papežova poselství.*
- VI. *Pohled na pastorační mládeže v ČR: Shrnutí období od r. 1989 do současnosti. Vývoj jednotlivých složek: sekce pro mládež ČBK, diecézní centra mládeže ad.*
- VII. *Podněty k duchovnímu rozhovoru s mladými: Svátost smíření – specifické situace u mládeže. Potřebné vlastnosti a postoje doprovázejícího.*
- VIII. *Postřehy k svátostnému rozměru pastorační mládeže: Svátosti, katechumenát – specifika u mládeže.*
- IX. *Výchova k lidské lásce a s ní souvisejícím ctnostem: Vychází z hlubokých znalostí mládeže, teologie, ale i odborných faktů různých vědních oborů. Dotýká se palčivých jevů v lidské sexualitě.*
- X. *Povolání jako cesta k naplnění života: K zasvěcenému, ale i rodinnému životu. Úskalí, ale i pomoc církve.*
- XI. *Postava animátora společenství mládeže: Analýza i syntéza bohatých vlastních zkušeností.*
- XII. *Úloha kněze v pastorační mládeže: Co od něho mládež potřebuje, možné nesnáze. Vymezení a odlišení působnosti kněze od psychologa, psychiatra, i poznámky k jejich spolupráci.*
- XIII. *Na cestě k prožívání společenství: Malá společenství vůbec, zvl. mládeže, vztah k církvi. Jejich cíle, úskalí. Praktické aspekty a zásady.*
- XIV. *Dobrovolnická služba mládeže – znamení doby*
- XV. *Nenechat si radost pro sebe. Autorovy publikované články a přípravy na rozhovory – byl řadu let mluvčím Sekce pro mládež ČBK. Výstižné formulace některých zásadních faktů o mládeži a jejich potřebách a otázkách.*
- XVI. *Myšlenky biskupa Jiřího Paďoura (od roku 2000 delegát České biskupské konference pro mládež).*

Jaroslav Vokoun

Postkritický proud v současné angloamerické teologii

Vyšehrad 2009

„Kniha nechce být jen informací o jednom z teologických programů, ale je také příspěvkem do diskuse, jak *dělat teologii po moderně*.“ (str. 17) Obsahem práce Jaroslava Vokouna je přiblížení pozic

některých angloamerických autorů, kteří různým způsobem zasáhli do diskuse vyvolané Lindbeckovou knihou *The Nature of Doctrine*. Kniha je rozdělena do dvou částí: inspirace postkritické teologie (Polányiho filozofie poznání, inspirace MacIntyreem a filozofií jazyka) a aspirace postkritické teologie (postliberalismus, evangelikální reakce, kanonicko-lingvistický přístup, postmoderní konzervativní teologie, vědecká teologie a postkritická ortodoxie).

První kapitola přináší filozofickou reflexi postkritické rekonstrukce. Polányi se pokoušel najít pozici mezi absolutním poznáním tradičních epistemologií a relativismem. Poznání nemůže být nezávislé na osobách, ale nemůže ani upadat do subjektivismu. Dalšími předpoklady jsou rehabilitace autority, náboženského poznání, víry a jejího vztahu k rozumu.

Druhá kapitola se zaměřuje na teology navazující na práci MacIntyre, který nabídl přístupy a závěry aplikovatelné na situaci církve: fragmentace v důsledku ztráty cíle, znovuoživení tradice a nový monasticismus (nikoli jako únik ze světa, ale možnost žít víru, překonat fragmentaci v malých společnostech).

Obsahem třetí kapitoly je postkritická teologie, která se nechala inspirovat Wittgensteinovým a Austinovým obratem k jazyku. Briggs nabízí studii vyznání víry (a hříčů) z hlediska teorie mluvního aktu. Thiselton aplikuje Wittgensteinův výklad o jazyce i na liturgii.

Druhá část knihy začíná kapitolou o postliberalismu po Lindbeckovi. Jeho fundamentálně teologický projekt spojuje luterské a katolické důrazy a nabízí ekumenické možnosti. Postliberální teologie v praxi se nemá zabývat pouze metodologickými problémy, ale i živými a kontroverzními tématy. Plancher nastoluje otázku Boží zranitelnosti, obnovení obrazu Boha jako trpícího služebníka, kde Boží utrpení je formou lásky, nikoli nedostatku moci. Pro Harinka se diasporní židovství stává vzorem pro

model církve v postmoderní době, nikoli jako trest, ale jako poslání. Závěr kapitoly je zaměřen na zástupce postliberálního katolicismu Roberta Barrona.

Pátá kapitola vychází z Lindbeckova přesvědčení, že budoucí postliberální badatelský program bude realizován evangelikály. Následující kapitola se zaměřuje na kanonicko-lingvistický přístup Vanhozera, který chtěl překonat největší slabinu Lindbeckova přístupu, nahrazení primátu Písma autoritou interpretující komunity. „Teologie pojetá kanonicko-lingvisticky má být postliberální svým zaměřením na praxi společnosti, avšak postkonzervativní svým důrazem na následování autoritativního kanonického scénáře.“ (str. 166) Přínosná je jeho metafora dramatu, dějiny spásy jsou Božím dramatem o pěti dějstvích, z nichž to poslední čeká na své dovršení.

Postmoderní konzervativní teologie Nancy Murphy je obsahem sedmé kapitoly. Jejím „cílem je koncipovat konzervativní teologii v postmoderním rámci.“ (str. 194) Má tři rysy: převaha Písma nad zkušeností, představa zvláštních Božích činů v dějinách světa, možnost činit výroky s nárokem na pravdivost křesťanství.

V závěru se Vokoun věnuje McGrathově vědecké teologii, která je charakterizována otevřeností směrem k tradici křesťanství, ale i k přírodovědnému poznání. Nechce být dokazatelnou teologií, využít přírodní vědy k svému dokázání. Vstupování na tenký led může přinést i jistá rizika (deismus, ateismus), ale skrze poznání stvoření se může člověk přibližovat poznání Boha.

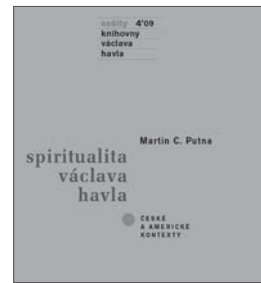
Poslední kapitola nastiňuje postkritickou ortodoxii Odena jako snahu o obnovu původního ekumenismu. Důležitým zůstává prostor věnovaný metodě konsenzu ve staré církvi a na samém konci je přiblížen jeho pohled na teorii stvoření.

Vokoun v závěru uvádí, že se kniha místo představení angloamerické postmoderní teologie změnila v knihu o tom, jak dělat teologii v postmoderní době, čímž splnila cíl, který si kladla již v úvodu. Postmoderní teologie je: *liturgická, postfundacionalistická, kriticky a sebekriticky postmoderní, církevní, ortodoxní, objevující tradici církve, personální a narativní, ekumenická*. Kniha bude jistě inspirovat k hlubšímu přiblížení se k některému z probíraných proudů, nezodpovězené otázky či neprobádané oblasti vzbudí touhu po jejich prozkoumání. *Lucie Matulová*

Martin C. Putna

Spiritualita Václava Havla: české a americké kontexty

Knihovna Václava Havla, 2009

Mezi několika životopisnými publikacemi o Havlovi zaujímají zvláštní místo dva útlé a na první pohled příbuzné spisky: *Víra (u) Václava*

Havla Milana Balabána a *Spiritualita Václava Havla* Martina C. Putny. Teolog Balabán se soustředí na filozofii vyplývající z Havlových Dopisů Olze, přičemž vírou míní především stav ducha, tedy nikoli přímo konfesi, ale „základní či spíše zakládající přístup ke skutečnosti“.

Putnova vymezení spirituality o trochu více směřuje k náboženskosti. Putna se snaží o načrtnutí Havlova myšlení nejen z filozofického ale i náboženského úhlu. Širší je také jeho záběr – kromě Dopisů Olze, jež shodně s Balabánem považuje za hlavní stopu Havlova filozofického a spirituálního myšlení, se autor věnuje i Havlovým rodinným kořenům a dalším myšlenkovým zdrojům. Putna postupuje diachronně, přičemž začíná u T. G. Masaryka, u nějž nachází styčné body s myšlením Havlova otce Václava M. Havla. Ten podobně jako Masaryk čerpá z amerického unitářství a zdůrazňuje „duchovní, ale necírkevní hodnoty“.

Putna vykresluje Havlovo vztahování se k víře a transcenci od raných let až do konce jeho prezidentství, přičemž klade důraz na období začínající v pozdních 70. letech. Tehdy se utvořila skupina Kampademie, „Akademie sídlící na Kampě“, jejíž členy byli R. Palouš, Z. Neubauer, D. Kroupa, T. Halík či I. M. Havel. Právě toto uskupení mělo na Havla mohutný vliv po celá 80. léta a jak Putna podotýká, kromě Ivana M. Havla šlo o katolíky.

Autor ukazuje, jak se Havlovo smýšlení o transcenci během 90. let rozvolňuje, jak je pro něj slovo Bůh příliš silné, a proto dává přednost výrazům jako „horizont, který dává životu smysl“, „absolutní horizont“ či neurčité „cosi“.

Putnova stručná studie je doprovázena množstvím fotografií doplněných citáty z Havlových textů a vychází v nepravidelné čtvrtletní edici Sešity Knihovny Václava Havla.

Lukáš Jirsa

Mathias Jung Malý princ v nás

Portál 2009

Německý psycholog rozebírá Saint-Exupéryho symbolický příběh očima psychoanalytika. Otevírá klíčová témata individuace, aby ukázal, že není lidského růstu bez strachu a úzkosti, že není pravé svobody bez přitakání smrti.

Ačkoli se v půvabné knížce obrací Saint-Exupéry k dětem, fakticky ji tenkrát v roce 1943 věnoval dospělému – pronásledovanému Židovi Léonu Werthovi. Jistě ne náhodou.

Malý princ není jen školou a oslavou lidské lásky, ale zároveň v očích psychoanalyzy i „zповědním zrcadlem“. Nepřekvapí, že lék proti panovačnosti, marnivosti, závislosti, podléhání mamonu či neuróze i proti falešnému vědátorství, vidí v návratu k onomu vitálnímu dítěti v nás. Tam vidí zdroj duševních rezerv. („Často v procesu terapie doporučuji člověku, který konečně znovu objevil sebe jako dítě a zamiloval si jedinečnost toho malého děvčete nebo chlapce, aby si svou fotografií hrdě zavěsil na stěnu a vedl s ní každodenní láskyplné rozhovory.“) Jmenovec C. G. Junga si však všimá i toho „nejdražšího“, co v životě máme – času, přátelství, lásky a svobody, včetně svobody přijmout smrt jako součást života, jako „sestru smrti“.

Jungova esej je hutnou provokativní sondou, zasahuje čtenáře v roli malého prince, pilota, úsměvných obyvatel malinkatých planet i v roli těch, kdo se takovým postavičkám snaží porozumět a pomoci. V tomto smyslu jde opravdu o moderní zповědní zrcadlo. Ovšem Saint-Exupéry ke křesťanské víře až tak blízko neměl a Jung jeho humanistický postoj respektuje. V tomto smyslu toto zrcadlo tiše klade ještě jednu otázku: Nakolik si vystačíme s lidumilným humanismem završeným prozřením, že „musíme umírat jako jedinci, aby rod žil dál“? Nebo si dokážeme ochránit důvěru malých dětí, že se vrátíme jednou domů, aniž bychom spekulovali o detailech? Přímočaré nasměrování čtenáře k jádru klíčových životních témat je obdivuhodné. Nejsilnější je však Jungovo zamyšlení tam, kde je jako psycholog doma.

Josef Beránek

Jiří Hoblík Proroci, jejich slova a jejich svět

Vyšehrad, 2009

Knih je dosud největším a nejobsáhlejším dílem Jiřího Hoblíka, religionisty a teologa působícího na filozofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Zabývá se prorockým fenoménem

obecně a v jeho rámci tou nejnámější a nejlépe dokumentovanou oblastí, hebrejskou profétii. Po určení předmětu tázání (jímž je fenomén profétie v historii) poskytuje autor dějinný přehled prorocství a jeho vývoje na Předním východě a v raném křesťanství. Začíná nejstaršími doklady působení proroků v Mezopotámii a přes aramejské a další doklady přichází k hebrejské profétii. Přehled končí analýzou prorocství v rabínském židovství a v raném křesťanství.

Hebrejská profétie zaujímá nejvíce prostoru už ve II. části, jelikož však představuje nejlépe dokumentovanou starověkou profétii, je jí a její povaze speciálně věnovaná ještě celá III. část. Zde se autor věnuje nejnovějším aspektům tohoto fenoménu, od jejího společenského zasazení až po otázku formy i obsahu.

Knih je podrobným přehledem všech hlavních témat profétologie, kterýžto termín používá autor jako ekvivalent pro německý termín Prophetenforschung. Publikace tak stojí na pomezí religionistiky a bibliistiky. Pojednává o prorocství jako o dějinném náboženském fenoménu, který není nutně omezen na jednu víru či národ, a snaží se tento fenomén za pomoci dostupných pramenů co nejlépe popsat. Autor pečlivě rozlišuje prorocký fenomén jako takový, a prorockou literaturu, kterou známe ze Starého zákona. Té užívá jako jednoho z pramenů, aniž by pro něj ovšem představovala přímý předmět výzkumu. Nutno však dodat, že se jeho práce (již pro povahu pramenů) soustřeďuje právě na hebrejskou profétii a popisuje fenomén, jenž byl nedílnou součástí světa starověkého Izraele a z něhož vzešla celá jedna obsáhlá část starozákonních spisů. Jedná se tedy o knihu spadající také do oblasti biblického bádání.

Knih je velmi přínosným příkladem propojení několika (byť relativně blízkých) studijních oborů. Lze ji vřele doporučit všem, kdo se zajímají o téma prorocství nejen ve Starém zákoně. Adam Mackerle

Eva Pavlíková, Karel Sládek a kol. Sociální situace a religiozita ukrajinských migrantů v ČR

Pavel Mervart, 2009

Ukrajinská minorita patří v ČR k nepočtenější a nejnámější, přesto vůči ní přetrvává jistá nedůvěra.

Předkládaná kolektivní publikace autorů z Centra pro studium migrace při KTF UK se snaží o prolomení této

bariéry. Těžiskem zpracovaného výzkumu jsou totiž dvě fasety běžného života Ukrajinců v ČR, a to na jedné straně sociální situace a obtíže spojené s mnohdy pololegálním pobytem na našem území, na straně druhé náboženský život a možnosti praktikovat svoji víru ve změněných životních podmínkách. Výzkumů na téma sociálního statusu migrantů v ČR proběhla celá řada, ovšem religiozita v nich nemá větší zastoupení. Autoři se tedy po úvodních kapitolách věnovaných metodologii a historické analýze ukrajinské migrace na našem území zaměřili formou hloubkových rozhovorů na každodenní realitu náboženského života. Témata jako jsou neděle a svátky církevního roku v souvislosti s pracovní dobou, vliv migrace na individuální náboženský život, odlišnost náboženského života na Ukrajině a v ČR a další nabývají nebývalé bezprostřednosti díky „neučesaným“ citacím z uskutečněných rozhovorů.

Významný podíl v procesu zapojení migrantů do nové společnosti přičítají autoři integračnímu potenciálu církví, především církve řeckokatolické, ke které se jich většina hlásí. Je však jisté, že ztížené pracovní podmínky často vedou jednotlivce k návštěvě kostelů jiných církví. Průzkum také odhalil, že „víra migrantů a jejich lepší integrace spolu úzce souvisí“. Mnozí z migrantů teprve zde, v nových podmínkách, kde jsou nuceni svoji víru více reflektovat, zažívají druhou konverzi. A pokud se aktivně účastní církevního života, mnohem lépe zvládají nelehké podmínky, spojené s pobytem v cizině.

Pomyslná druhá část publikace se věnuje sociálním podmínkám ukrajinských migrantů, roli rodiny, a také úřednímu šimlu všudypřítomné byrokracie.

Přestože by si téma integračního potenciálu církví zasloužilo podrobnějšího zpracování, je třeba ocenit širí záběr uťlé publikace a knihu doporučit i pracovníkům neziskových organizací či státních institucí pracujících s migranty. Martin Staněk

Édith de la Héronnière
Teilhard de Chardin
(Mystika přerodu)
Refugium 2009

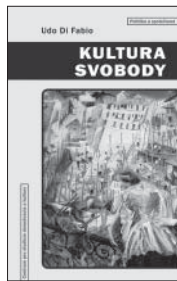
Knížka předkládá duchovní životopis velkého francouzského jezuitu, který po celý svůj bohatý a plodný život hledal a také – byť nesnadno – nacházel soulad mezi svou vědeckou činností a věrností katolické

církví. Právě toto nesnadné a statečné hledání může v našich podmínkách působit nejdříve překvapivě a někdy asi i rovnou odpudivě. Chardinův příklad střetu osobní křesťanské svobody s církevní autoritou je působivý a velmi podnětný i pro velký počet dnešních křesťanů. Život z víry a současně v křesťanské svobodě má v moderním a postmoderním světě svá zvláštní úskalí, jmenovitě v důsledku stále ještě neutuchajícího sporu vědy a víry v srdcích mnoha křesťanů. V tomto ohledu je Chardin, paleontolog a zároveň kněz a mystik, průkopníkem nového, široce pojatého křesťanského přístupu k evoluci světa, vývoji druhů a člověka, který připadá i dnes ještě mnohým nepřijatelný, protože neslučitelný s biblickým příběhem Stvoření.

Jako každý, kdo postupuje nevyšlapanou cestou, nechává se i Chardin mnohdy vést nejen prvými hmatatelnými objevy, ale také svou intuicí. Otevírá netušené, mimořádně zajímavé perspektivy, v jednotlivostech se ovšem občas mylí. Autorka nám nenabízí vyumělkovaný svatopisecký portrét, ale celého Chardina s jeho genialitou i s jeho slabostmi, depresi a tápáním. Výsledkem je portrét skutečného duchovního dobrodruha, za kterého se i on sám také pokládal, k nemalému zděšení malých dušiček ve svém okolí. Malodušní lidé se najdou v každém lidském společenství a nescházeli ani v tehdejší církevní instituci. Chardinovi trvale ztěžovali život, a autorka si ani při popisu těchto napětí a sporů nebere servítek.

Výsledkem je nesnadná, ale poctivá a vzrušující kniha. Je mimo jiné svědectvím Chardinova hledání výrazu pro jeho vlastní duchovní objevy, z čehož také vyplývá obtížnost překladu jeho textů. Podobně to i s knihami o něm, což dokládá i předložený překlad knížky Edity de la Héronnière: Obsahuje komplikované jazykové konstrukce a tu a tam i nepřesnosti, to vše by ale nemělo bránit čtenářskému zájmu o tak zajímavý a podnětný text. *Petr Kolář*

Udo di Fabio
Kultura svobody
CDK 2009

Knih Uda di Fabia, soudce německého ústavního soudu, se zabývá pojmem svobody. Di Fabio se jasně řadí do konzervativního (či konzervativně-liberálního) proudu myšlení, a tak současné charakteristiky Západu v čele

s důrazem na osobní práva a ekonomicko-technicistní myšlení podrobuje důrazné kritice. Upozorňuje na vyčerpanost Západu, která se projevuje nejen zúžením na technicko-ekonomicko-hedonistické prožívání světa a pojetí svobody, ale také např. stárnutím populace a nevolí společnosti k výchově dětí (a jejím společenskému ocenění). Autor odhaluje nedůvěru Západu ve své vlastní zakládající ideje vyrůstající z osvícenství. Začátek vrcholné fáze odporu vůči tradici klade, ve shodě s mnohými dalšími intelektuály, do revolty roku 1968. Ta mířila především proti „etice povinnosti“, kterou vyznávaly střední vrstvy. Z tohoto odporu vyplývající interpretace světa (přednost individuální vůle před společenstvím, preference materiálních aspektů života, sexuální revoluce, boj za rovnoprávnost pohlaví atd.) ale nyní naráží na své hranice. Západ se ocitá ve velkém zmatku, hodnoty a vztahy, které byly narušeny (autorita, náboženství), se najednou ukazují jako těžko nahraditelné. Naše civilizace si přestává věřit, což ohrožuje její život, protože „nejen jednotlivec, ale i politické společenství si musejí svoji existenci přát“. A bez etosu životního konceptu, „který lidské bytosti naplňuje vášní a radostí a který se jim jeví jako něco smysluplného a cenného“, vůle k životu mizí.

Autor se kromě postavení individua ve společnosti věnuje také funkci státu a větších společenských celků. Zabývá se i vznikem celosvětové společnosti, jejíž jednota bude kromě určité shody (hospodářství, věda, základní lidská práva) založena především na mnohotvárnosti vzájemných vztahů, vzájemné úctě a respektu.

Di Fabio se kromě kritiky současného stavu zabývá i možnostmi nápravy. Cestou má být návrat k intimitě rodiny a hodnotám s ní spojeným, k barvitěmu prožívání napětí mezi mužem a ženou a také návrat k aktivnímu výkonu jednotlivce při tvorbě duchovních a materiálních hodnot, který převezme odpovědnost za sebe a přestane se spoléhat na přetížený stát. *Lukáš Jirsa*

Bernhard Häring
V bezpečí a svobodě
Barrister & Principal 2009

„Zažívali jsme církev, která se odvažuje na otevřené moře, která se nechává přetvářet z církve latinské na síl země,“ říká o vrcholném období svého života, II. vatikánském koncilu, významný německý teolog

v předložené autobiografické publikaci. V jedenácti kapitolách se Häring několikrát vrací k důležitým událostem dětství, studii a vojenské služby, aby ukázal, z jakých zdrojů čerpal na poli morální teologie, při dobrodružných jednáních koncilu i v neúnavném pastoračním působení.

Toužil být misionářem, ale jeho kritický postoj k tehdejší morální teologii příkazů a zákazů jej zavedl na akademickou dráhu a k tvorbě díla *Zákon Kristův*, které dává tomuto oboru zcela nový biblický a ekumenický rozměr. Poutavě líčí drsné zkušenosti z doby 2. světové války. Vypráví příběhy překvapující solidarity a pomoci mezi lidmi „nepřátelských“ národů i různých církví, jak je jako příslušník wehrmachtu zakusil s francouzskými protestanty a s pravoslavnými na Ukrajině a v Rusku. Tak se stal hlasatelem „*lásky odstraňující nepřátelství*“, zastáncem „*primátu milosti před zákonem*“.

Stěžejní 10. kapitola nazvaná *Moje zkušenost s církví* pak přesvědčivě ukazuje na pevné propojení jeho osobní cesty víry s cestou a osudy církve. S inkulturací koncilu pomáhal v deseti zemích Asie, sedmnácti zemích Afriky a v celé Latinské Americe. Všude byl znám hlubokou úctou k místní kultuře. „*Nemáme právo oktrojovat Afričanům či Asiatům evangelium v evropském pojmovém aparátu a způsobu myšlení*“, zdůrazňuje.

Tyto postoje však vyústily až v konflikt s římskou Kongregací pro nauku víry. Bez jakékoliv stopy hořkosti Häring vysvětluje: Stály tu proti sobě dva modely chápání církve a křesťanské svobody. Disciplinární řízení mělo vliv na jeho zdraví a propukla u něj rakovina hrtanu. „*Utrpení ze zneuctivajícího procesu je přímo úměrné mé lásce k církvi*“, vyznává.

Knih může být velkým povzbuzením pro všechny, kdo usilují o to, aby výzvy posledního koncilu byly v církvi naplněny, kdo si přejí, abychom se stávali „*svěprávnými křesťany, spoluodpovědnými za církev a svět*“. *Jana Zajícová*

Zápisník Petra Koláře

■ FIKTIVNÍ ŽIVOT

Celá společnost je jednou velkou fikcí, tvrdí francouzský historik Jacques Baynac.

Opravdová skutečnost je v ní přítomná jen v roztroušených kouscích, jako jsou údajně pravé kousky ovoce roztroušené v údajném bio-jogurtu s přehnanou cenou. Místo společenství, tvořícího společnost, zaujal trh, jednotlivec v něm figuruje jako konzument, jehož bytím je bankovní konto. Ještě nikdy se ve společnosti tolik nemluvílo o lidských právech a o svobodě jednotlivce, a přitom v ní přibývá kontrol, dohledu, elektronických a kamerových záznamů. Příroda se devastuje, surovinami se plýtvá, voda a vzduch jsou stále silněji znečištěné, a přitom se ještě nikdy nemluvílo tolik o ekologii. Každý z nás je zároveň obětí i spoluvíníkem, odpovědným, ale nikoliv opravdovým, hospodářem. Nikdy se ještě nemluvílo tak zřetelně o Evropě jako

o transparentním domu ze skla, a přitom v ní vládnuou stále neprůhlednější, i když oslnivé až oslepující praktiky. Mluví se hodně o demokracii jako vládě lidu ve prospěch lidu, přitom se stává stále více

nadvládou bohatých v intencích těch nejbohatších – ve Francii to dokládají dvě čísla: V roce 1982 tu vlastnilo 400 nejbohatších lidí 92 miliard dolarů, v roce 2006 to bylo už 1.250 miliard. Na druhé straně přišlo 0,01 % nejchudších reálně o 46 % svých už i tak bídných příjmů (Le Monde).

Je vlastně pochopitelné, že ve fikci žijící společnost nechce ani slyšet o nějakých změnách, neřku-li reformách. Její sen o trvání daného ale stále více tíhne k auto-destrukci, ke konci jakousi kolektivní sebevraždou. Kousky reálného života, které v ní ještě jsou, se z ní rychle ztrácejí...

■ JSME VÝJIMEČNÍ V DALŠÍ OBLASTI EVROPSKÝCH PRAVIDEL

Ježdím často vlakem, a tak jsem s povděkem přijal zprávu, že od příštího roku budou muset provozovatelé železniční dopravy v EU při zpoždění vlaků cestujícím vracet část jízdného. Konečně se budeme mít čím bránit proti otravným a někdy ve svých důsledcích velmi závažným zpožděním vlaků! Podle nedávného tvrzení vedení ČD prý má zpoždění jen asi každý dvacátý vlak, ale přijde asi na to, co všechno je a co není vlak. Já si všímám jen těch, kterými sám ježdím, hlavně mezi Prahou a Ostravou, a tam je těch opožděných nějak víc. Ale vem to neš, teď dojde na lámání chleba, říkal jsem si.

Omyl, k lámání sice dojde, ale ... jen občas, výjimečně! Česká republika si pro svých údajně pouhých pět procent zpožděných vlaků vymohla pětiletou výjimku, a tak budou zákazníci ČD dále platit plnou cenu i za neúplné služby. Je tu ale výjimka z této výjimky: za zpoždění mezinárodních

spojů se přece jen nějaké peníze vracet budou! Pořádek jako by k nám namáhavě pronikal ze zahraničí, podobně jako naše privatizační šibaly zatím honí jen zahraniční, přesněji vzato, západní justice.

Mezinárodním vlakem jezdím jen někdy a nerad. Projíždí Ostravou cestou z Polska do Rakouska a onehdy měl přes dvě hodiny zpoždění, takže jsem zmeškal zaplacený let z Vídně do Ženevy.

Tak mě napadá, jestli si bratrské Polsko a třeba ještě i Slovensko a Maďarsko nevydyndají pro spoje ve vlastní zemi podobnou výjimku jako my; to bychom si pak mohli ještě nějak zařídit vykompenzování vnitrovisehradských zpoždění bez zbytečných plateb zákazníkům sem tam přes vzájemné hranice! Ušetřilo by se papírování a těch pár spojů s Německem a Rakouskem by pak bylo už snazší uhlídat.

■ CO JE TO POSTKOMUNISMUS

V sobotu 16. ledna byl na ČT 2 odvysílán poslední díl seriálu věnovaného Chartě 77, disidentům a jejich pohledu na vývoj u nás od listopadu 1989 až podnes. Velmi mě zaujala jedna z posledních scén pořadu. Známý filozof Ladislav Hejdlánek v ní odpovídal na otázku, zda podle jeho názoru závažné problémy vývoje těsně po pádu komunismu nevyplývají z nechuti či neschopnosti začít podle zákona stíhat jeho význačné exponenty.

Ladislav Hejdlánek odpověděl krátce a výstižně (cituji po paměti): „Kdybychom tehdy měli podobně jako východní Němci někde nějaké západní Československo nebo Česko, tak ano. Ale my jsme nic takového neměli, a když uvážíte provázanost všech složek státní správy s režimem, kdo by to u nás mohl dělat?“

Režie nechala scénu doznít v televizně nezvykle dlouhém tichu. Hejdlánkova závažná odpověď zůstala viset v prostoru jako odpověď a současně jako otázka. Mnozí, ne-li všichni, jsme si mysleli, že se z komunismu sametově přehoupneme do fungující demokracie. Ve skutečnosti jsme se ale octli v čemsi nečekaném, zvláštním – zkrátka v postkomunismu.

křesťanství

A SVĚT

historie

A SOUČASNOST

literatura

A VÝTVARNÉ UMĚNÍ

komentáře

A ANALÝZY

recenze

A ROZHOVORY

PERSPEKTIVY

PŘÍLOHA

KATOLICKÉHO TÝDENÍKU

www.katyd.cz

Jabok – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická

Salmovská 8, 120 00 Praha 2
tel.: 224 920 425, fax: 296 216 505
e-mail: jabok@jabok.cz
www.jabok.cz

Řádné studium

Vedoucí k získání titulu DiS. (diplomovaný specialista)
a možnosti získání vysokoškolského titulu Bc. (bakalář)

Studijní obor: SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A TEOLOGIE

Délka studia: 3 roky

Školné: 3 500 Kč za semestr

- Možnost řádného studia vedoucího k získání titulu Bc. (bakalář)
- Možnost denního a kombinovaného studia ve spolupráci s Evangelickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze (obor PASTORAČNÍ A SOCIÁLNÍ PRÁCE).

Přihlášky

Podávají se od 1. února do 30. dubna 2010 elektronickou formou na informačním systému Jabok: <http://is.jabok.cz>

Poplatek za přijímací řízení: 400 Kč

Přijímací řízení proběhne v červnu a v srpnu 2010.

Disponujeme ubytovacími kapacitami v centru Prahy.

Další vzdělávání – Kurzy

Jako akreditovaná vzdělávací instituce nabízíme například:

- Celoživotní vzdělávání pracovníků v sociálních službách
- Další vzdělávání pedagogických pracovníků

Informace a aktuální přehled všech kurzů Centra dalšího vzdělávání – Jabok najdete na webových stránkách školy, na vyžádání zašleme i v tištěné podobě.

V případě zájmu nabízíme také školení a kurzy na klíč.

www.facebook.com/nakladatelstvi.portal
www.portal.cz

M. Carr-Gregg, E. Shale Pubertáci a adolescenti

Puberta i adolescence jsou důležitými úseky života, často s sebou ale nesou i bolest, rozčarování a zmatek. Dnešní děti navíc do puberty vstupují dříve, přitom však domov opouštějí později než v minulosti. Kniha provází rodiče jednotlivými oblastmi výchovy teenagerů a uvádí praktické rady, svědectví rodičů i mladých lidí.

brož., 200 s., 255 Kč

C. Ühlinger, M. Tschui Když někdo blízký pije

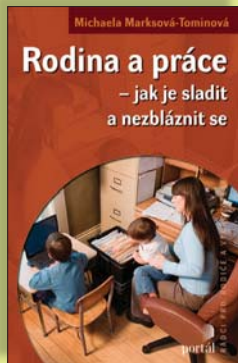
Rady pro rodiny osob závislých na alkoholu. Chování alkoholiků bývá často zamlčováno, ale pro jejich blízké se soužití stává utrpením. Kniha je určena rodinným příslušníkům osob, které se potýkají se závislostí na alkoholu, také lidem jim blízkým a lidem z jejich okolí.

brož., 144 s., 195 Kč

M. Marksová-Tominová Rodina a práce – jak je sladit a nezbláznit se

Kniha se věnuje problematice skloubení rodinného a profesního života a má za úkol povzbudit zejména rodiče, ať už nastávající, nebo rodiče dětí v předškolním věku, že kombinace rodinného a pracovního života je možná.

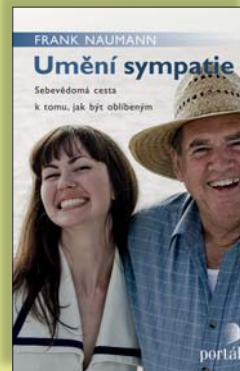
brož., 160 s., 199 Kč

F. Naumann Umění sympatie

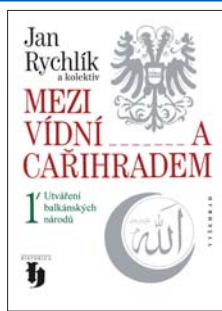
Pokud selháváte při hledání zaměstnání, při navazování vztahů ve vašem okolí, přestože nejste méně kompetentní než ostatní, je načase přezkoumat vaši schopnost být druhým sympatický. Sympatie totiž představuje sociální dovednost, které je možné se naučit.

brož., 232 s., 285 Kč

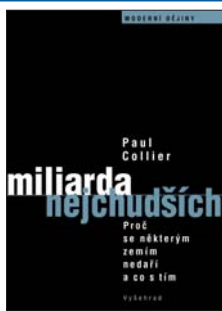
Žádejte v knihkupectvích nebo na adrese nakladatelství: Portál s. r. o., tel.: 283 028 203, e-mail: obchod@portal.cz
Knihkupectví Portál: Jindřišská 30, Praha 1; Klappkova 2, Praha 8; Dominikánské nám. 8, Brno; Prokopova 19, Plzeň

portal

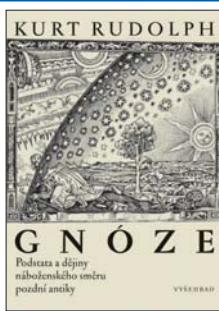
Jan Rychlík a kol.
MEZI VÍDNÍ A CAŘIHRADEM I.
Utváření balkánských národů

Knihy zasvěceným způsobem uvádí do spletitých, ale poutavých a fascinujících dějin balkánských národů. Na pozadí těchto dějin, plných válek, povstání, ale i postupného dozrávání k politické a společenské autonomii vyvstává složitá mozaika národních států Balkánu. Kniha umožňuje pochopit kořeny těchto konfliktů a sporů, které v některých případech (Kosovo, Makedonie) i na počátku 21. století zůstávají neuralgickými body Evropy.
Váz., 392 s., 348 Kč

Paul Collier
MILIARDA NEJCHUDŠÍCH
Proč se některým zemím nedaří a co s tím

Profesor ekonomie a znalec ekonomiky afrických zemí P. Collier nabízí ve své aktuální knize nový pohled na řešení světové chudoby. Podle něho je většina tzv. „rozvojových zemí“ dnes fakticky na vzestupu a náleží do globální ekonomiky. Collier zkoumá problém chudoby na základě přesných ekonomických analýz a dat a snaží se ukázat zcela novou strategii k odstranění stávajících „pastí“, zahrnující aktivity v právní, ekonomické, v krajní podobě i vojenské oblasti.
Váz., 224 s., 268 Kč

Kurt Rudolph
GNÓZE

Podstata a dějiny náboženského směru pozdní antiky
Zásadní podnět bádání o gnózi dalo v polovině 40. let 20. století nalezení koptských gnostických textů poblíž egyptského Nag Hammádí. Gnóze prof. Kurta Rudolpha představuje spolehlivou a ve svém záběru nepřekonanou práci, opírající se – kromě zpráv nejstarších křesťanských „heresiologů“ – zejména o důkladnou znalost řeckých a koptských rukopisných dokladů. První část knihy podává přehled antických pramenů a moderního bádání o gnózi, druhá se pokouší o charakteristiku gnostického myšlení a náboženské praxe a poslední se zabývá otázkou inspiračního zdroje a vývoje.
Váz., 456 s., 428 Kč

W. B. Oerter, Zuzana Vítková (eds.)
RUKOPISY Z NAG HAMMÁDÍ 2
Příznivé klimatické podmínky Egypta umožnily dochování rukopisů různého obsahu a rozličných literárních žánrů. Jediněčné svědectví o tom podává soubor koptsky psaných textů, který je znám pod názvem kodexy z Nag Hammádí (sestaveny v 4./5. stol.). Druhý svazek, který právě vychází, přináší komentované překlady pěti raně křesťanských a gnostických traktátů, které byly součástí významného nálezů rukopisů poblíž hornoegyptského městečka Nag Hammádí v roce 1945. V prvním svazku (Rukopisy z Nag Hammádí, Vyšehrad, 2008) najdete spisy z druhého kodexu, v němž se mimo jiné dochovalo tzv. Tomášovo evangelium (pol. 2. stol.).
Váz., 208 s., 248 Kč

NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRAD
SPOL. S R. O.

Víta Nejedlého 15
130 00 Praha 3
tel./fax: 224221703
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

OBJEDNÁVKY
ZAŠÍLEJTE NA ADRESU:
Vyšehrad – expediční sklad, Štěrboholská 44,
102 00 Praha 10
tel./fax: 271 961 380
e-mail:
distribuce@ivysehrad.cz

Při nákupu v expedičním skladu sleva 20 % na www.ivysehrad.cz sleva 15 %

Pokud máte zájem o zasílání našeho pravidelného čtvrtletníku **Čtení,** napište nám adresu, na kterou ho máme posílat.

Anselm Grün a Wunibald Müller: CO JE DUŠE? Moje tajemství - moje síla

Oba autoři sledují tajemství duše, jak se s ním setkáváme v Bibli, v duchovní tradici, v poezii, v hlubinné psychologii, v psychotherapeutické práci a v konkrétních zkušenostech našeho života. Rozhovor vede čtenáře k vnitřnímu dialogu a otevírá oči pro tajemství duše, života a pro tajemství Boha, který sídlí v hlubině našeho nitra.
Brož., 120 str., 135 Kč

Marek Orko Vácha: MÍSTO, NA NĚMŽ STOJÍŠ, JE POSVÁTNA ZEMĚ

O kruhu úcty k člověku, živé přírodě i celému vesmíru
Etické problémy dneška (asistovaná reprodukce, kmenové buňky, potrat, eutanázie...).
Váz., 256 str., 268 Kč

ŠEL JSEM VŠAK VYTRVALE

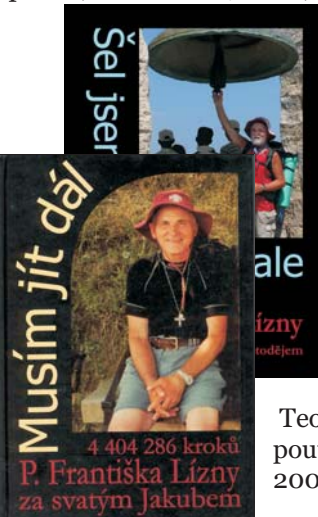
Deník P. Františka Lízny z pouti za sv. Cyrilem a Metodějem

Putování ze slovensko-ukrajinské hranice až do krymského Chersones, kde český řeholník, kromě počasí a vlastní bolesti, zápasí i s ubíjející nekonečností ukrajinské roviny a bezdějí i chudobou „divokého Východu“. Nechybí zde ani jeho typické „modlitební losování“, při kterém každý den pouti vzpomíná na jednoho ze svých blízkých.
Váz., 144 str., 148 Kč

MUSÍM JÍT DÁL

4 404 286 kroků P. Františka Lízny za svatým Jakubem

Teologickofilozofickými rozbory nezátížený text vypovídá nejen o pouti, kterou 62letý František Lízna absolvoval v dubnu – srpnu 2004, ale hlavně o jeho vidění světa.
Váz., 208 str., 198 Kč

Rašínova 5
602 00 Brno
tel.: 542211621
cestaknihkupec@volny.cz

Knihkupectví CESTA
www.cestabрно.cz